

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich :Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ekspertyza wykonana za zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Materiał współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Wpływ oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w latach 2024 i 2025

Ekspertyza

Zlecniodawca:

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Zespół ekspertów:

1. Dr hab. Mirosław Wasilewski, prof. SGGW
2. Dr Robert Roman Stolarski

Warszawa, 25.07.2023 r.

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Pomoc udzielona rolnikom i przedsiębiorcom przetwórstwa rolno-spożywczego w związku z oddziaływaniem COVID-19	7
2.1. Tarcza Finansowa PFR.....	7
2.2. Pomoc i luka finansowa wypełniana przez pomoc z FGR.....	9
3. Metodyka badań	11
3.1. Wybrane aspekty ustalania płynności finansowej i wyniku z działalności.....	11
3.2. Badane obiekty i źródła danych empirycznych.....	15
3.3. Metody przetwarzania informacji	17
4. Wyniki badań	20
4.1. Ocena perspektyw płynności finansowej w gospodarstwach rolnych.....	20
4.2. Ocena perspektywy płynności finansowej w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych.....	36
5. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje	51
6. Spis literatury	57

1. Wstęp

Ekspertyzę wykonano na podstawie umowy nr BFN.PT.77.2023, z dnia 25.05.2023 roku w związku z prowadzonymi w latach 2020-2023 i z ewentualną koniecznością kontynuowania w latach 2024-2025 wprowadzonych zmian w Funduszu Gwarancji Rolnych (FGR) dotyczących kredytów obrotowych z dopłatami do odsetek na utrzymaniu płynności finansowej gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, dotkniętych skutkami pandemii COVID-19.

W ramach PROW 2014-2020, na podstawie umowy MRiRW-BGK został utworzony Fundusz Gwarancji Rolnych, którego celem jest wsparcie gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP) w dostępie do finansowania, poprzez udzielanie gwarancji oraz dofinansowania w formie dopłat do oprocentowania kredytów obrotowych udzielanych na zabezpieczenie bieżącej płynności w związku z pandemią koronawirusa COVID-19, objętych tymi gwarancjami. Ogranicza to skutki braku odpowiednich (z punktu widzenia banków) zabezpieczeń, m.in. w związku z ograniczeniami w zakresie egzekucji z majątku rolnika. Zakres gwarancji obejmuje do 80% kwoty kredytu, nie jest pobierana prowizja od kwoty gwarancji, maksymalne okresy gwarancji wynoszą: kredyty obrotowe odnawialne - 39 miesięcy, kredyty obrotowe nieodnawialne 51 miesięcy i kredyty inwestycyjne - 183 miesiące lub 120 miesięcy (dla pomocy de minimis). Maksymalna kwota gwarancji wynosi 5 mln zł w przypadku rolnika lub 10 mln zł dla przetwórcy w ramach pomocy publicznej lub de minimis. Gwarancją z FGR może być objęty kredyt udzielony przedsiębiorcy, który jest rolnikiem albo przetwórcą produktów rolnych, albo przetwórcą produktów nierolnych.

W wyniku wystąpienia pandemii COVID-19 zostały wprowadzone zmiany do istniejącego FGR, które obejmują: dopłaty do oprocentowania, dostępność kredytu obrotowego bez konieczności powiązania z kredytem inwestycyjnym FGR lub działaniem dotacyjnym udzielanym z ARiMR. Dopłata do oprocentowania kredytu obrotowego wynosi 2 pkt% w skali roku dla kredytów udzielonych do 30.06.2022 roku i 5 pkt% dla kredytów udzielonych po 01.07.2022 roku. Jeżeli roczna stawka procentowa kredytu obrotowego jest niższa, to poziom dopłaty równa się wysokości odsetek naliczonych przez bank kredytujący. Wysokość kwoty dopłaty do oprocentowania kredytu odpowiada wartości pomocy publicznej albo pomocy de minimis.

W komunikacie z 30.06.2023 roku Banku Gospodarstwa Krajowego¹ poinformowano, że

- udzielono 1,9 mld zł gwarancji dla sektora rolnego,
- zabezpieczono gwarancją 2,4 mld zł kredytów,
- łącznie udzielono 13 400 gwarancji.

Zasadniczym celem ekspertyzy jest określenie wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych oraz małych i średnich przedsiębiorstw MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego, wraz z projekcją tendencji na lata 2024-2025.

W ramach celu głównego przyjęto do realizacji następujące cele szczegółowe:

¹ Komunikat BGK z dnia 30.08.2023 roku. Pobrano 10.07.2023 roku z: <https://www.bgk.pl/male-i-srednie-przedsiębiorstwa/zabezpieczenie-finansowania/gwarancja-dla-sektora-rolnego/>

1. Określenie skorygowanych aspektów pomiaru płynności finansowej w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego, umożliwiających ocenę ich niekorzystnej reakcji na pandemię COVID-19, z predykcją sytuacji na lata 2024-2025.
2. Ustalenie znaczenia przepływów strumieni pieniężnych w gospodarstwie rolnym i ich współzależności ze środkami pieniężnymi przekazywanymi na cele bytowe właściciela i jego rodziny w aspekcie całościowej płynności finansowej tego gospodarstwa, jak również rodziny rolnika, z predykcją sytuacji na lata 2024-2025.
3. Ustalenie nieadekwatności informacyjnej oceny efektywności gospodarstw rolnych w aspekcie informacji opartych na danych memoriałowych, a przez to zaproponowanie nowej metody oceny płynności finansowej na danych kasowych (pieniężnych), bardziej przydatnej do wychwycenia niekorzystnego wpływu sytuacji kryzysowej wywołanej pandemią COVID-19 na wyniki finansowe gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego.
4. Ustalenie wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na skorygowane przepływy strumieni pieniężnych przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP w aspekcie płynności finansowej i rentowności prowadzonej działalności, z predykcją sytuacji na lata 2024-2025.

W ekspertyzie przyjęto do weryfikacji następującą hipotezę główną:

1. Pandemia COVID-19 negatywnie oddziałuje i będzie oddziaływała na płynność finansową, a w tym aspekcie także na efektywność działalności gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP także w latach 2024-2025.

W ramach hipotezy głównej przyjęto do realizacji następujące hipotezy cząstkowe:

- H1. W okresie pandemii COVID-19 uwzględnienie wartości środków finansowych przekazanych do rodziny rolnika w aspekcie utrzymania skorygowanej szybkiej i natychmiastowej płynności finansowej odzwierciedla pogarszanie się sytuacji gospodarstw rolnych.
- H2. W okresie pandemii COVID-19 następuje obniżanie się zarządczej płynności finansowej w gospodarstwach rolnych w zakresie ograniczania się możliwości realizacji inwestycji rzeczowych z generowanych wpłat pieniężnych na działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, tj. w ramach ujęcia pieniężnego.
- H3. W okresie pandemii COVID-19 następuje obniżanie się zarządczej płynności finansowej w gospodarstwach rolnych w zakresie ograniczania się możliwości realizacji inwestycji rzeczowych z generowanej produkcji ogółem i dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, tj. w ramach ujęcia memoriałowego.
- H4. Pandemia COVID-19 wpłynęła na zwiększenie zatorów płatniczych, co w gospodarstwach rolnych oraz przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP) doprowadziło do pogorszenia dostępności własnych środków pieniężnych na zaspokojenie bieżącego zapotrzebowania na środki obrotowe do prowadzenia działalności gospodarczej.
- H5. W przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego, w związku z oddziaływaniem pandemii COVID-19 odnotowuje się pogorszenie płynności finansowej skorygowanej udziałem stale przeterminowanych należności w ich aktywach obrotowych.

Zdolność do planowania i realizowania przepływów finansowych oraz zapotrzebowania na środki finansowe jest kluczowa dla trwania i rozwoju wszelkich organizacji biznesowych. Utrzymanie płynności finansowej przedsiębiorstw, wyrażonej w dostępnych na bieżąco środkach pieniężnych jest obecnie ważniejsze, niż kiedykolwiek.

Utrzymanie płynności finansowej jest istotne, zarówno w krótkim okresie, gdyż umożliwia wywiązywanie się zobowiązań krótkoterminowych, jak i w długim horyzoncie czasowym, ponieważ płynność przyczynia się do rozwoju i jest warunkiem przetrwania przedsiębiorstwa w warunkach kryzysowych. Zauważalny jest brak powszechnie uznawanej syntetycznej i tym samym uniwersalnej miary oceny płynności finansowej, uwzględniającej stosunkowo złożony charakter tego zjawiska. Zagadnienie to w specyfice sektora rolno-spożywczego rozpatrywane musi być w dwojaki sposób, nieznacznie różniący się w odniesieniu do rolnictwa i wobec przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego. Uwzględnienie oddziaływania COVID-19 na sytuację finansową sektora rolno-spożywczego wymaga pogłębionych analiz finansowych.

Rolnictwo na tle innych działalności gospodarczych charakteryzuje się na ogół relatywnie wysokim poziomem wskaźników bieżącej i szybkiej płynności finansowej. Ten stan jest charakterystyczny dla rolnictwa polskiego, jak również występuje w innych krajach UE (Bieniasz, Gołaś 2008, s. 51). Wydaje się jednak, że sytuacja taka wynika nie tyle z wysokiego poziomu majątku obrotowego, co z mniejszego zaangażowania krótkoterminowych kapitałów obcych w finansowaniu działalności (szczególnie kredytu handlowego), których udział w łącznym kapitale jest zasadniczo mniejszy, niż w innych sektorach gospodarki.

W przypadku rolników ośrodek gospodarczy jest jednocześnie miejscem ich zamieszkania, w związku tym kierują się oni motywem maksymalizowania wartości oczekiwanych przepływów pieniężnych z gospodarstwa, głównie w kontekście zapewnienia odpowiedniego poziomu bytu sobie i rodzinie. Członkowie tej rodziny często współuczestniczą w procesie operacyjnym i inwestycyjnym realizacji produkcji w gospodarstwie rolnym. Specyfika tych gospodarstw, wynikająca ze ścisłego powiązania sfery produkcyjnej z gospodarstwem domowym, uzasadnia postrzeganie przepływów pieniężnych nie tylko w kontekście działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, lecz także prywatnej, tj. na potrzeby rolnika i jego rodziny. Działalność prywatna rolnika i jego rodziny obejmuje strumienie pieniężne, wpływające do rodziny rolnika z prowadzonego gospodarstwa rolnego, jak również ze źródeł spoza tego gospodarstwa, przeznaczone na ogół na potrzeby bytowe. Część rolników przekazuje środki uzyskane poza gospodarstwem (np. część emerytury rodziców rolnika) także na cele operacyjne, w ramach prowadzonej produkcji rolnej. Wynika to z faktu integralnego pojmowania potrzeb rodziny rolnika i gospodarstwa rolnego. Działalność prywatna jest bowiem bardzo ważnym źródłem środków pieniężnych w wielu gospodarstwach i często przesądza o posiadaniu, bądź braku całościowej płynności finansowej.

Gospodarstwa rolnicze stanowią grupę podmiotów charakteryzujących się silnym uzależnieniem od biologicznych możliwości wzrostu roślin i zwierząt. W znacznym stopniu więc proces produkcji w branży rolniczej jest zdeterminowany naturalnymi cechami żywych organizmów. Pojawia się zatem wątpliwość, czy przedsiębiorstwa te należy traktować w sposób standardowy, czy też konieczne jest opracowanie innego, skorygowanego sposobu pomiaru stopnia płynności finansowej. Produkcja rolnicza ma biologiczny charakter, a prowadzenie działalności w gospodarstwie rolnym sprowadza się do stwarzania organizmom zwierzęcym i roślinnym dogodnych warunków rozwoju. Specyfika działalności rolniczej wynika z wysokich zapasów produkcji roślinnej, która służy zabezpieczeniu produkcji zwierzęcej. Stwierdza się czasami, że stado obrotowe jednostek rolniczych w bilansie jako zapas jest główną przyczyną wysokiego stanu wskaźników płynności finansowej. Wartość stada obrotowego może różnicować poziom tej płynności w aspekcie problemów ze sprzedażą lub zbyt niskiej ceny rynkowej, co przyczynia się do przedłużania cyklu produkcji zwierzęcej.

Takie zachowanie jest reakcją na sytuację występowania zakłóceń rynkowych, jednak może przyczyniać się do obniżenia poziomu efektywności prowadzonej działalności.

Kwestię płynności finansowej gospodarstw rolnych można rozpatrywać jako kombinację czynników warunkujących prowadzenie działalności rolnej, wynikającą z uwarunkowań wewnętrznych, ale również w znacznym stopniu z systemu finansowego każdego kraju. Każde gospodarstwo rolne funkcjonuje w ramach określonej organizacji, sposobu zarządzania oraz typu/rodzaju prowadzonej produkcji. W związku z tym można mówić o uwarunkowaniach wewnętrznych, które pozycjonują każde gospodarstwo rolne w aspekcie m.in. płynności finansowej i efektywności funkcjonowania. Normatywy w zakresie płynności finansowej funkcjonują od wielu lat, a rzeczywistość gospodarcza uległa znaczącemu przeobrażeniu, zwłaszcza w związku z oddziaływaniem COVID-19.

Według raportu *Przeterminowane należności w polskim sektorze spożywczym z 2019 roku*, opublikowanego przez Euler Hermes, sektor rolno-spożywczy w Polsce miał najwyższy poziom przeterminowanych należności wśród wszystkich sektorów gospodarki. Przeterminowane należności stanowiły 25% wartości sprzedaży sektora. Przedsiębiorstwa rolno-spożywcze musiały wówczas oczekiwać średnio 77 dni na zapłatę od swoich kontrahentów. Wraz z rozwojem pandemii sytuacja pogarszała się. Raport wskazuje także, że głównymi czynnikami wpływającymi na wysoki poziom przeterminowanych należności są m.in. długie łańcuchy dostaw i nierówna siła przetargowa poszczególnych ogniw oraz niska kultura płatnicza i brak skutecznych mechanizmów egzekwowania należności w terminie.

Dankiewicz (2018, s. 39-46) twierdzi, że nieterminowe płatności stanowią jedną z podstawowych przyczyn kłopotów finansowych przedsiębiorstw, które w ostateczności mogą skutkować ich upadłością. Duże przedsiębiorstwa potrafią sobie lepiej poradzić z problemem przeterminowanych należności krótkoterminowych. W przypadku małych i średnich przedsiębiorstw przedłużający się okres braku zapłaty może w istotny sposób zachwiać ich płynnością. Negatywny wpływ zjawiska nieterminowych płatności, szczególnie na małe i średnie przedsiębiorstwa, został potwierdzony w badaniach prowadzonych przez Komisję Europejską we Włoszech, Hiszpanii, Portugalii i Grecji, a dotyczących analizy transakcji B2B (business-to-business) i G2B (government-to-business).

W 2020 roku, w raporcie dotyczącym oddziaływania COVID-19 na płatności (EPR 2020 Special Edition Covid-19 White Paper, s. 11) stwierdzono, że 55% polskich przedsiębiorców wskazywało na opóźnione należności, jako zagrożenie płynności finansowej przedsiębiorstwa. W 2021 roku 49% polskich przedsiębiorców twierdziło, że następstwa COVID-19 będą miały wpływ na ich przychody i rentowność daleko poza sam okres pandemii (European Payment Report 2021, s. 7).

Według Europejskich Raportów Płatności, publikowanych przez INTRUM w latach 2016-2023, z przedsiębiorstw w Polsce zgłaszane jest wydłużanie przez odbiorców średniego okresu regulowania należności, pomimo stosowania w umowach ściśle określonych terminów płatności. Sytuacja taka występuje niezależnie od wprowadzonego z dniem 01.01.2020 roku obowiązku składania do ministra właściwego do spraw gospodarki sprawozdań o terminach zapłaty przez duże przedsiębiorstwa. Z Europejskich Raportów Płatności wynika, że od 52% do 77% przedsiębiorstw jest zmuszana do akceptowania długich terminów płatności. Według przedsiębiorców do 35% kontrahentów zalega z zapłatą, gdyż jest to dla nich forma darmowego kredytowania działalności. Kontrahent unika w ten sposób korzystania ze znacznie droższych kredytów bankowych. Głównie duże przedsiębiorstwa kredytują się kosztem mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw. Niekorzystnie odbija się to na działalności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Akceptują one jednak taką sytuację, gdyż zależy im na utrzymaniu

dobrych relacji z odbiorcami, którzy mają mocną pozycję w swoich branżach. Jednocześnie przedsiębiorcom, którzy nie otrzymują zapłaty za swoje towary i usługi, często brakuje pieniędzy na regulowanie zobowiązań wobec innych uczestników rynku.

W 2022 roku Grzelczak, prezes Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor wskazywał na podstawie badań Skaner MŚP, że istotnie częściej na opóźnienia w terminowym spływie należności skarżą się małe (zatrudniające 10-49 osób) i średnie jednostki gospodarcze (50-249 osób), a problemy przedsiębiorców będą się pogłębiać z powodu wojny i inflacji.

Głębsza analiza finansowa pokazała także, że sytuacja płynnościowa przedsiębiorstw rolno-spożywczych (MŚP) pogorszyła się w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 i zwiększeniem w tym czasie przeterminowania należności. Przedsiębiorstwa rolno-spożywcze, o zatrudnieniu 10-249 osób są najbardziej narażone na skutki zaburzeń płynności finansowej. Wasilewski i Wasilewska (2022, s. 11-13) stwierdzili, że duże przedsiębiorstwa miały w latach 2012-2018 cykl rotacji należności krótkoterminowych średnio na poziomie 66,9 dnia, gdy w tym samym okresie cykl rotacji zobowiązań krótkoterminowych wynosił średnio 152,9 dnia, ze stałą tendencją zwiększania się tego wskaźnika. Wskazuje to na ugruntowaną strategię finansowania działalności środkami wierzycieli.

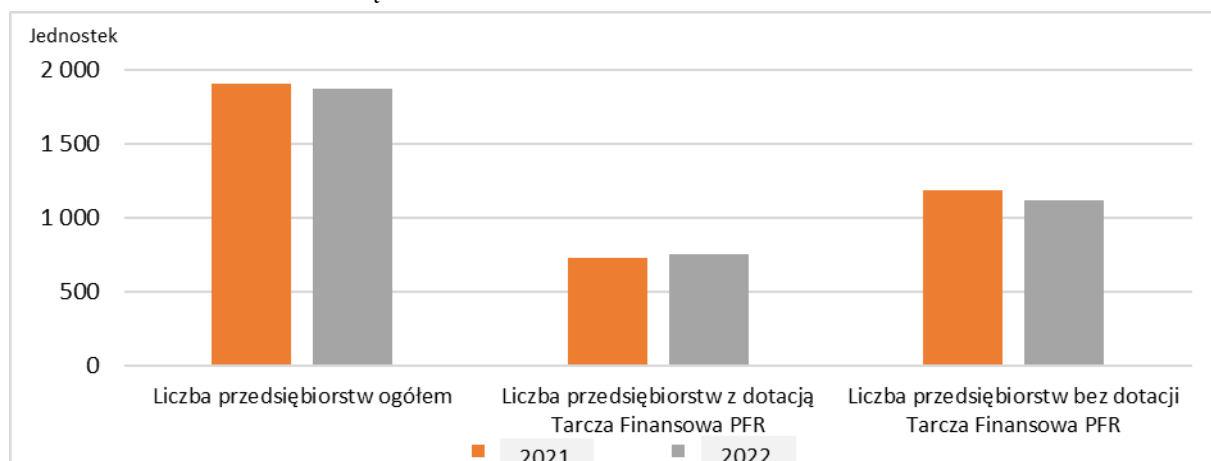
Z raportów *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw* za lata 2020-2022 wynika, że pomimo utrzymywania się płynności gotówkowej przedsiębiorstw na bezpiecznym poziomie, następuje stopniowe obniżanie się płynności w większości analizowanych klas Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). W wielu przedsiębiorstwach wygasa zapewne efekt płynnościowy uruchomionych tarcz antycovidowych. Zasadniczo pogarszają się zatem relacje płatnicze w ramach rozrachunków handlowych przedsiębiorstw. Wywołane tarczami antycovidowymi w 2020 roku przyspieszenie wzrostu płynności w sektorze prywatnym słabnie. W układzie według wielkości zatrudnienia wskaźniki płynności wzrosły (r/r) tylko w przedsiębiorstwach zatrudniających 250-499 osób - w efekcie szybko rosnących należności. W 2022 roku w sektorze MŚP po raz kolejny płynność obniżyła się. Utrzymująca się wysoka różnica cen nabycia i sprzedaży znajduje odzwierciedlenie w obniżającym się wskaźniku oceny sytuacji płynnościowej. Niemal 75% przedsiębiorstw twierdziło, że posiada przeterminowane należności z tytułu dostaw i usług (Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, Nr 04/22, s. 50-57). Według badań Skaner MŚP dla BIG INFOMonitor udział przedsiębiorstw z należnościami przeterminowanymi o ponad 60 dni w ostatnich 6 miesiącach w latach 2020-2023 kształtował się na poziomie od 30% do 47%.

2. Pomoc udzielona rolnikom i przedsiębiorcom przetwórstwa rolno-spożywczego w związku z oddziaływaniem COVID-19

2.1. Tarcza Finansowa PFR

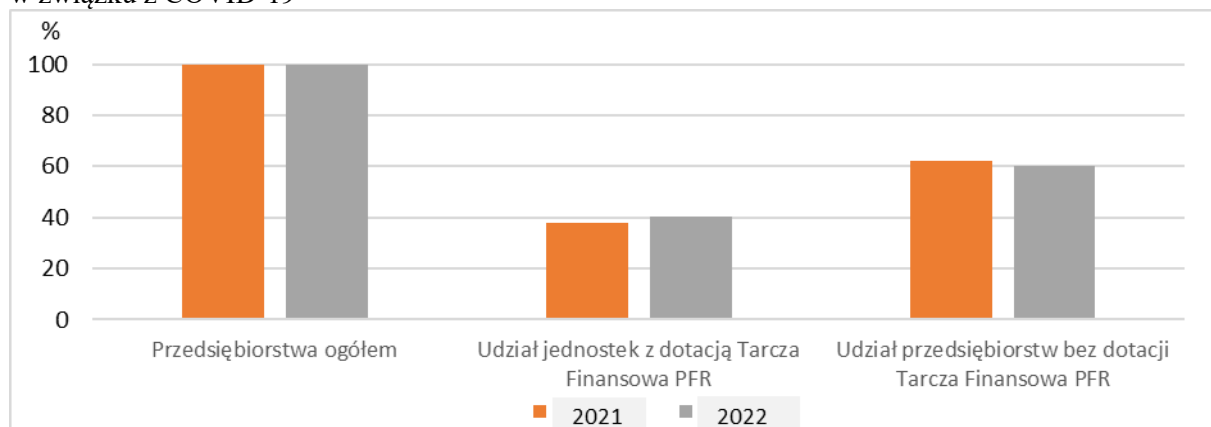
Statystyki pomocy *Tarcza Finansowa-PFR* w związku ze skutkami pandemii COVID-19 przedsiębiorstwom produkcji artykułów spożywczych w latach 2021-2022 przedstawiono na rys. 1 i 2. W danych statystycznych GUS *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych* dotyczących przedsiębiorstw spożywczych według liczby zatrudnionych 10-249 osób, w latach 2021-2022 przedstawiono informacje o liczbie badanych przedsiębiorstw ogółem oraz tych, które korzystały z dotacji *Tarcza Finansowa-PFR*. Z ogólnej liczby 1908 przedsiębiorstw w 2021 roku z dotacji skorzystało 724, a w 2022 roku z 1867 dotację otrzymało 749 przedsiębiorstw. Było to odpowiednio 38% i 40% przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-249 osób.

Rys. 1. Liczba przedsiębiorstw spożywczych o zatrudnieniu 10-249 osób korzystających z pomocy *Tarcza Finansowa-PFR* w związku z COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*.

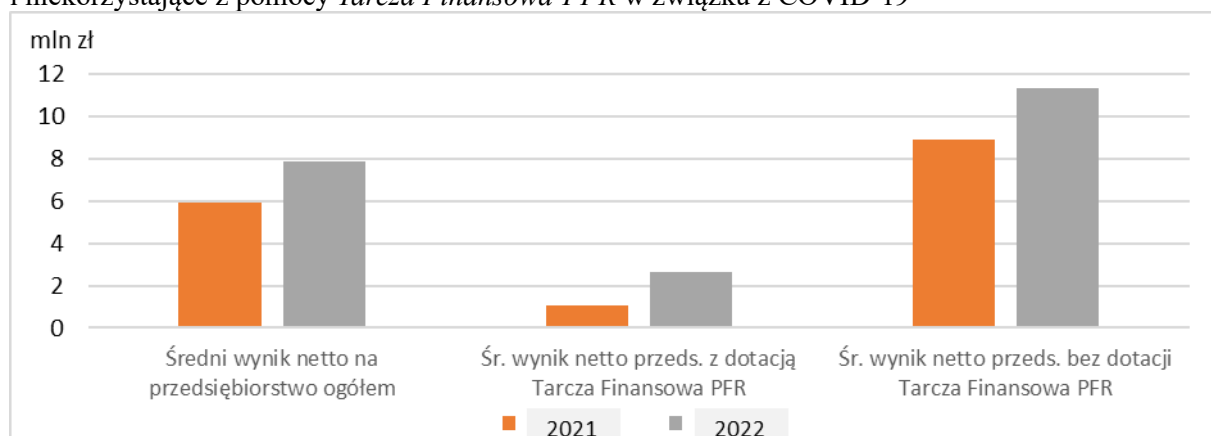
Rys. 2. Udział przedsiębiorstw spożywczych korzystających z pomocy *Tarcza Finansowa-PFR* w związku z COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*.

Średni wynik finansowy netto na jedno przedsiębiorstwo korzystające i niekorzystające z pomocy *Tarcza Finansowa-PFR* w związku z COVID-19 przedstawiono na rys. 3.

Rys. 3. Średni wynik finansowy netto na jedno przedsiębiorstwo spożywcze korzystające i niekorzystające z pomocy *Tarcza Finansowa-PFR* w związku z COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych*.

Przedsiębiorstwa, które skorzystały z dotacji miały znacznie niższe średnie wyniki netto, niż te, które nie miały tego typu pomocy. W 2021 roku było to 1 mln zł w przedsiębiorstwach,

które otrzymały pomoc i 8,9 mln zł w tych bez pomocy oraz odpowiednio 2,7 mln zł i 11,4 mln zł w 2022 roku. W drugim roku pandemii COVID-19 średnie wyniki netto przedsiębiorstw, które otrzymały dotacje z *Tarcza Finansowa-PFR* były prawie 9 razy mniejsze, niż tych, które o pomoc się nie zwróciły. Można przypuszczać, że przy wykazanym poziomie średniego wyniku netto, o pomoc zwracały się przedsiębiorstwa, którym była ona niezbędna, aby przetrwać. Biorąc pod uwagę, że w 2022 roku wyniki przedsiębiorstw korzystających z pomocy były nadal niskie i stanowiły tylko około 24% średnich wyników netto przedsiębiorstw nie korzystających z pomocy, można wnioskować, że skutki pandemii oddziaływały nadal silnie. Można sądzić, że uzdrowienie sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw rolno-spożywczych o zatrudnieniu 10-249 osób potrwa od 3 do 5 lat.

2.2. Pomoc i luka finansowa wypełniana przez pomoc z FGR

Według informacji zawartych w raporcie BGK pt. *Efekty programu gwarancji z Funduszu Gwarancji Rolnych dla sektora rolnego – raport z badania 2022* i przekazanych na potrzeby ekspertyzy przez Departament Badań i Analiz BGK stwierdzono, że jako istotny powód sięgnięcia po gwarantowany kredyt 37% respondentów wskazało na trudną sytuację związaną z niekorzystnym wpływem zewnętrznych czynników społeczno-gospodarczych. Niespełna co piąty podmiot (19%), który od grudnia 2021 roku do końca listopada 2022 roku zaciągnął kredyt z gwarancją FGR stwierdzał, że bez wsparcia z Funduszu pozyskanie finansowania nie byłoby możliwe (tzw. wąska luka finansowa). Oznacza to, że dzięki gwarancjom z FGR w okresie objętym badaniami wygenerowano 168,6 mln zł dodatkowego kredytu. Kwota ta stanowi wartość luki finansowej w wąskim ujęciu i jest o 55% wyższa, niż w analogicznym okresie rok wcześniej. Warto podkreślić, że wartości kredytów pozyskanych przez podmioty, które w swojej ocenie bez wsparcia z Funduszu nie uzyskałyby finansowania, były średnio o 34% wyższe od tych, które zaciągnęli beneficjenci przekonani, że bez gwarancji też otrzymaliby finansowanie. Około 27% podmiotów przekonanych o możliwości pozyskania finansowania bez wsparcia z Funduszu (18% całej próby) zauważyło, że uzyskany w ten sposób kredyt byłby prawdopodobnie niższej wartości, a 24% (16% próby) stwierdza, że proces pozyskania finansowania bez gwarancji trwałby dłużej. Udział beneficjentów przekonanych, że bez gwarancji FGR uzyskaliby kredyt równie korzystny co otrzymany z gwarancją, tj. o tej samej wartości i pozyskany w takim samym lub krótszym czasie, wynosi zaledwie 27% (o 5 pkt% mniej, niż przed rokiem). Uwzględniając dodatkowo podmioty, które deklarują, że bez wsparcia z FGR uzyskane przez nie finansowanie byłoby niższej wartości, można oszacować, że luka finansowa w szerokim ujęciu wyniosła w 2022 roku 37% i obejmowała 273,8 mln zł dodatkowego kredytu. Udział podmiotów, które znalazły się w szerokiej luce finansowej jest taki sam jak przed rokiem, jednak wartość kredytu udzielonego tym podmiotom jest o 65% wyższa, co wynika m.in. z tego, że podmioty w luce finansowej zaciągały kredyty o wyższej wartości. Około 12% badanych wskazało, że trudna sytuacja (pandemia, sytuacja wojenna w ościennym państwie, inflacja) w bardzo dużym stopniu zdecydowało o skorzystaniu z gwarancji FGR, a 25% wskazało, że te czynniki w dużym stopniu zdecydowały o skorzystaniu z gwarancji.

W tabeli 1 przedstawiono liczbę oraz wartość gwarancji udzielonych rolnikom i przetwórcom oraz udział w całości pomocy płynnościowej w latach 2020-2023. Natomiast w tabeli 2 przedstawiono liczbę oraz wartość kredytów udzielonych rolnikom i przetwórcom oraz udział w całości pomocy płynnościowej w okresie od 2020 roku do I półrocza 2023 roku.

Tabela 1. Liczba i wartość gwarancji udzielonych rolnikom i przetwórcom oraz udział w całości pomocy płynnościowej w okresie od 2020 roku do I półrocza 2023 roku

Lata	Liczba gwarancji razem	Wartość gwarancji razem	Rolnik - liczba gwarancji	Rolnik - wartość gwarancji	Rolnik w całości liczby gwarancji	Rolnik w całości wartości gwarancji	Przetwórca - liczba gwarancji	Przetwórca - wartość gwarancji	Przetwórca w całości liczby gwarancji	Przetwórca w całości wartości gwarancji
	szt.	mln zł	szt.	mln zł	%	%	szt.	mln zł	%	%
2020	1665	258,6	1316	149,4	79,0	57,8	349	109,2	21,0	42,2
2021	3092	482,6	2788	382,0	90,2	79,2	304	100,6	9,8	20,8
2022	4206	588,3	3797	471,7	90,3	80,2	409	116,6	9,7	19,8
I półrocze 2023	3738	462,1	3104	374,2	83,0	81,0	634	87,9	17,0	19,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Liczba i wartość kredytów do których udzielono gwarancji rolnikom i przetwórcom oraz udział w całości pomocy płynnościowej w okresie od 2020 roku do I półrocza 2023 roku

Lata	Liczba gwarancji razem	Wartość kredytów razem	Rolnik - liczba gwarancji	Rolnik - wartość kredytów	Rolnik w całości liczby gwarancji	Rolnik w całości wartości kredytu	Przetwórca - liczba gwarancji	Przetwórca - wartość kredytów	Przetwórca w całości liczby gwarancji	Przetwórca w całości wartości kredytów
	szt.	mln zł	szt.	mln zł	%	%	szt.	mln zł	%	%
2020	1665	324,8	1316	188,1	79,0	57,9	349	136,8	21,0	42,1
2021	3092	633,6	2788	493,7	90,2	77,9	304	139,9	9,8	22,1
2022	4206	749,1	3797	601,8	90,3	80,3	409	147,3	9,7	19,7
I półrocze 2023	3738	565,5	3104	469,6	83,0	83,0	634	95,9	17,0	17,0

Źródło: opracowanie własne.

Widoczna była zasadnicza zmiana w liczbie i wartości udzielonych gwarancji między dwoma grupami beneficjentów (ostatecznych odbiorców), tj. rolnikami i przedsiębiorstwami przetwórstwa rolno-spożywczego. W przypadku pierwszej grupy ich udział w całości liczby gwarancji w latach 2020-2022 zwiększył się z 79% do 90,3%, co oznaczało znaczące obniżenie znaczenia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, do udziału na poziomie 9,7% w ostatnim analizowanym roku. Zmiany te spowodowały także znaczne zwiększenie znaczenia wartości gwarancji udzielonych rolnikom w ich łącznej kwocie, z 57,8% do 80,2% w 2022 roku. Na tej podstawie można stwierdzić, że znacząco zwiększało się zainteresowanie rolników systemem gwarancji udzielanych w ramach FGR. Podkreślenia wymaga jednak fakt, że średnia wartość gwarancji w przypadku rolników wynosiła 113,5-137 tys. zł, podczas gdy w przypadku jednostek przetwórstwa rolno-spożywczego kwota ta kształtowała się na poziomie 285-330,9 tys. zł, co może wynikać z większej ekonomii skali i szerszego zakresu produkcji.

Stwierdzone zależności w ramach wyników sprzedażowych, dotyczących gwarancji i wartości udzielonych kredytów wskazują na to, że zwiększa się zainteresowanie i znaczenie oferowanego produktu w formie wsparcia finansowego rolników i przetwórców rolno-spożywczych. Na podstawie analizy średnich kwot udzielonych gwarancji i wartości uzyskanych przez poszczególne jednostki kredytów uprawnionym jest stwierdzenie, że w znaczący sposób może się to przyczynić do zwiększenia się ich możliwości rozwojowych, jak również stopnia ich konkurencyjności na rynku. Ważny jest również fakt, że wsparcie to niweluje niekorzystny wpływ procesów związanych z pandemią COVID-19. Wskazana jest zatem kontynuacja zainicjowanego poprzez FGR w okresie pandemii COVID-19 wsparcia gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, w zakresie kredytów obrotowych udzielanych na zabezpieczenie płynności finansowej w związku ze skutkami COVID-19.

3. Metodyka badań

3.1. Wybrane aspekty ustalania płynności finansowej i wyniku z działalności

System FADN PL (*Farm Accountancy Data Network Poland*) zbierania i systematyzacji danych finansowych polskiego rolnictwa posługuje się metodą obliczania kategorii dochodowych na podstawie indywidualnych danych dla każdego gospodarstwa rolnego. Pierwszą nadwyżką ekonomiczną, obliczaną w FADN PL, jest wartość dodana brutto. Kategorię tą oblicza się poprzez odjęcie zużycia pośredniego od produkcji ogółem i dodanie salda dopłat i podatków, dotyczących działalności operacyjnej. Dopłaty zwiększają wartość dodaną brutto, a podatki powodują jej zmniejszenie. Po odjęciu amortyzacji od wartości dodanej brutto uzyskuje się wartość dodaną netto. Następnie odejmuje się od wartości dodanej netto koszt czynników zewnętrznych oraz dodaje saldo dopłat i podatków, dotyczących działalności inwestycyjnej. W ten sposób otrzymuje się podstawową nadwyżkę ekonomiczną z działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego, tj. dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Dochód ten stanowi opłatę za własne czynniki wytwórcze, tj. pracę, ziemię i kapitał, zaangażowane w działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz podejmowane przez rolnika ryzyko. Ta kategoria wynikowa w swojej istocie zawiera także wynagrodzenie za pracę rolnika i jego rodziny. Zatem uzyskana wartość tej kategorii, poza potrzebą utrzymania rolnika i jego rodziny, powinna jeszcze zapewniać środki finansowe na rozwój gospodarstwa rolnego w ramach prowadzonej działalności operacyjnej, w tym także zapewniać możliwość co najmniej odtwarzania zaangażowanego majątku, jak również wprowadzania inwestycji rozwojowych. Instrukcja FADN (2017, s. 7) informuje, że przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika, to zmienna, która pokazuje, czy gospodarstwo rolne

przekazało część swoich dochodów na potrzeby rodziny rolnika lub otrzymało część wydatków od rodziny rolnika. Wartość dodatnia oznacza, że gospodarstwo rolne przekazało środki pieniężne do rodziny rolnika, a wartość ujemna oznacza, że gospodarstwo to otrzymało środki pieniężne od rodziny rolnika. Ta zmienna jest częścią raportu indywidualnego gospodarstwa rolnego FADN PL, który zawiera informacje o zasobach, kosztach, produkcji i dochodach gospodarstwa rolnego.

W wypadku jednostek rolniczych czynnikiem silnie determinującym uzyskiwane wyniki finansowe, są biologiczne możliwości żywych organizmów, uczestniczących w procesie produkcji. Wyższych wskaźników płynności w jednostkach rolniczych należy upatrywać w biologicznych cechach procesu produkcyjnego, a być może wynika to z podejścia mentalnego przedsiębiorców rolnych i często silnego związku działalności gospodarczej z gospodarstwem domowym (Franc-Dąbrawska 2013, 87). Nie ma jednak podstaw do stwierdzenia, aby przedsiębiorczość rolna miała być traktowana w sposób szczególnie tak, aby przedsiębiorcy ci nie musieli sprostać wymaganiom rynku. Dopóki przedsiębiorcy rolni są w stanie gromadzić środki pieniężne na zakup surowców do produkcji i regulują zobowiązania krótkoterminowe w wymaganym czasie, branżowe zróżnicowanie poziomów wzorcowych wskaźników płynności finansowej jest sprawą drugorzędną.

W przypadku przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego ważniejsze z punktu widzenia płynności finansowej, oprócz decyzji podejmowanych w zakresie zarządzania finansami i umiejętności kierownictwa przedsiębiorstw oraz dostosowania się do wymogów rynku, są uwarunkowania zewnętrzne silnie oddziaływujące na te przedsiębiorstwa (Stolarski 2023, s. 186). Przedsiębiorstwo niezależnie od branży, w której funkcjonuje uzależnione jest od kontrahentów co do rzetelności finansowej, w tym przypadku, wyrażającej się terminowym regulowaniem zobowiązań krótkoterminowych wobec dostawców. Nie oznacza to, że cechy charakterystyczne poszczególnych branż nie pozostają bez znaczenia dla relacji finansowych w przedsiębiorstwie.

Przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP) w ramach prowadzonej działalności charakteryzują się dużym stopniem uzależnienia od działalności rolniczej. Można stwierdzić, że w zakresie prowadzonej produkcji są także skazane na cykle popytowo-podażowe, występujące w rolnictwie. Wynika to z faktu, że w zakresie surowcowym przedsiębiorstwa te są uzależnione od zakupów w jednostkach prowadzących produkcję rolną. Jednym z istotnych wyróżników działalności rolnej jest natomiast podatność i uzależnienie od warunków przyrodniczych, a przez to konieczność funkcjonowania w ramach sezonowości produkcji. W związku z tym określone procesy związane z aspektami oceny płynności finansowej i poziomu efektywności działalności w tych jednostkach mogą być zbieżne z tymi, dotyczącymi gospodarstw rolnych.

W przypadku gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP) należy założyć, że jednostki te powstały, żeby funkcjonować efektywnie w jak najdłuższym okresie czasu, tj. zgodnie z zasadą kontynuacji działalności. Zasada ta oparta jest na art. 5 ust. 2 ustawy o rachunkowości, który mówi, że przyjęte zasady stosowane w polityce rachunkowości jednostki powinny być kontynuowane w przewidywanej przyszłości w niezmińszonym istotnie zakresie, czyli przy założeniu, że jednostka gospodarcza nie zostanie wprowadzona w stan likwidacji lub upadłości. Zwykle za okres ten przyjmuje się 1 rok.

W aspekcie pomiaru płynności finansowej oraz uzyskiwanych wyników istotną kwestią są zasady, w oparciu o które kategorie te są obliczane. Generalnie w tym obszarze dominującą zasadą jest podejście memoriałowe, natomiast idei zasady kasowej można doszukać się w raporcie finansowym – rachunek przepływów pieniężnych. W ekspertyzie wykorzystano zakresy informacyjne, z wykorzystaniem danych opartych na tych dwóch zasadach, dokonując niezbędnych korekt, w celu doprecyzowania informacji.

W księgach rachunkowych jednostki prowadzonej metodą memoriałową należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Zasada memoriałowa według ustawy o rachunkowości polega na ujmowaniu w księgach rachunkowych przychodów oraz odpowiadających im kosztów do okresu, w którym faktycznie powstały. Zasada ta wskazuje, że wszystkie przychody i koszty powinny znaleźć się w księgach rachunkowych oraz sprawozdaniu finansowym w okresie odpowiadających im działań bez względu na termin ich zapłaty. W praktyce oznacza to, że w wyniku finansowym wykazuje się daną operację niezależnie od tego, czy nastąpił wpływ lub wydanie środków pieniężnych. Zasada kasowa polega natomiast na zaliczaniu do przychodów danego okresu tylko tych, które nastąpiły w wyniku rzeczywistego wpływu środków pieniężnych do kasy lub na rachunek bankowy przedsiębiorstwa. To samo dotyczy poniesionych kosztów, a więc ujmowania w księgach danego okresu sprawozdawczego tylko tych kosztów, które są związane z rzeczywistą wypłatą środków pieniężnych. Zasada ta nie ma zastosowania przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych. W odniesieniu do analiz finansowych jej zastosowanie umożliwia skorygowanie przepływów strumieni pieniężnych na potrzeby określenia dostępnych środków pieniężnych i skorygowanej płynności finansowej.

To co wyróżnia przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego w stosunku do gospodarstw rolnych, to jest na ogół większa skala działalności, szerszy kontakt z rynkiem i zdecydowanie większa ekonomia zakresu. Skutkuje to szerszym wykorzystywaniem kwestii kredytu handlowego oraz potrzeby korzystania w większym stopniu z kapitału obcego. Wynika to po części z faktu potrzeby koncentracji kapitału w okresie sezonowego skupu surowców rolnych, w tym także potrzeby utrzymywania takiego produkcyjnego potencjału trwałego, który umożliwi szybkie przetworzenie skupionych surowców rolnych na wyroby gotowe. Sprawia to, że przedsiębiorstwa te na zakończenie zasadniczego sezonu skupowego charakteryzują się wysokimi stanami zapasów wyrobów gotowych, a dużo niższymi zapasami materiałów. W związku z tym ważne jest prowadzenie takiej polityki sprzedaży, która umożliwi utrzymywanie płynności finansowej przedsiębiorstwa w ujęciu krótko, jak i długoterminowym. Dlatego też w tych jednostkach gospodarczych mogą występować duże różnice w wynikach oceny płynności finansowej w zależności od momentu oceny tej kategorii finansowej, np. w poszczególnych kwartałach, czy miesiącach danego roku obrotowego.

Na potrzeby ekspertyzy oceny sytuacji płynności finansowej przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP, analizy finansowe przeprowadzono w oparciu o dostępne dane statystyczne i opinie odnoszące się do przedsiębiorstw rolno-spożywczych małych i średnich. Rezultaty tych analiz odnoszą się także do mikroprzedsiębiorstw. Wzięto pod uwagę, że na kategorię mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) składają się te, które zatrudniają mniej niż 250 pracowników, i których roczny obrót nie przekracza 50 mln euro, a/lub całkowity bilans roczny nie przekracza 43 mln euro. W literaturze wielokrotnie podejmowano próby sformułowania jednoznacznych kryteriów identyfikujących przedsiębiorstwa zaliczane do MŚP, np. Gantzel przedstawił i ocenił 102 definicje (Bielawska 1993, s. 21–33). Hartmann Schenkel (2003, s. 15) pisze o ponad 200 definicjach MŚP wymienianych w literaturze przedmiotu. Zawierania związane z nazewnictwem i liczbą definicji MŚP zmniejszyły się od czasu wprowadzenia zaleceń Komisji Unii Europejskiej, dotyczącej pojęcia MŚP. Zalecenia Komisji Europejskiej dotyczą jednakże tylko kryteriów ilościowych i kryterium niezależności². Pomijają natomiast kryteria, jakościowe szczególnie istotne z punktu widzenia nastawienia do ryzyka.

Dane związane z płynnością finansową mikroprzedsiębiorstw rolno-spożywczych w Polsce jako grupy przedsiębiorstw niefinansowych nie występują w statystykach GUS.

² Zalecenie Komisji Europejskiej 2003/361/WE z 6.05.2003 r.

W związku z tym, że mikroprzedsiębiorstwa nie prowadzą na ogół ewidencji księgowej na zasadach ogólnych, a jedynie do celów podatkowych w formie uproszczonej, tj. w formie karty podatkowej, ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych oraz podatkowej księgi przychodów i rozchodów, systemy informacyjne z nich wynikające są nieporównywalne, gdyż są stosowane różne zasady w tym zakresie. Nawet jeżeli zarządzający (właściciel) takiego mikroprzedsiębiorstwa zdecyduje się na zasady ogólne prowadzenia ewidencji księgowej, to zgodnie z załącznikiem nr 4 do Ustawy o rachunkowości (Dz. U. 1994 Nr 121 poz. 591, z dnia 29 września 1994 r.), system informacyjny zawarty w bilansie jest niewystarczający w zakresie pozycji istotnych dla oceny płynności finansowej.

Nie ma wydzielonych zobowiązań krótkoterminowych, jak również nie występuje możliwości wychycenia należności przeterminowanych. Mikroprzedsiębiorstwa nie prowadzą także raportowania z przepływu strumieni pieniężnych, zatem nie ma danych do ujęcia kasowego ich funkcjonowania. W związku z tym, żeby próbować ocenić aspekty płynności finansowej tych jednostek trzeba byłoby je dzielić na co najmniej cztery grupy, w zależności od prowadzonej ewidencji księgowej/rozliczeń podatkowych, które między sobą nie są porównywalne, gdyż tylko dwie z nich są wynikowe, tj. ewidencja na zasadach ogólnych i podatkowa księga przychodów i rozchodów, ale funkcjonujące na podstawie dwóch różnych i odmiennych przepisów prawnych.

Próbując określić tendencje w zakresie płynności finansowej i efektywności w mikroprzedsiębiorstwach, można stwierdzić, że bliżej jest tym jednostkom do tendencji w zakresie płynności finansowej i efektywności, występujących w grupie przedsiębiorstw małych o zatrudnieniu 10-49 osób. Reasumując, przeprowadzone precyzyjne analizy przedsiębiorstw małych w aspekcie informacyjnym i metodycznym można aproksymować na mikroprzedsiębiorstwa. Zatem wnioski sformułowane na podstawie analiz małych przedsiębiorstw rolno-spożywczych są porównywalne i odpowiednie także dla mikroprzedsiębiorstw.

Do czynników, które mogą wpływać na problemy z utrzymaniem płynności finansowej w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego można zaliczyć:

- a) wykorzystywanie przez wielkie sieci handlowe pozycji rynkowej i zmuszanie tych jednostek gospodarczych do funkcjonowania na zasadzie dawcy kredytu handlowego, co ma niekorzystny wpływ na płynność finansową,
- b) uzależnienie od dostawców surowców rolnych w aspekcie ceny skupu oraz konieczność dużej koncentracji kapitału, w tym zwłaszcza obcego (często krótkoterminowego) na realizację wolumenu skupu, co powoduje istotne pogorszenie płynności finansowej szybkiej i natychmiastowej,
- c) funkcjonowanie przez stosunkowo długi okres z wysokim stanem zapasów produktów gotowych, zwłaszcza na dzień bilansowy, co odzwierciedla wysoki poziom bieżącej płynności finansowej, ale nie musi oznaczać sprzedaży w kolejnym roku po cenach (wartościach) wynikających z wyceny na dzień bilansowy,
- d) problemy z równomiernym utrzymaniem płynności finansowej w ujęciu krótkoterminowym, co może powodować zakłócenia w regulowaniu zobowiązań krótkoterminowych o bieżącym i wysokim poziomie wymagalności do zapłaty, np. spłata raty kredytu bankowego wraz z odsetkami, regulowanie zobowiązań wobec ZUS i urzędów skarbowych, itp.

Oznacza to, że w aspekcie utrzymania płynności finansowej, wsparcie przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego ze środków finansowych w ramach FGR przyczyni się w części do zmniejszenia krótkoterminowych zobowiązań, zatem w pewnym stopniu ograniczy problemy z utrzymaniem płynności finansowej w krótkim okresie, zwłaszcza w aspekcie podlegania na ogół dużej sezonowości prowadzonej produkcji w ramach przetwórstwa rolno-spożywczego.

3.2. Badane obiekty i źródła danych empirycznych

Na potrzeby badań empirycznych wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych w latach 2024-2025 wykorzystano dane pozyskane z bazy FADN PL (*Farm Accountancy Data Network Poland*), który jest częścią systemu zbierania i systematyzacji danych rachunkowych z gospodarstw rolnych w UE. Dane obejmowały okres od roku 2016 do roku 2022, w tym obejmujący trzy lata pandemii.

W zbiorze danych FADN PL znajduje się około 11 tys. gospodarstw osób fizycznych (rolników), które są statystycznie reprezentatywną próbą pod względem typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej oraz regionu. W latach 2016-2022 wyniki przeprowadzonych obliczeń są reprezentatywne odpowiednio dla następującej liczby gospodarstw rolnych: 727557, 727038, 726891, 726673, 746040 i 746672. Każde gospodarstwo rolne, prowadzące rachunkowość w ramach FADN PL w danym roku reprezentuje pewną liczbę podobnych gospodarstw ze swojej warstwy. Zastosowany system ważenia gospodarstw odzwierciedla różnice pomiędzy rzeczywistością (badaną) a określoną w planie wyboru strukturą próby. W 2020 roku według Powszechnego Spisu Rolnego liczba indywidualnych gospodarstw rolnych wynosiła 1309,9 tys., co oznacza, że przyjęta do badań w ramach ekspertyzy próba FADN PL jest reprezentatywna dla około 57% gospodarstw rolnych ogółem w Polsce, aktywnych na rynku. Można przyjąć natomiast, że pozostałe gospodarstwa w większości mają niewielki związek z rynkiem, prowadząc działalność o charakterze zaopatrzeniowym (socjalnym) rodziny.

Wykorzystane dane są średnimi ważonymi dla określonej grupy gospodarstw, co oznacza, że wyniki z tych gospodarstw rolnych można uogólniać na populację badawczą. Agencje Łącznikowe FADN z poszczególnych państw członkowskich opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN. Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, plany te są przekazywane do akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN. Wewnątrz pola obserwacji FADN występuje duże zróżnicowanie gospodarstw pod względem typu rolniczego i wielkości ekonomicznej. Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej, Agencja Łącznikowa dzieli pole obserwacji na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw produkujących owoce w innym regionie). W procedurze wyboru do warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria, tj. położenie regionalne, wielkość ekonomiczna i typ rolniczy.

Obiekty do badań wpływu oddziaływania COVID-19 na płynność finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego wybrano na podstawie informacji o zadłużeniu przedsiębiorstw z sektora produkcji artykułów spożywczych, publikowanych w Europejskim Raporcie Płatności z badań INTRUM³ i Ogólnopolskim Raporcie Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor oraz badań i opinii przedstawicieli przedsiębiorców zawartych w raporcie *Przeterminowane należności w polskim sektorze spożywczym*, publikowanym przez Euler Hermes. Na tej podstawie określono przedsiębiorstwa, które miały w badanym okresie trudności w zapewnieniu środków pieniężnych na opłacanie zobowiązań

³ INTRUM - europejski lider w dziedzinie zarządzania wierzycelnościami prowadzący działalność w 24 krajach Europy. <https://www.intrum.pl>.

krótkoterminowych. Te trudności wpływają na ograniczenie płynności finansowej badanych przedsiębiorstw.

W poszczególnych źródłach danych statystycznych i opinii występowały różne kategorie semantyczne, odnoszące się do przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP). W tekście, przy pierwszym zastosowaniu każdą kategorię semantyczną poprzedzono nazwą źródła, z którego pochodzi. Na potrzeby badań sytuacji płynności finansowej dane i opinie z kategorii tych porównano co do zawartości informacyjnej, a otrzymane wielkości średnie parametrów oznaczono odpowiednio w tabelach nazwami używanymi przez źródło danych. Równoważnymi były kategorie przedsiębiorstwa „przetwórstwa rolno-spożywczego”, „produkcji artykułów spożywczych” i „spożywcze”. Kategoria „przedsiębiorstwa przemysłowe” lub „niefinansowe” zawierała w sobie przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego”. W przypadku danych odnoszących się do przeterminowanych należności w kategorii semantycznej „przedsiębiorstwa rolno-spożywcze” wykorzystano dane z kategorii „przedsiębiorstwa przemysłowe”, stosując przelicznik wskazujący na specyfikę przedsiębiorstw rolno-spożywczych wobec należności krótkoterminowych przedsiębiorstw przemysłowych, szacowany na podstawie informacji z publikacji *Przemysł spożywczy w Polsce. Ogólnopolski Raport Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor o zadłużeniu firm z sektora produkcji artykułów spożywczych*.⁴ Zmieniało to wielkości odpowiednio do kategorii semantycznej, nie zmieniając tendencji badanego zjawiska gospodarczego.

Na podstawie analiz literatury i baz danych statystycznych stwierdzono, że badaniom sytuacji płynności finansowej podlegać będą małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) przetwórstwa rolno-spożywczego z aproksymacją wniosków na mikroprzedsiębiorstwa. Dane finansowe o małych i średnich przedsiębiorstwach spożywczych gromadzi Główny Urząd Statystyczny (GUS) w grupach według zatrudnienia 10-49 i 50-249 osób. Dane publikowane są półroczami, co umożliwia dynamiczne śledzenie zmian czynników mogących mieć wpływ na płynność finansową przedsiębiorstw wybranych do badań. Liczbę badanych przedsiębiorstw w poszczególnych półroczach lat od 2016 do 2022 przedstawiono w tabeli 3. Przedsiębiorstwa te stanowiły 100 % MŚP, o których dane finansowe gromadzi GUS.

Tabela 3. Liczba przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (MŚP) w półroczach

Półrocze	Lata						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I	1911	1817	1677	1585	1548	1477	1421
II	2049	1932	1817	1756	1674	1635	1596

Źródło: opracowanie własne.

Na potrzeby badań empirycznych wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w latach 2024-2025 wykorzystano dane pozyskane z bazy GUS za lata 2016-2022 i częściowo z 2023 roku ze zbiorów: *Nakłady i wyniki przemysłu, Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych, Wyniki finansowe przedsiębiorstw niefinansowych, Roczne wyniki makroekonomiczne*, a za lata 2020-2021 *Zestawienie złożonych sprawozdań o stosowanych terminach zapłaty*. Dane o płatnościach należności i zobowiązań za lata 2016-2022 i częściowo roku 2023 pobrano z Europejskich Raportów o Płatnościach i raportu Country Snapshots White Paper organizacji

⁴ *Przemysł spożywczy w Polsce. Ogólnopolski Raport Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor o zadłużeniu firm z sektora produkcji artykułów spożywczych*. Wydanie pierwsze 2020. Pobrane 04.06 2023 r. z: <https://media.bik.pl/publikacje/read/488713/przemysl-spozywczy-w-polsce-co-dwunasta-firma-ma-problemy-z-wyplacalnoscia-raport-big-infomonitor-o-zadluzeniu-branzy-spozywczej>, s. 10.

INTRUM oraz z Payment Threats and Fraud Trends Report publikowanego przez European Payments Council. Wykorzystano także jako źródła danych *Raport Przemysł Spożywczy w Polsce* opracowany przez Biuro Informacji Gospodarczej InfoMonitor, we współpracy z Polską Federacją Producentów Żywności, *Analiza rynku Przemysł Rolno-Spożywczy w Polsce* z portalu Spożywcze technologie, Skaner MŚP i Rejestru Dłużników Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor, raport *Przeterminowane należności w polskim sektorze spożywczym* Euler Hermes, Szybki Monitoring NBP - Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw. Zastosowano informacje z raportu BGK pt. *Efekty programu gwarancji de minimis* – raport z badania 2022 był opublikowany przez Departament Badań i Analiz BGK we wrześniu 2022 roku. Korzystano także z opinii przedstawicieli BGK oraz wybranych banków uczestniczących w udzielaniu pomocy gospodarstwom rolnym i przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-spożywczego. Departament Badań i Analiz BGK udostępnił dane statystyczne udzielonej pomocy z FGR za lata 2021-2023.

Celem przeprowadzonych na potrzeby ekspertyzy badań w bankach udzielających kredytów w ramach FGR, było określenie opinii i sugestii związanych z prowadzonymi działaniami pomocowymi wobec rolników i przedsiębiorców funkcjonujących w przetwórstwie rolno-spożywczego. Do badania opinii wybrano osoby mające doświadczenie w kredytowaniu rolników i przedsiębiorców przemysłu rolno-spożywczego, pełniące funkcje Kierownika produktu grup banków spółdzielczych, dyrektorzy oddziałów, kierownicy departamentów handlowych banków i doradcy klienta. Wywiady przeprowadzono online z grupami z poszczególnych banków. W badaniach opinii wzięło udział około 60 przedstawicieli BGK i banków mających największe portfele udzielonej pomocy w ramach FGR. Wywiady miały charakter nieustrukturyzowany, pytania nie były skategoryzowane, lecz miały określone dyspozycje do wywiadu ze sformułowanymi problemami, które szeroko omawiane były z respondentami. Zadawane były m.in. pytania, czy są odmienności w korzystaniu z pomocy pomiędzy rolnikami, a przedsiębiorcami, jak charakteryzowana jest sytuacja zgłaszających się po pomoc, na jakiej zasadzie podejmowane są decyzje o udzieleniu pomocy, w jakim stopniu produkty pomocowe pomagały przeciwdziałać skutkom COVID-19 oraz jakiego rodzaju statystyki i badania prowadzone są w związku z udzielaną pomocą płynnościową. Zadawane pytania pozwalały respondentom na zaprezentowanie własnych opinii i sugestii, dotyczących danego pytania oraz zaproponowanie przesłanie danych statystycznych, związanych z omawianym zagadnieniem. Wykorzystano także opinie rolników i przedsiębiorców zebrane w raportach BGK pt. „Efekty programu gwarancji de minimis–raport z badania *Kwartalny raport makroekonomiczny BGK - 3Q22* oraz *Prawie miliard złotych dla sektora rolnego – rolnicy korzystają z gwarancji BGK*.”

3.3. Metody przetwarzania informacji

Na podstawie literatury przedmiotu przeanalizowane zostały zagadnienia płynności i jej rodzajów oraz specyfiki zjawisk gospodarczych występujących w polskim rolnictwie oraz przemyśle rolno-spożywczym.

Badania płynności finansowej gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego przeprowadzono z wykorzystaniem odpowiednich wskaźników. Formuły obliczeniowe wskaźników przedstawiają się następująco:

a) **wskaźnik płynności bieżącej** (krotność)

$$\text{WPB} = \text{Aktywa obrotowe} / \text{Zobowiązania krótkoterminowe}$$

- b) **wskaźnik płynności szybkiej** (krotność)

$$WPS = (\text{Aktywa obrotowe} - \text{Zapasy}) / \text{Zobowiązania krótkoterminowe}$$
- c) **wskaźnik skorygowanej płynności bieżącej gospodarstwa rolnego** (krotność)

$$PWPBR = (\text{Aktywa obrotowe} - \text{Przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika}) / \text{Zobowiązania krótkoterminowe}$$
- d) **wskaźnik skorygowanej płynności szybkiej gospodarstwa rolnego** (krotność)

$$PWPSR = (\text{Aktywa obrotowe} - \text{Zapasy} - \text{Przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika}) / \text{Zobowiązania krótkoterminowe}$$
- e) **wskaźnik skorygowanej płynności natychmiastowej gospodarstwa rolnego** (krotność)

$$WPZBPP = (\text{Saldo przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego} - \text{Przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika}) / \text{Zobowiązania krótkoterminowe}$$
- f) **wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji gospodarstwa (%)**

$$WUDochwProd = (\text{Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego}) * 100 / (\text{Produkcja ogółem})$$
- g) **wskaźniki pokrycia inwestycji rzeczowych gospodarstwa rolnego środkami przekazanymi na rodzinę rolnika** (krotność)

$$PRZERINW = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika}$$
- h) **wskaźniki pokrycia inwestycji gospodarstwa rolnego wpłatami operacyjnymi** (krotność)

$$WNIWP1 = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Wpłaty pieniężne z działalności operacyjnej}$$
- i) **wskaźniki pokrycia inwestycji gospodarstwa rolnego wpłatami operacyjnymi i inwestycyjnej** (krotność)

$$WNIWP2 = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Wpłaty pieniężne z działalności operacyjnej} + \text{Wpłaty pieniężne z działalności inwestycyjnej}$$
- j) **wskaźniki pokrycia inwestycji gospodarstwa rolnego wpłatami operacyjnymi, inwestycyjnej i finansowymi(krotność)**

$$WNIWP3 = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Wpłaty pieniężne z działalności operacyjnej} + \text{Wpłaty pieniężne z działalności inwestycyjnej} + \text{Wpłaty pieniężne z działalności finansowej}$$
- k) **wskaźniki pokrycia inwestycji gospodarstwa rolnego wartością produkcji ogółem** (krotność) .

$$WNIPR = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Produkcja ogółem}$$
- l) **wskaźnik pokrycia inwestycji produkcją gospodarstwa rolnego** (krotność)

$$WNIPR = \text{Wydatki na inwestycje} / \text{Produkcja ogółem}$$
- ł) **wskaźnik zadłużenia aktywów ogółem (%)**

$$WZAO = \text{Wskaźnik zadłużenia aktywów ogółem} = \text{Aktywa ogółem} / \text{Zobowiązania ogółem}$$

m) przepływy pieniężne dostępne w gospodarstwie rolnym (PLN)

SAOG = Saldo z przepływów pieniężnych ogółem gospodarstwa rolnego

Skorygowane saldo z przepływów pieniężnych ogółem gospodarstwa rolnego

SAOG D = SAOG – (Przekazania środków pieniężnych do (+) lub od (-) rodziny rolnika)

Skumulowane skorygowane saldo z przepływów pieniężnych ogółem gospodarstwa rolnego

SAOG D SKUMU- Przepływy pieniężne dostępne skumulowane gospodarstwa rolnego

n) wskaźnik udziału dotacji w wartości produkcji gospodarstwa (%)

WUDwP = Dotacje/Produkcja ogółem

o) wskaźnik rentowności obrotu netto (%)

WRONT = Wynik finansowy netto / Przychody ogółem

p) wskaźnik płynności II stopnia GUS (metoda memorialowa)

$$WPGUS IIST = \frac{\text{Inwestycje krótkoterminowe} + \text{Należności krótkoterminowe}}{\text{Zobowiązania krótkoterminowe}}$$

q) wskaźnik skorygowanej płynności II stopnia GUS (metoda kasowa)

$$WPGUS IISTK =$$

$$\frac{\text{Inwestycje krótkoterminowe} + \text{Należności krótkoterminowe} - \text{Należności stale przeterminowane}}{\text{Zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Należności stale przeterminowane, to część należności krótkoterminowych, które stale nie są spłacane przez odbiorców. Po opóźnionym spłaceniu faktury zastępuje ją nowo wystawiona, której spłatę odbiorca świadomie opóźnia „rolując” dług handlowy z jednego okresu sprawozdawczego na następny okres. Według badań na potrzeby ekspertyzy w przemyśle rolno-spożywczym w pewnych okresach wartość stale niespłaconych należności osiągała 30% należności krótkoterminowych ogółem. Udział odbiorców, którzy deklarowali, że świadomie nie płacą zobowiązań w terminie systematycznie rósł z 29% w roku 2021 do 37% w roku 2023.⁵

r) wskaźnik udziału kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych

WUKBZKR = Kredyt bankowy/Zobowiązania krótkoterminowe.

W badaniach zastosowano analizę trendów do określenia zmian dynamiki zjawisk gospodarczych związanych z płynnością finansową w okresie przed pandemią COVID-19, w czasie jej trwania i po, z predykcją do roku 2025. Wasilewski i Stolarski (2018, s. 105-106) przeprowadzili analizę graficzną przebiegów wykresów szeregów czasowych wskaźników w sektorze produkcji artykułów spożywczych z wykorzystaniem funkcji liniowej, potęgowej, wykładniczej, wielomianowej drugiego stopnia, logarytmicznej oraz logistycznej. Na potrzeby ekspertyzy wykorzystano trzy rodzaje funkcji trendu, każdą odpowiednio do typu badanego zjawiska gospodarczego. Były to funkcje liniowa, potęgowa i logarytmiczna, w których zmienna x symbolizuje czas (lata badań). Funkcje te różnią się sposobami interpretacji ekonomicznej ich pierwszych pochodnych, które informują o tempie zmian badanych zjawisk.

⁵ European Payment Report 2023 INTRUM. Pobrane 2023-07-07 z:

<https://www.intrum.com/publications/european-payment-report/european-payment-report-2023/>, s. 16.

Funkcja liniowa $y_x = ax + b$, gdzie stałe a i b reprezentują odpowiednio nachylenie prostej i punkt przecięcia z osią Y.

Funkcja potęgowa $y_x = \alpha x^\beta$, gdzie tempo zmian w danym punkcie jest określane przez pochodną tej funkcji $y_x' = \beta x^{\beta-1}$, która informuje o kierunku i wielkości zmiany trendu zmiennej Y, jeżeli wartość zmiennej X wzrośnie lub zmaleje o 1 rok. β jest liczbą rzeczywistą.

Funkcja logarytmiczna $y_x = \gamma \ln(x) + \delta$, gdzie tempo zmian w danym punkcie jest określane przez pochodną tej funkcji, która wynosi $(y_x)' = \gamma * 1 / (x \ln e) = \gamma / x$. Zmiana funkcji y_x w zależności od zmiany x jest równa: $\Delta y = (y_x)' * \Delta x$. Zastosowanie funkcji logarytmicznej zmniejsza wrażliwość oszacowań trendu na obserwacje ekstremalne lub nietypowe. Wartości odstające to dane, które w wyniku błędów lub wygenerowania przez inny model różnią się znacznie od większości pozostałych danych.

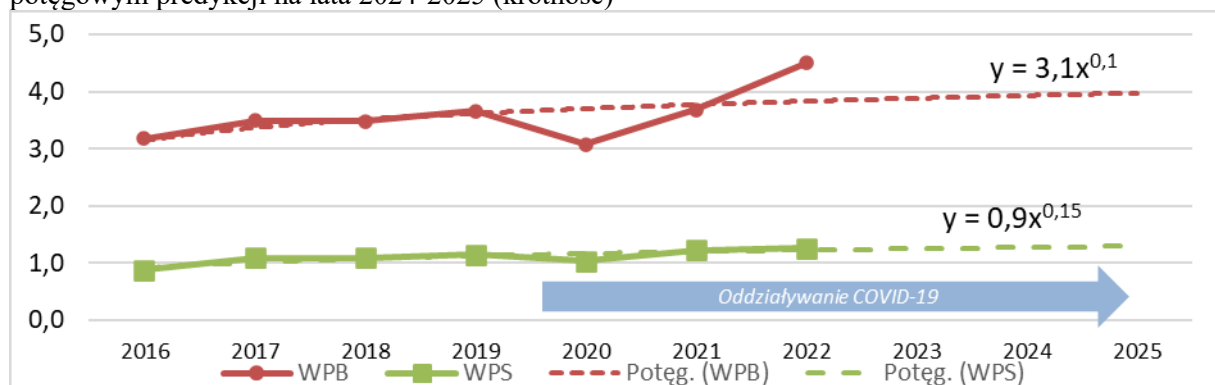
Określenia trendów i obliczeń wielkości zmian funkcji trendów dokonano w aplikacji Excel Microsoft. W badaniach zastosowano wnioskowanie dedukcyjne, analizując relacje logiczne do ich następstwa wewnątrz badanych zjawisk ekonomicznych. Szczegółowo zbadano dostępne dane empiryczne i opinie z wyodrębnieniem związków przyczynowo-skutkowych w celu określenia stanu sytuacji finansowej i prognozy w zakresie płynności finansowej badanych jednostek gospodarczych. Na tych podstawach sformułowano wyjaśnienie wpływ oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, z predykcją na latach 2024-2025.

4. Wyniki badań

4.1. Ocena perspektyw płynności finansowej w gospodarstwach rolnych

Zbadano kształtowanie się w gospodarstwach rolnych powszechnie stosowanych wskaźników oceny płynności finansowej, które według obiegowych opinii są dobre, a według EUROSTAT lepsze, niż średnia w UE. Na rys. 4 przedstawiono kształtowanie się standardowego wskaźnika finansowej płynności bieżącej i szybkiej gospodarstw rolnych w latach 2016-2022, z trendem na lata 2024-2025, obliczone na podstawie danych finansowych zarejestrowanych metodą memoriałową. Wskaźnik płynności bieżącej charakteryzował się wysokim poziomem, w granicach 3-4,5. W przypadku wskaźnika płynności szybkiej wielkości te wynosiły od 0,9 do 1,3. Na pozór sytuacja wydaje się korzystną, ale należy korygować ten ogólny wniosek, uwzględniając aspekt powiązań strumieni pieniężnych gospodarstwa rolnego i rodziny rolnika.

Rys. 4. Standardowe wskaźniki płynności bieżącej i szybkiej w gospodarstwach rolnych z trendem potęgowym predykcji na lata 2024-2025 (krotność)

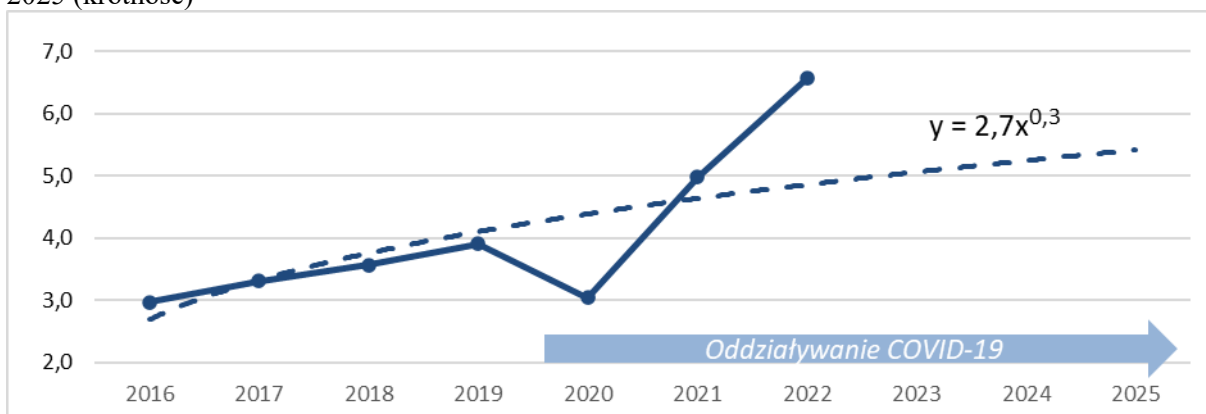

Legenda: WPB -wskaźnik płynności bieżącej; WPS Wskaźnik płynności szybkiej.

Źródło: opracowanie własne.

Po uwzględnieniu środków przekazanych na potrzeby rodziny rolnika kształtowanie się wskaźnika skorygowanej płynności bieżącej gospodarstwa rolnego w latach 2016-2022 przedstawiono na rys. 5. Pomimo zmniejszenia się w 2020 roku wskaźnika skorygowanej płynności bieżącej gospodarstwa rolnego, trend tego wskaźnika zachował tendencję wzrostową z przed pandemii, także na lata 2023-2025. Oszacowana na podstawie funkcji trendu na lata 2024-2025 wielkość wskaźnika skorygowanej płynności bieżącej gospodarstwa rolnego mogłaby wynieść 5,1-5,2%.

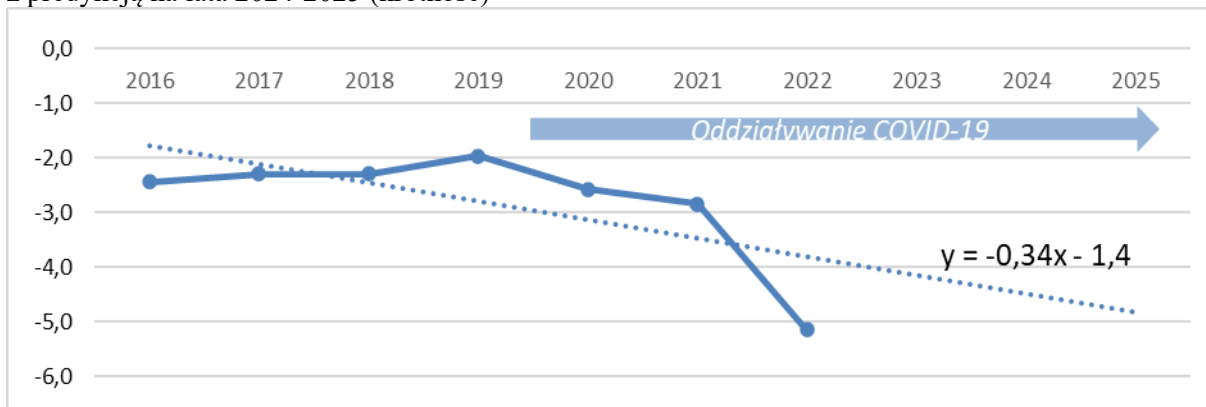
Rys. 5. Wskaźnik skorygowanej płynności bieżącej w gospodarstwach rolnych z trendem na lata 2024-2025 (krotność)

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 6 przedstawiono kształtowanie się skorygowanego wskaźnika płynności szybkiej, obliczanego według formuły: (aktywa obrotowe – zapasy - wartości środków przekazanych do rodziny rolnika)/zobowiązania krótkoterminowe. Uzasadnieniem odejmowania od aktywów obrotowych także wartości środków finansowych przekazanych do rodziny rolnika jest fakt, że środki te są konieczne do zachowania stosownego poziomu życia. W związku z tym ta część środków pieniężnych powinna być także wygenerowana z tytułu zaangażowania aktywów obrotowych w latach 2016-2022.

Rys. 6. Wskaźnik skorygowanej płynności szybkiej gospodarstw rolnych w latach 2016-2022 z predykcją na lata 2024-2025 (krotność)

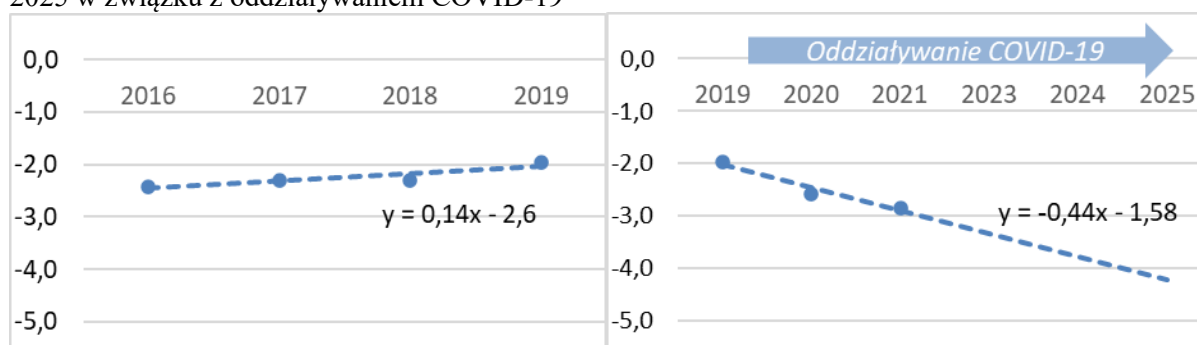
Źródło: opracowanie własne.

W analizowanym okresie uzyskiwane wielkości wskaźnika skorygowanej szybkiej płynności finansowej były ujemne, co oznacza, że gospodarstwa w aspekcie spłaty zobowiązań krótkoterminowych nie posiadały tej kategorii płynności finansowej. Brak uwzględniania w rachunku środków pieniężnych przeznaczonych dla rodziny rolnika prowadzi do zawyżania relacji aktywów obrotowych, pomniejszonych o zapasy w stosunku do poziomu zobowiązań krótkoterminowych. W związku z tym, że stany końcowe środków pieniężnych

charakteryzowały się trendem rosnącym, oznacza to, że w ich kształtowaniu duże znaczenie miało wsparcie pomocowe w postaci środków otrzymywanych z UE oraz z krajowych źródeł finansowania. We wszystkich latach analizowanego okresu wartość posiadanych aktywów obrotowych była niższa od sumy przekazanych środków pieniężnych do rodziny rolnika i wartości zapasów w gospodarstwie rolnym. Oznacza to, że nie było możliwości w takiej sytuacji spłacania krótkoterminowych zobowiązań. Sytuacja w tym zakresie ulegała jednak stopniowej poprawie z -2,43 w roku 2016, do -1,96 w roku 2019. Natomiast w kolejnych trzech latach nastąpiło załamanie tej tendencji, gdyż wskaźnik ten zmniejszył się do -5,15 w 2022 roku. Oznacza to, że brak środków obrotowych ponad 5-krotnie przekraczał poziom zobowiązań krótkoterminowych, z powstałą od 2020 roku tendencją niekorzystną.

Na rys. 7 przedstawiono zmiany trendu wskaźnika skorygowanej płynności szybkiej gospodarstwa rolnego w latach 2016-2025 w związku z oddziaływaniem COVID-19.

Rys. 7. Zmiana trendu wskaźnik skorygowanej płynności szybkiej gospodarstwa rolnego w latach 2016-2025 w związku z oddziaływaniem COVID-19

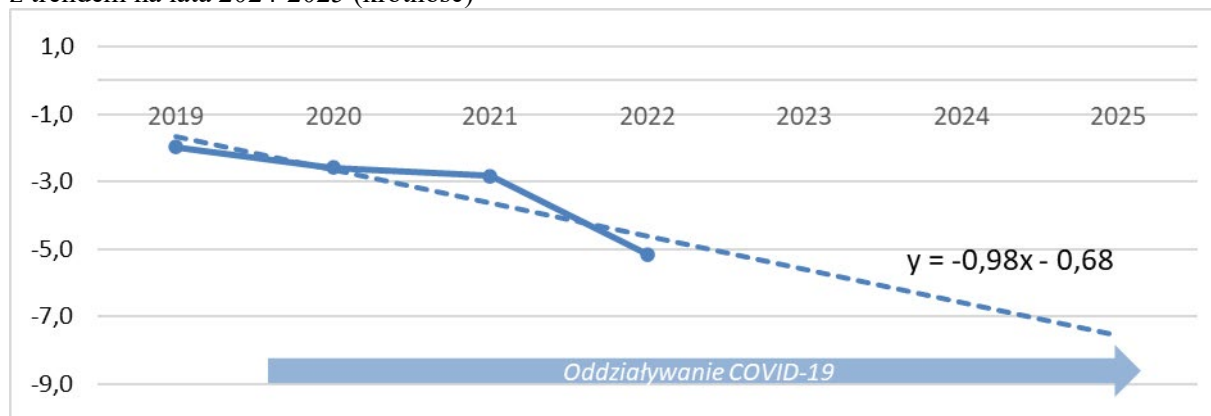

Źródło: opracowanie własne.

Tendencja zwiększania się skorygowanej płynności szybkiej w gospodarstwach rolnych w tempie 0,14 pkt% średniorocznie z okresu przed pandemią COVID-19, zmieniła się w okresie pandemii na negatywną o tempie -0,44 pkt% średniorocznie. Wskazuje to na negatywne oddziaływanie pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych. Ten negatywny wpływ będzie się zwiększał w związku z dodatkowymi negatywnymi czynnikami, które wystąpiły w okresie po pandemii.

Prognozę na lata 2024-2025 wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na wskaźnik skorygowanej płynności szybkiej gospodarstw rolnych przedstawiono na rys. 8. Średnia wielkość tego wskaźnika będzie się zmniejszała według współczynnika kierunkowego funkcji trendu o 0,98 pkt% rocznie.

Rys. 8. Kształtowanie się skorygowanego wskaźnika płynności szybkiej gospodarstwa rolnego z trendem na lata 2024-2025 (krotność)

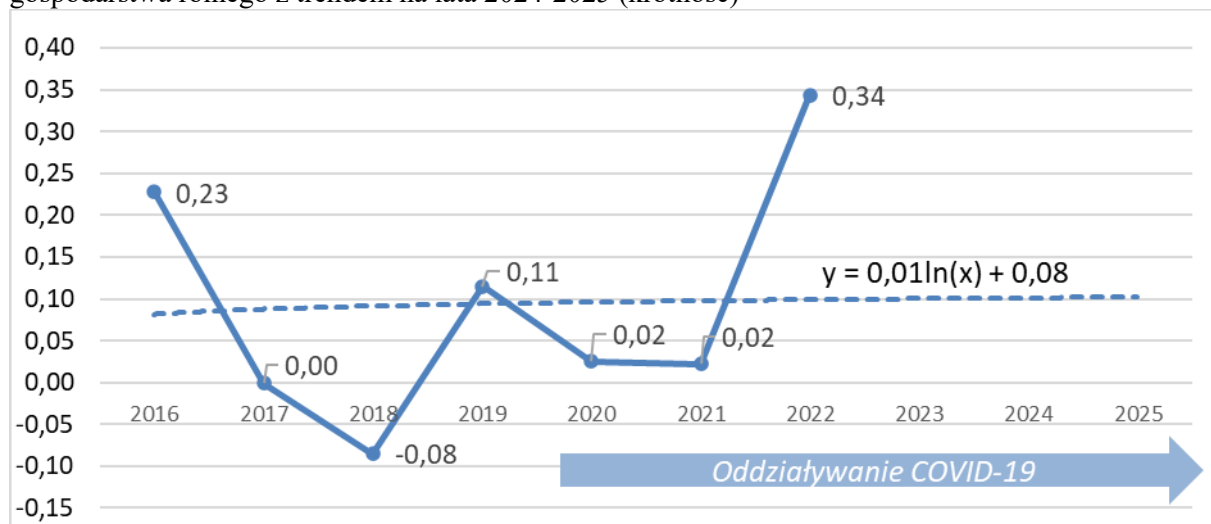

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 9 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika skorygowanej natychmiastowej płynności finansowej, jako relacji salda przepływów pieniężnych ogółem z gospodarstwa rolnego, pomniejszonego o wartość środków finansowych przekazanych do rodziny rolnika do poziomu zobowiązań krótkoterminowych. Wielkość tego wskaźnika była najwyższa w 2016 roku (0,23), w kolejnych dwóch latach stwierdzono tendencję malejącą, do wielkości -0,08. W 2019 roku sytuacja w tym zakresie uległa poprawie, gdyż wskaźnik skorygowanej, natychmiastowej płynności finansowej zwiększył się do 0,11, jednak w latach 2020-2021 odnotowano zmniejszenie poziomu tego wskaźnika do 0,02, co jest odzwierciedleniem pogorszenia sytuacji z zakresu możliwości natychmiastowej spłaty zobowiązań krótkoterminowych z wygenerowanych środków pieniężnych w gospodarstwie rolnym. Można pokusić się o stwierdzenie, że okres COVID-19 przyczynił się do wyhamowania korzystnego trendu w zakresie wielkości tej kategorii płynności finansowej w gospodarstwach rolnych. Stwierdzone zwiększenie poziomu tego wskaźnika w 2022 roku nie zmienia sytuacji, gdyż nadal wielkość ta jest zbyt niska pod względem możliwości spłaty zobowiązań krótkoterminowych salda ogółem strumieni przepływów pieniężnych w gospodarstwie rolnym.

Ze względu na odnotowanie w 2022 roku proporcjonalnie znacznej zmiany wskaźnika skorygowanej płynności natychmiastowej gospodarstwa rolnego do wielkości 0,34, z 0,02 w 2021 roku do analizy trendu zastosowano funkcję logarytmiczną. W tym przypadku pozwala to na zmniejszenie wrażliwości oszacowania trendu na obserwacje o wielkościach znacząco różniących się od średniej. Trend wskaźnika skorygowanej płynności natychmiastowej gospodarstwa rolnego wskazuje, że szacowana na podstawie trendu średnia wielkość tego wskaźnika utrzyma się na poziomie 0,09, a w latach 2024-2025 wskaźnik ten może kształtować się na poziomie 0,1. Oznacza to, że tylko 10% zobowiązań krótkoterminowych gospodarstwa rolnego może być pokryte skorygowanymi strumieniami przepływów pieniężnych ogółem.

Rys. 9. Kształtowanie się skorygowanego wskaźnika natychmiastowej płynności finansowej gospodarstwa rolnego z trendem na lata 2024-2025 (krotność)

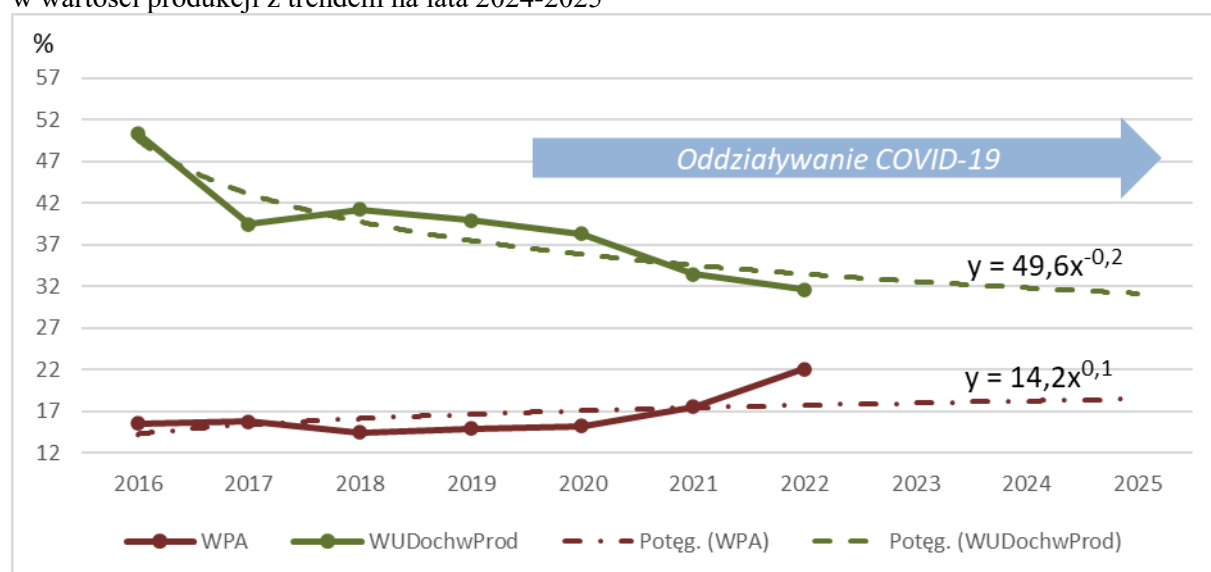

Źródło: opracowanie własne

Na rys. 10 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika produktywności aktywów i udział dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji w latach 2016-2022, z trendem na lata 2024-2025. Wskaźnik produktywności aktywów, został obliczony jako relacja wartości produkcji ogółem do średniego stanu aktywów. Wskaźnik ten informuje o tym, jaką wartość produkcji uzyskano z 1 zł zaangażowanej w majątek (aktywa). Wskaźnik ten w latach 2016-2020 kształtował się na stosunkowo zbliżonym poziomie, w przedziale 14,4-15,5%, co

odzwierciedla sytuację stosunkowo stabilną. Przy czym należy nadmienić, że w 2020 roku w stosunku do roku poprzedniego odnotowano zwiększenie poziomu produktywności aktywów o 0,3 pkt%, natomiast w latach kolejnych dynamika przyrostu była większa, tj. o 7,2 pkt% w 2022 roku. Jedną z przyczyn takiego stanu był znacznie wyższy przyrost wartości produkcji w stosunku do tempa zwiększania się wartości aktywów. Produkcja ogółem w latach 2020-2022 zwiększyła się bowiem o 59,8%, podczas gdy wartość aktywów o 13,3%. Przyczyn takiej zależności można upatrywać w zmniejszeniu się wydatków na inwestycje rzeczowe, co przyczynia się do zmniejszania skali odtwarzania majątku trwałego, w efekcie czego następuje spowolnienie przyrostu majątku jako całości, tj. aktywów trwałych i obrotowych. Utrzymywanie się takiej sytuacji w dłuższym okresie czasu może przyczynić się do obniżenia potencjału wytwórczego gospodarstw rolniczych. Należy mieć na uwadze, że przez określony czas można uzyskiwać rosnącą wartość produkcji, w mniejszym związku z zaangażowanym majątkiem, w wyniku np. korzystnych warunków przyrodniczych, a przez to i wyższych plonów uprawianych roślin. Z punktu widzenia oceny tej relacji należy mieć na uwadze, że nie jest to miara efektywności. Wskaźnik ten może odzwierciedlać efekt ekonomii skali produkcji, który w okresie lat 2020-2022 nie był widoczny w aspekcie relacji dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem.

Rys. 10. Wskaźnik produktywności aktywów i udział dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji z trendem na lata 2024-2025

Legenda: WPA - wskaźnik produktywności aktywów; WUDochwProd - wskaźnik udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji gospodarstwa.

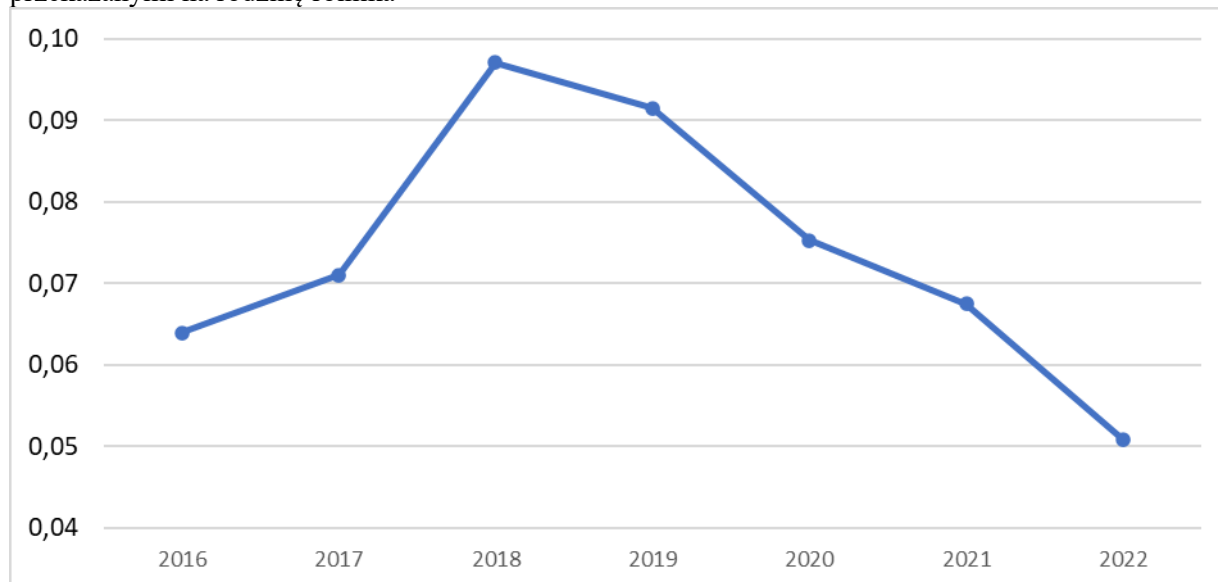
Źródło: opracowanie własne.

Stwierdzono tendencję malejącą udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji gospodarstwa rolnego. Predykcja na lata 2024-2025 wielkości wskaźnika udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji gospodarstwa, określona na podstawie funkcji trendu wskazuje, że wskaźnik ten będzie się kształtował na poziomie malejącym z 31,8% do 31,2% średniorocznie. Analiza trendu wskaźnika produktywności aktywów wykazała, że wskaźnik ten będzie zwiększać się tempie o wielkości średniej 0,2 pkt% średniorocznie. Przewidywana wielkość tego wskaźnika w latach 2024-2025 może osiągnąć poziom odpowiednio 18,2% i 18,6%.

Na rys. 11 przedstawiono kształtowanie się relacji wartości realizowanych inwestycji rzeczowych do wartości środków finansowych przekazanych do rodziny rolnika. Przekazanie

środków pieniężnych do rodziny rolnika (+) lub od rodziny rolnika (-) obliczono jako saldo *środków pieniężnych na początek roku + saldo przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego – saldo środków pieniężnych na koniec roku*.

Rys. 11. Wskaźniki pokrycia wydatków na inwestycje gospodarstwa rolnego środkami pieniężnymi przekazanymi na rodzinę rolnika

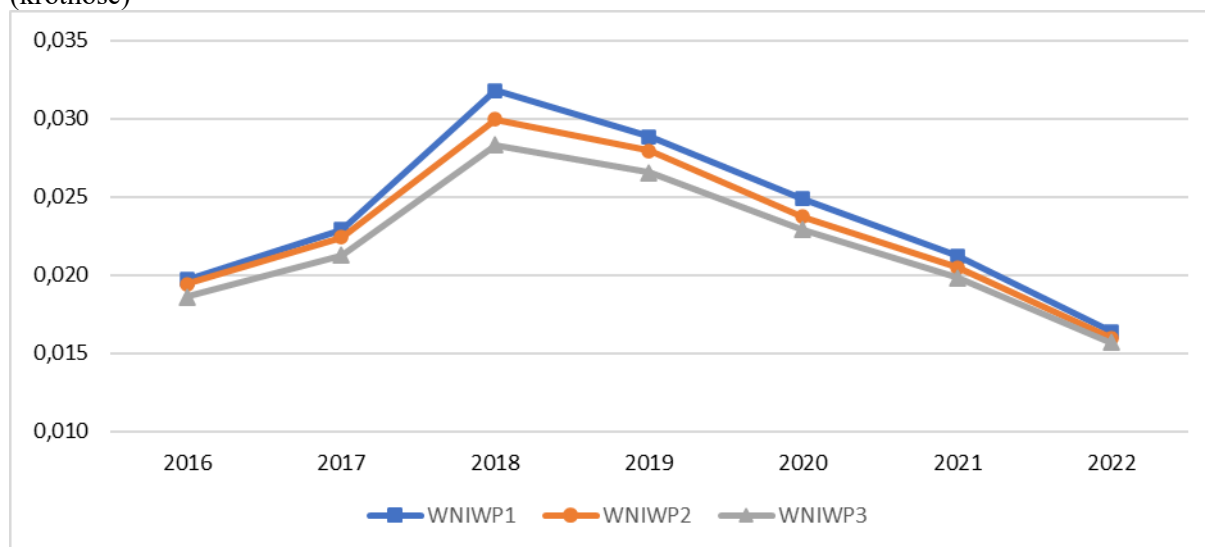

Źródło: opracowanie własne.

W analizowanym okresie odnotowano wzrost wartości przekazanych środków pieniężnych z gospodarstwa rolnego do rodziny rolnika z 42,3 tys. zł w 2016 roku do 67,4 tys. zł w 2022 roku. Szczególnie znaczący wzrost w tym zakresie stwierdzono w latach 2020/2019, tj. o 14,2% i w okresie lat 2022/2021, tj. o 31,5%, podczas gdy w latach poprzedzających pandemię COVID-19 wielkość ta utrzymywała się na stosunkowo stabilnym poziomie 101% średniorocznie. Zaangażowanie inwestycyjne w gospodarstwach rolniczych w latach 2016-2018 charakteryzowało się znaczącym wzrostem z 2,7 tys. zł do 4 tys. zł, natomiast od 2019 roku następował stopniowy spadek, do 3,4 tys. zł w 2022 roku. Odnosząc skalę zaangażowania inwestycyjnego gospodarstw rolniczych w relacji do przekazywanych środków pieniężnych do rodziny rolnika można przyjąć, że zwiększanie się potrzeb dochodowych rodziny rolnika, przyczyniało się do konieczności redukcji wydatków o charakterze inwestycyjnym. W związku z tym relacja tych dwóch wielkości będzie odzwierciedleniem wzajemnej konkurencji o zapotrzebowanie na środki pieniężne. W latach 2016-2019 wystąpiła tendencja rosnąca tej relacji z 0,064 do 0,097, podczas gdy w latach kolejnych stwierdzono tendencję malejącą, do 0,051 w roku 2022. Oznacza to, że od 2020 roku wystąpił niekorzystny efekt COVID-19 w zakresie pieniężnej konkurencji między potrzebami rodziny rolnika a możliwościami rozwojowymi gospodarstwa rolniczego. Wynika to z faktu, że w ramach uzyskiwanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, znajduje się także część stanowiąca dochód rodziny rolnika.

Wskaźnik pokrycia inwestycji wpłatami pieniężnymi z działalności operacyjnej (WNIWP1) został obliczony jako relacja wartości realizowanych inwestycji rzeczowych do poziomu wpłat pieniężnych z działalności operacyjnej (rys. 12). W wskaźnik ten odzwierciedla potencjał gotówkowy gospodarstwa rolnego, potencjalnie do zaangażowania w rzeczową działalność inwestycyjną.

Rys. 12. Wskaźnik pokrycia inwestycji wpłatami pieniężnymi z działalności operacyjnej (WNIWP1), operacyjnej i inwestycyjnej (WNIWP2) oraz operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej (WNIWP3) (krotność)

Źródło: opracowanie własne.

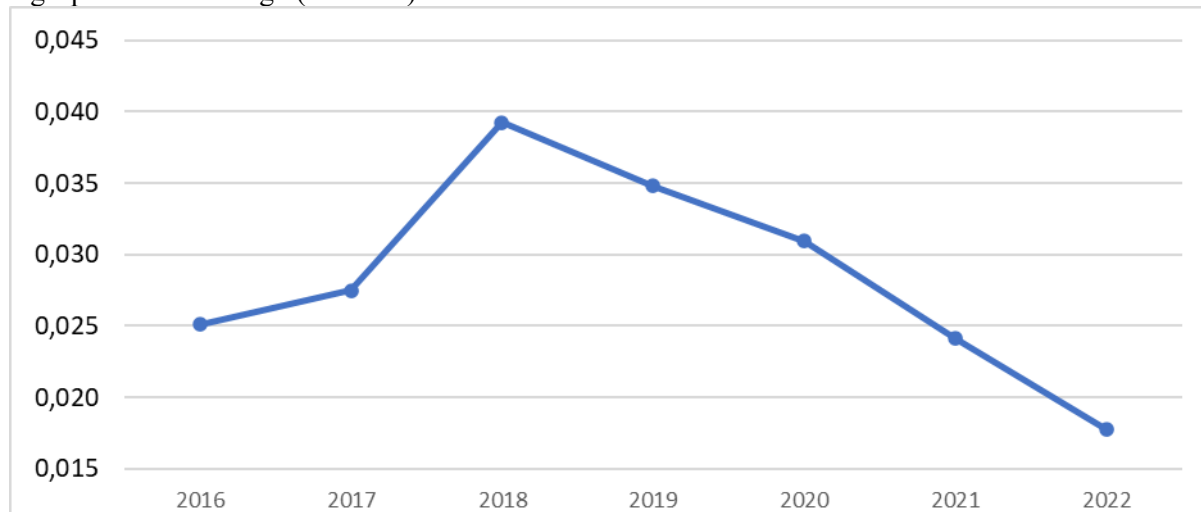
W latach 2016-2018 łączna kwota wpłat w ramach prowadzonej działalności operacyjnej ulegała stopniowemu zmniejszaniu z 136,9 tys. zł do 132,2 tys. zł, natomiast w kolejnych latach odnotowywano stopniowy wzrost do 209 tys. zł w roku 2022. Z punktu widzenia tendencji zmianę wartości wpłat z działalności operacyjnej o 51,4 % między latami 2019 i 2022 należy ocenić korzystnie z punktu widzenia możliwości rozwoju gospodarstw rolnych. Jednak ocena relacji wartości inwestycji rzeczowych (formalnie kategoria ta w bilansie jest określana jako środki trwałe w budowie) do poziomu wpłat z działalności operacyjnej prowadzi do wniosków niekorzystnych. O ile do roku 2018 wielkość tej relacji stopniowo zwiększała się do 0,032, to w latach kolejnych następował stopniowy spadek wielkości tego wskaźnika, do 0,0164 w 2022 roku. Logika zachowań właścicieli gospodarstw rolnych powinna być odmienna w stosunku do faktycznie stwierdzonej. Rosnące wpłaty z działalności operacyjnej powinny bowiem przyczyniać się do zwiększania skali rzeczowej działalności inwestycyjnej w gospodarstwach rolnych. Oznacza to, że w okresie COVID-19 widoczna była tendencja ograniczania wydatków pieniężnych na cele rzeczowej działalności inwestycyjnej w ramach prowadzonej działalności operacyjnej, z jednolitą tendencją malejącej ich skali. Może to przyczynić się do ograniczenia możliwości rozwojowych gospodarstw rolnych w najbliższym okresie, jako konsekwencja stopniowego niedoinwestowania i dekapitalizacji majątku trwałego.

Wskaźnik pokrycia inwestycji wpłatami pieniężnymi z działalności operacyjnej i inwestycyjnej (WNIWP2) został obliczony jako relacja wartości realizowanych inwestycji rzeczowych do sumy wpłat pieniężnych z działalności operacyjnej i inwestycyjnej (rys. 12). W stosunku do wskaźnika pokrycia inwestycji WNIWP1 w liczniku dodatkowo zostały uwzględnione wpłaty z tytułu sprzedaży zbędnych środków trwałych. Wskaźnik ten w latach 2016-2018 miał tendencję rosnącą do 0,030, natomiast w kolejnych latach ulegał stopniowemu obniżeniu, do 0,016 w 2022 roku. Podkreślenia wymaga fakt, że poziom wpłat inwestycyjnych w 2016 roku wynosił 2 tys. zł, a w roku 2018 zwiększył się do 8 tys. zł, natomiast w kolejnych latach poziom tych wpłat zmalał do kwoty 5,4 tys. zł w 2022 roku. Tendencja malejąca wskaźnika pokrycia inwestycji wpłatami WNIWP2 odzwierciedla sytuację, że potencjalne wsparcie wpłatami z tytułu sprzedaży elementów majątku (np. zbędnych) nie spowodowało zahamowania trendu spadkowego zaangażowania inwestycyjnego w gospodarstwach rolnych.

W przypadku wskaźnika WNIWP3 pokrycia inwestycji rzeczowych wpłatami pieniężnymi z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej w mianowniku zostały dodane wpłaty z tytułu działalności finansowej, obejmujące środki pieniężne z tytułu kredytów i pożyczek krótko oraz długoterminowych. W latach 2016-2018 występowała jednolita tendencja rosnąca wpłat z tego tytułu, do 8,3 tys. zł. Co prawda w 2019 roku nastąpił spadek tych wpłat do 7,4 tys. zł, ale w latach 2020-2022 nastąpiło znaczące pogłębienie tendencji niekorzystnej do kwoty 4 tys. zł w 2022 roku. Wielkość wskaźnika natomiast miała jednolitą tendencję malejącą od 2018 roku, z 0,028 do 0,0156 w roku 2022. W tym przypadku również wystąpiła sytuacja, w której w okresie COVID-19 nie odnotowano zwiększania się lub co najmniej utrzymywania się na tym samym poziomie relacji między wydatkami na inwestycje rzeczowe a strumieniami pieniężnymi, generowanymi w trzech obszarach funkcjonowania gospodarstw rolnych, tj. operacyjnym, inwestycyjnym i finansowym.

Na rys. 13 przedstawiono kształtowanie się relacji wydatków na inwestycje do wartości produkcji ogółem z gospodarstwa rolnego. W wymiarze nominalnym, bezwzględny wartość produkcji ogółem w analizowanych latach zwiększała się z 114,5 tys. zł w 2019 roku do 193,3 tys. zł w roku 2022, tj. o 68,8%. Mogłoby się wydawać, że tendencja ta jest korzystna z punktu widzenia, gdyż sugeruje możliwość osiągnięcia wyższego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. W przypadku jednak tej dochodowej kategorii wynikowej zależność od tendencji kształtowania się produkcji ogółem nie była jednorodna. W latach 2016-2018 przy rosnącej lub utrzymującej się na zbliżonym poziomie wartości produkcji ogółem, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego ulegał zmniejszeniu do 36,9 tys. zł, natomiast w kolejnych latach odnotowano stopniowy wzrost do kwoty 89 tys. zł w 2022 roku. Powstaje zatem pytanie, czy w aspekcie możliwości rozwojowych w gospodarstwie rolnym te zależności były korzystne. W przypadku relacji wartości inwestycji rzeczowych do produkcji ogółem, jak i do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zależności były stosunkowo zbliżone. Oznacza to, że zarówno w aspekcie wartości uzyskiwanej produkcji, jak i kategorii dochodowej możliwości realizacji inwestycji rzeczowych w latach 2020-2022 uległy wydatnemu zmniejszeniu. Oznacza to, że rolnicy relatywnie mniej zaczęli przeznaczać środków finansowych na ten obszar działalności operacyjnej swoich gospodarstw rolnych, zwiększając wydatki na rodzinę i rezerwę płynnej gotówki na przyszłe ryzyko prowadzonej działalności, jak i funkcjonowanie rodziny.

Rys. 13. Kształtowanie się relacji wydatków na inwestycje do wartości produkcji ogółem z gospodarstwa rolnego (krotność)

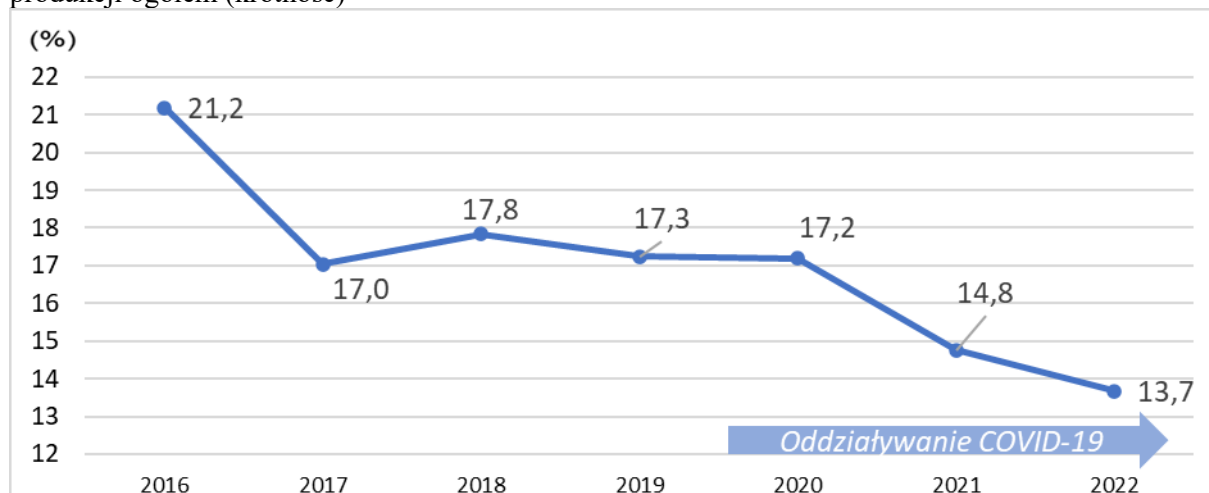

Źródło: opracowanie własne.

Pomimo niższych wielkości produkcji ogółem i dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, relacja wartości wydatków inwestycyjnych do tych kategorii zwiększała się w latach 2016-2018, odpowiednio z 0,025 do 0,039 oraz z 0,063 do 0,114. Zatem rolnicy w coraz większym stopniu w tym okresie przekazywali uzyskiwane efekty produkcyjne i dochodowe na działalność inwestycyjną w swoich gospodarstwach. W roku kolejnym nastąpiło zmniejszenie wielkości tych relacji a w latach 2020-2022 istotne pogorszenie sytuacji, co było odzwierciedleniem funkcjonowania w okresie COVID-19 i w związku z tym zwiększonego ryzyka prowadzonej działalności. W roku 2022 w stosunku do roku 2019 wskaźnik relacji wartości inwestycji rzeczowych do produkcji ogółem zmniejszył się do 0,018, natomiast w stosunku do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego uległ zmniejszeniu do 0,038. Oznacza to, że w aspekcie dochodowym redukcja wydatków na rzeczową działalność inwestycyjną była znacznie wyższa, niż w przypadku efektów produkcyjnych.

Na rys. 14 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika relacji otrzymanych dotacji w gospodarstwie rolnym do wartości produkcji ogółem. Relacja ta jest odzwierciedleniem stopnia wsparcia przez bezzwrotne środki zewnętrzne prowadzonej produkcji ogółem. Wskaźnik ten w latach 2017-2020 kształtował się na stosunkowo stabilnym poziomie 17-17,8%, natomiast w 2021 roku odnotowano zmniejszenie się wielkości tej relacji do 14,8%, a następnie do 13,7% w 2022 roku. Oznacza to zmniejszenie poziomu wsparcia dotacjami prowadzonej działalności w latach 2020-2022 o 3,5 pkt%, co w wymiarze bezwzględny oznacza zmniejszenie dofinansowania prowadzonej działalności o około 4 gr na 1 zł uzyskiwanej produkcji ogółem. Sytuacja taka niekorzystnie wpływała na kondycję finansową gospodarstw rolnych.

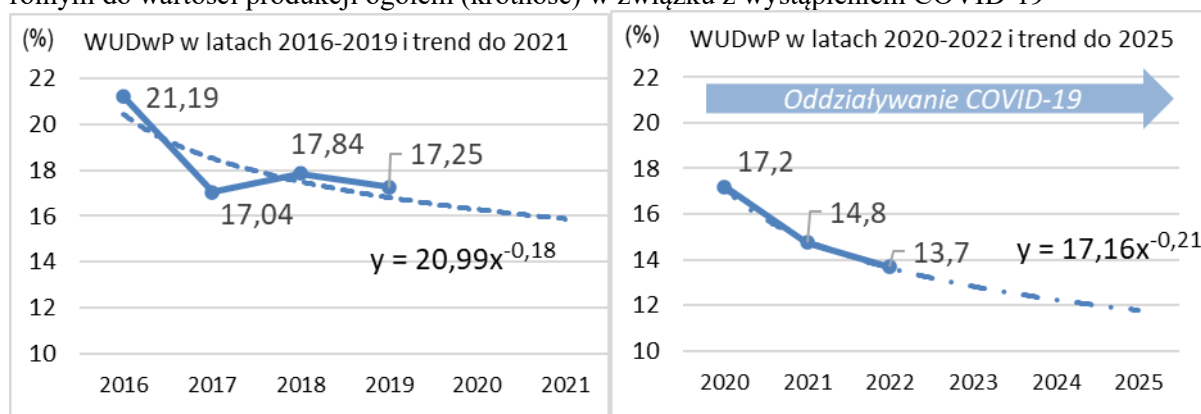
Rys. 14. Kształtowanie się wskaźnika relacji otrzymanych dotacji w gospodarstwie rolnym do wartości produkcji ogółem (krotność)

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 15 przedstawiono kształtowanie się tendencji zmian wskaźnika relacji otrzymanych dotacji w gospodarstwie rolnym do wartości produkcji ogółem (krotność) w latach 2016-2019 oraz 2020-2025, związku z wystąpieniem COVID-19. Trend w okresie poprzedzającym pandemię wskazywał na możliwość zmniejszania się wskaźnika relacji otrzymanych dotacji w gospodarstwie rolnym do wartości produkcji ogółem w tempie 0,46 pkt% w 2020 roku, natomiast trend oszacowany na lata 2020-2025 wskazuje, że tempo zmniejszania się tego wskaźnika wzrosło do 1,56 pkt% w 2022 roku. Oznacza to negatywne oddziaływanie wystąpienia pandemii COVID-19 na kondycję finansową gospodarstw rolnych.

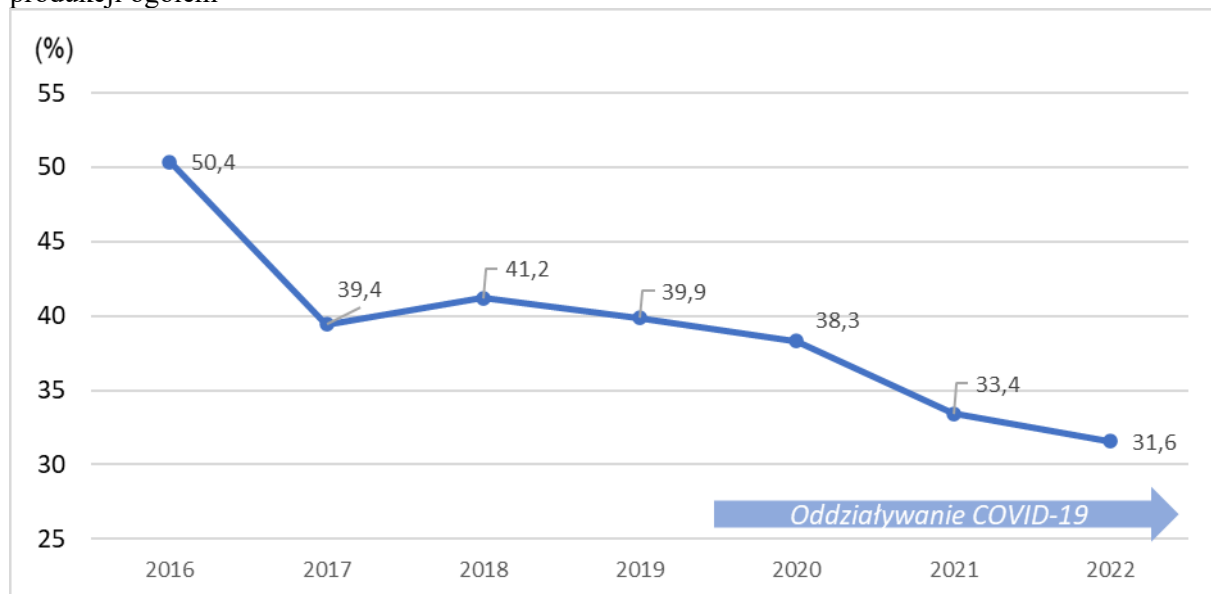
Rys. 15. Kształtowanie się tendencji zmian wskaźnika relacji otrzymanych dotacji w gospodarstwie rolnym do wartości produkcji ogółem (krotność) w związku z wystąpieniem COVID-19

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 16 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika udziału dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w wartości produkcji ogółem (WUDochwProd) w latach 2016-2022. Relacja ta jest odzwierciedleniem rentowności prowadzonej działalności operacyjnej w gospodarstwach rolnych. Wskaźnik ten był najwyższy w 2016 roku (50,4%), natomiast w latach 2017-2018 kształtował się na stosunkowo stabilnym poziomie 39-41%, natomiast od 2019 roku (39,9%) odnotowano zmniejszenie się wielkości tej relacji, do 31,6% w roku 2022. Oznacza to zmniejszenie poziomu efektywności prowadzonej działalności od 2020 roku o 8,3 pkt%, co w wymiarze bezwzględnym oznacza zmniejszenie efektywności prowadzonej działalności o około 8 gr na 1 zł uzyskiwanej produkcji ogółem. Taka sytuacja niekorzystnie wpływająca na kondycję finansową gospodarstw rolnych pogłębiła się zatem w okresie pandemii COVID-19.

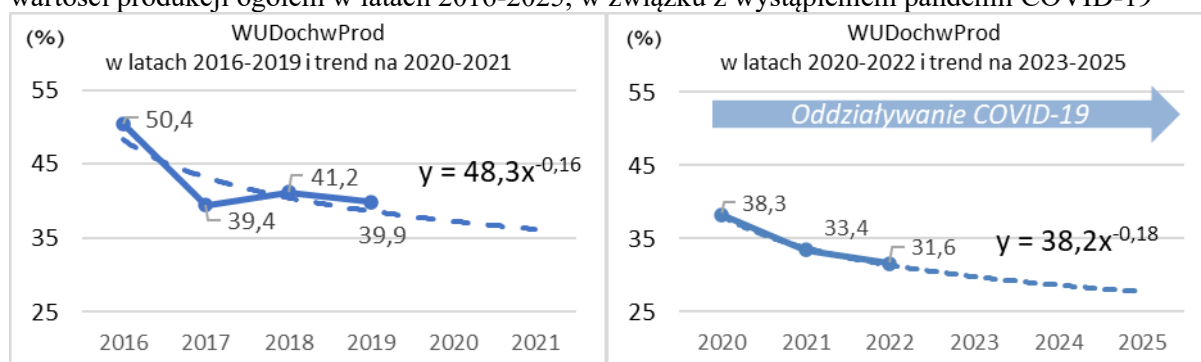
Rys. 16. Kształtowanie się wskaźnika dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem

Źródło: opracowanie własne.

Tendencje zmian kształtowania się dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem w latach 2016-2019 poprzedzających pandemię i 2020-2025 przedstawiono na rys 17.

Rys. 17. Tendencje kształtowania się wskaźnika relacji dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem w latach 2016-2025, w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19

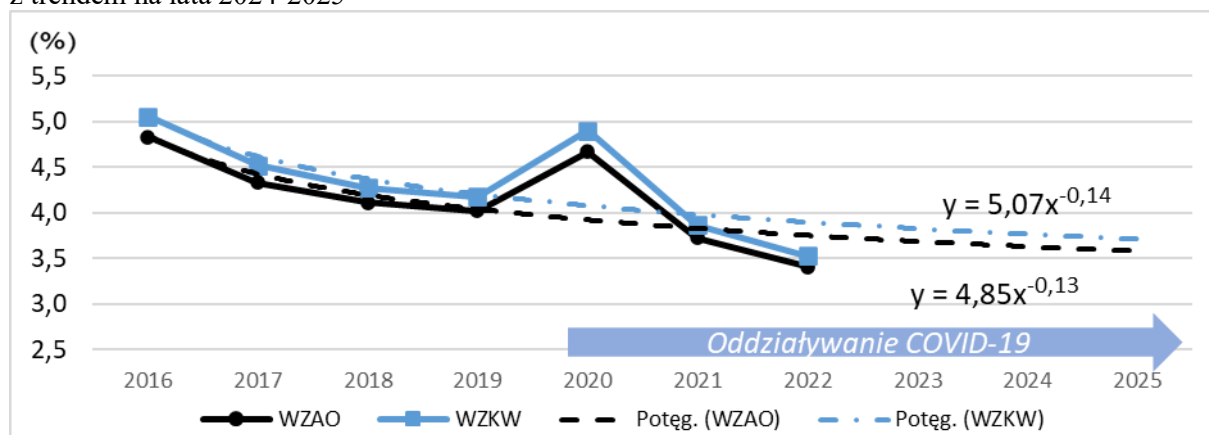

Źródło: opracowanie własne.

W latach 2016-2019 występowała tendencja zmniejszania się wskaźnika relacji dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem w tempie 1,2 pkt% w roku 2020. Tendencja ta pogorszyła się do 6,9 wraz z wystąpieniem pandemii COVID-19. Wskazuje to na znaczący, negatywny wpływ oddziaływania pandemii COVID-19 na relacje dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do wartości produkcji ogółem.

Istotną kwestią w efektywności finansowej działalności gospodarstw rolniczych jest korzystanie z kapitału obcego w prowadzonej działalności. Kapitał ten, przy niedostatku kapitału własnego, jest znaczącym stymulatorem funkcjonowania i rozwoju gospodarstw rolnych. Na rys. 18 przedstawiono kształtowanie się wskaźników zadłużenia aktywów i kapitałów własnych w latach 2016-2022, z trendem na lata 2024-2025.

Rys. 18. Zadłużenie aktywów na tle płynności finansowej bieżącej i szybkiej w latach 2016-2022 z trendem na lata 2024-2025

Legenda: WPB – wskaźnik płynności bieżącej; WPS – wskaźnik płynności szybkiej; WZAO wskaźnik zadłużenia aktywów ogółem.

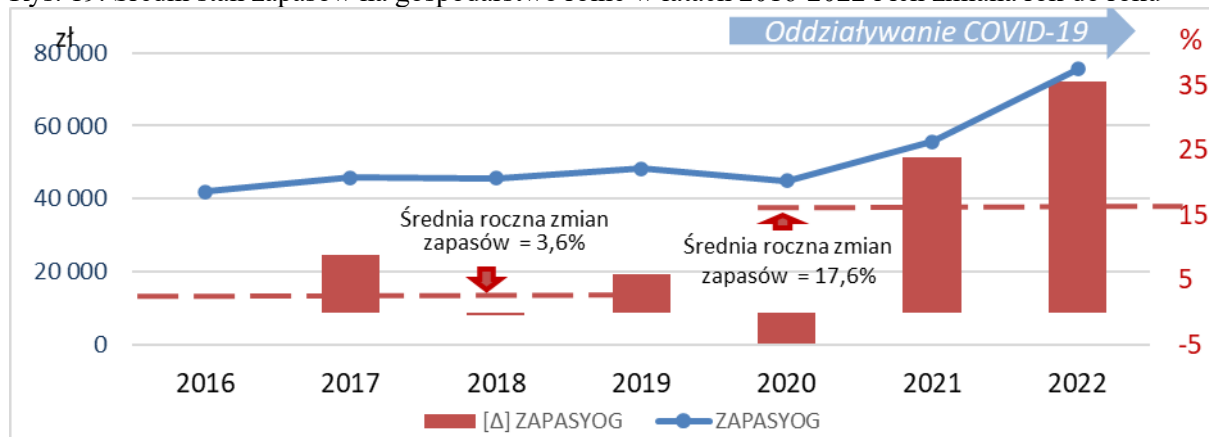
Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik relacji kapitału obcego do wartości majątku w gospodarstwach rolnych kształtował się na stosunkowo niskim poziomie, co może być uzasadnione długim cyklem wytwarzania w rolnictwie i znaczącym wpływem ryzyka przyrodniczego (np. susza), zwłaszcza w produkcji roślinnej, które przekłada się potem także na produkcję zwierzęcą, np. poprzez ceny kupowanych pasz, ale również mniejsze zasoby pasz własnych. Wielkość tej relacji w latach 2017-2019 wynosiła 4-4,3%, natomiast w roku 2020 nastąpiło zwiększenie do 4,7%, podczas gdy w kolejnych latach stwierdzono spadek, do 3,4% w 2022 roku. Oznacza to, że potencjalne możliwości wykorzystania efektu dźwigni finansowej w gospodarstwach rolnych w tym przypadku są ograniczone, tendencję taką należy zatem ocenić niekorzystnie. Zbliżone

zależności odnotowano w przypadku kształtowania się wielkości zadłużenia kapitału własnego. W latach 2016-2019 występowała tendencja malejąca kształtowania się wskaźnika zadłużenia tego kapitału do poziomu 2%, natomiast w następnym roku odnotowano zwiększenie tego wskaźnika do poziomu 4,9. W kolejnych latach pandemii wskaźnik ten zmniejszał się i wyniósł 3,5% w 2022 roku. Wielkość ta była jednocześnie najniższą w analizowanych latach. Można zatem stwierdzić, że w okresie COVID-19 (zwłaszcza w latach 2021-2022) stopień wykorzystywania kapitału obcego uległ zmniejszeniu, co może odzwierciedlać niechęć właścicieli gospodarstw rolniczych do podejmowania ryzyka w tym obszarze, włączając w to funkcjonowanie w warunkach niepewności rynkowej. Trend tego wskaźnika sugeruje dalszy spadek wielkości w kolejnych latach. W tym kontekście wsparcie gospodarstw rolnych ze środków FGR może przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie.

Na rys. 19 przedstawiono kształtowanie się wartości zapasów ogółem (ZAPROG), w tym zapasy materiałów (środki do produkcji z zakupu) w magazynie. W latach 2016-2019 można mówić o trendzie rosnącym wartości zapasów ogółem, do 48,3 tys. zł, natomiast w roku 2020 wystąpiło zmniejszenie do 45 tys. zł, co z punktu widzenia efektywności gospodarstw rolnych odzwierciedlało sytuację korzystną, gdyż większość kosztów związanych z zapasami zmienia się tak jak ich stan ilościowy, a przez to i wartościowy. Jednak w latach 2021-2022 nastąpiło znaczące zwiększenie wartości zapasów, tj. o 68% w stosunku do roku 2020, co odzwierciedla pogorszenie sytuacji efektywnościowej gospodarstw rolnych. W przypadku zapasów materiałów z zakupu ich wielkości w latach 2016-2020 były bardzo zbliżone, na ogół na poziomie wartości około 3 tys. zł, to w kolejnym roku odnotowano zwiększenie o 53,3%, a w 2022 zapasy te zwiększyły się wobec roku 2021 o 75,1%. Może to odzwierciedlać problemy w zasadności ich wykorzystania, w związku z niekorzystną sytuacją rynkową, ale z punktu widzenia ekonomicznego, nie jest to sytuacja korzystna dla gospodarstw rolnych. Częściowym potwierdzeniem tej tezy jest element sprzedażowy związany z wartością stada obrotowego, które w latach 2016-2019 miało wartość około 18-21 tys. zł, natomiast w roku 2020 nastąpiło zmniejszenie wartości tej pozycji majątku do 16,3 tys. zł, natomiast w roku kolejnym wystąpił wzrost o 17,2 %, a w 2022 roku o 22,2% wobec roku 2021. Na podstawie wahań i zakłóceń w tendencji wartości zapasów ogółem i wybranych ich rodzajów można potwierdzić problemy z kontynuowaniem jednolitej polityki w zakresie zarządzania zapasami przez właścicieli gospodarstw rolnych. Zmiana tendencji w wahaniami stanu zapasów związana była z oddziaływaniem COVID-19 i wpłynęła negatywnie na dostępność środków pieniężnych na regulowanie zobowiązań krótkoterminowych.

Rys. 19. Średni stan zapasów na gospodarstwo rolne w latach 2016-2022 i ich zmiana rok do roku

Legenda: ZAPROG – zapasy ogółem; [Δ] ZAPASYOG – zmiana rok do roku.

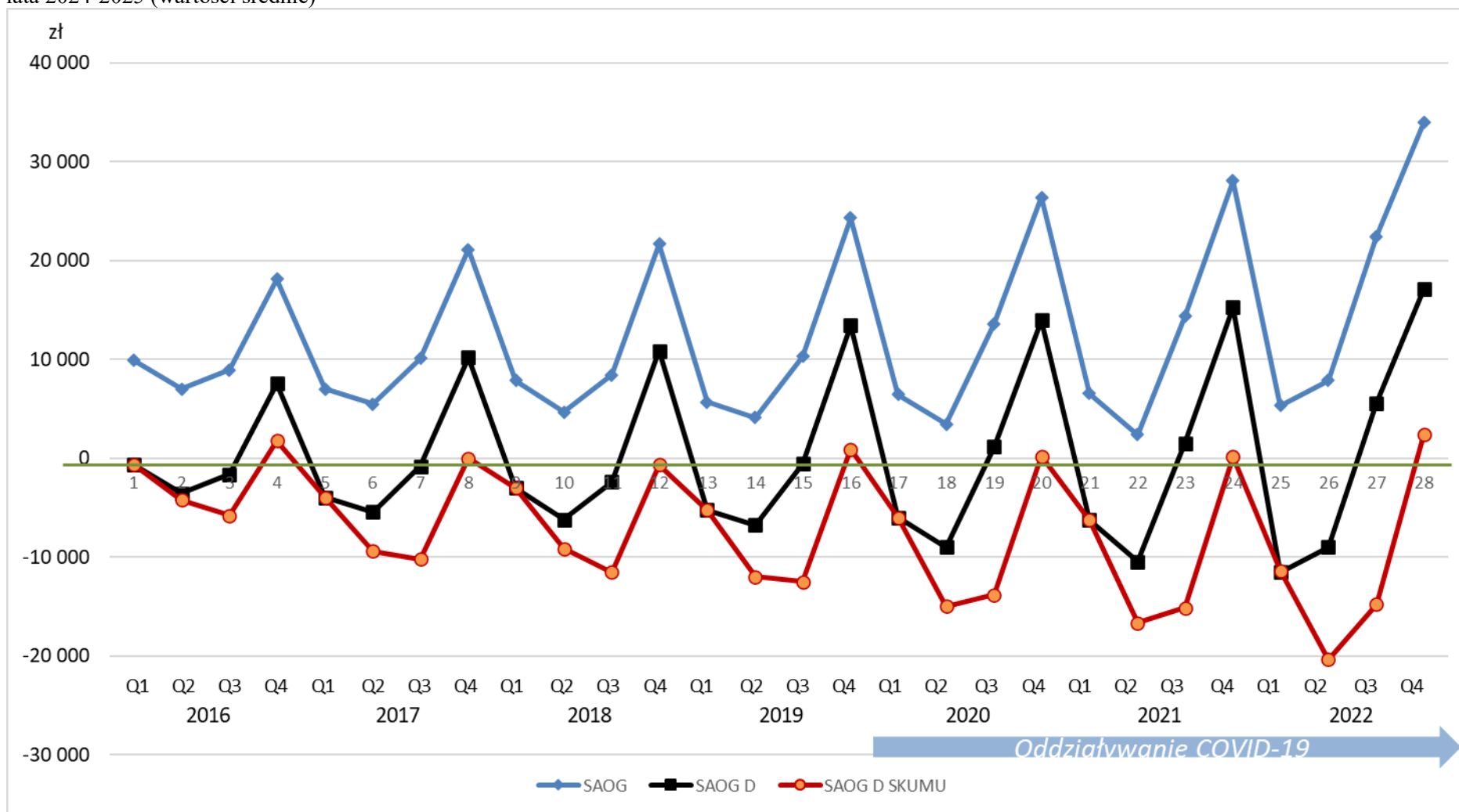
Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 20 przedstawiono kształtowanie się kwartalnych strumieni przepływów środków pieniężnych w gospodarstwach rolnych. W ramach założonej formuły obliczeniowej od salda przepływów pieniężnych ogółem z gospodarstwa rolnego odejmowano kwoty środków pieniężnych przekazane do rodziny rolnika (jako równomierne obciążenie z tego tytułu w każdym kwartale), obliczając w ten sposób skorygowane przepływy łącznie, a następnie obliczano ich skumulowane kwoty w okresie poszczególnych kwartałów roku obrotowego. Nie uwzględniano w rachunku stanu początkowego środków pieniężnych, traktując je jako konieczne środki zablokowane na wypadek konieczności pokrycia ujemnych przepływów środków pieniężnych ogółem. Z punktu widzenia ciągłości zachowania płynności pieniężnej, ważne jest to, żeby rolnik miał możliwość bieżącego regulowania zobowiązań krótkoterminowych gospodarstwa rolnego o różnym poziomie wymagalności do zapłaty, po zaspokojeniu potrzeb pieniężnych także swojej rodziny. Można także przyjąć założenie, że rolnikowi zależy na stabilnym poziomie życia rodziny w poszczególnych okresach (w tym przypadku w kwartałach) roku.

W tabeli 4 przedstawiono maksymalne kwartalne zapotrzebowanie na zewnętrzne środki obrotowe gospodarstwa rolnego w latach 2016-2022. Natomiast na rys. 21 przedstawiono kształtowanie się tego zapotrzebowania wraz z trendem do 2025 roku. Analiza wielkości skumulowanych skorygowanych strumieni środków pieniężnych wykazała, że do roku 2019 najwyższy przepływ ujemny występował na koniec trzeciego kwartału, natomiast od roku 2020 nastąpiło przyspieszenie czasowe sytuacji najbardziej niekorzystnej na koniec kwartału drugiego i to w kwotach znacząco przekraczających dotychczasowe przepływy ujemnie na koniec trzeciego kwartału w poprzednich latach. Oznacza to, że w okresie początku pandemii COVID-19 i później wystąpiło pogorszenie sytuacji w zakresie skorygowanej płynności pieniężnej, tj. przyspieszenie czasowe, jak również zwiększenie skali wartościowej. Na koniec drugiego kwartału 2019 roku przepływ pieniężny wynosił (-)11953 zł, podczas gdy w latach kolejnych na koniec tego kwartału stopniowo zwiększał się z (-)14958 zł w 2020 roku, do poziomu (-)20480 zł w roku 2022. Należy nadmienić, że wielkości te były wyższe (jako przepływy ujemne) od wartości na koniec trzecich kwartałów w latach 2016-2019. Można zatem stwierdzić, że poziom wymagalności, dotyczący stanów początkowych środków pieniężnych w okresie pandemii COVID-19 na potrzeby pokrycia koncentracji skorygowanych ujemnych przepływów pieniężnych uległ zwiększeniu oraz przyspieszeniu w czasie. Rosnące skorygowane ujemne przepływy pieniężne powodują rosnące ryzyko problemów z regulowaniem zobowiązań krótkoterminowych, co wyraźnie jest widoczne od momentu rozpoczęcia się pandemii COVID-19. Generalnie stwierdzone zależności mogą być efektem sezonowości produkcji w rolnictwie (zwłaszcza roślinnej), ale trzeba mieć na uwadze, że ograniczenie bieżącego, preferencyjnego wsparcia finansowego (w tym także z FGR) może przyczynić się do większych zakłóceń w możliwości płatności zobowiązań krótkoterminowych. Aby sytuację w tym zakresie poprawić, rolnicy będą zmuszeni do rezygnacji z części wydatków na swoją rodzinę, co z kolei będzie odzwierciedlało obniżenie poziomu ich życia. W zakresie przepływów strumieni pieniężnych należy utrzymać status quo między rodzinnym biznesem w postaci prowadzenia gospodarstwa rolnego i skalą korzyści z tego tytułu dla rolnika i jego rodziny. Każda zmiana proporcji strumieni pieniężnych w tym zakresie będzie oznaczała pogorszenie sytuacji w jednym z tych dwóch obszarów, tj. potrzeb rodziny i płynność finansową gospodarstwa rolnego.

Na rys. 22 przedstawiono trendy minimalnego i maksymalnego kwartalnego zapotrzebowania na zewnętrzne środki obrotowe gospodarstwa rolnego w latach 2016-2019 z predykcją na lata 2021-2022. Minimalne kwartalne zapotrzebowanie na zewnętrzne środki obrotowe kształtowało się na poziomie 0. Natomiast maksymalne kwartalne zapotrzebowanie na finansowe środki obrotowe niezaspokojone własnymi środkami finansowymi zwiększało się w okresie przed pandemią w tempie 2146,4 zł średniorocznie, od kwoty 5782,7 zł w 2016 roku, do kwoty 12501,5 zł w roku 2019.

Rys. 20. Przepływy pieniężne całkowite, dostępne i dostępne skumulowane gospodarstwa rolne kwartałami wraz z trendem przepływów skumulowanych na lata 2024-2025 (wartości średnie)

Legenda: SAOG - przepływy pieniężne ogółem gospodarstwa rolne; SAOG D - przepływy pieniężne dostępne w gospodarstwie rolnym; SAOG D SKUMU- przepływy pieniężne dostępne skumulowane gospodarstwa rolne.

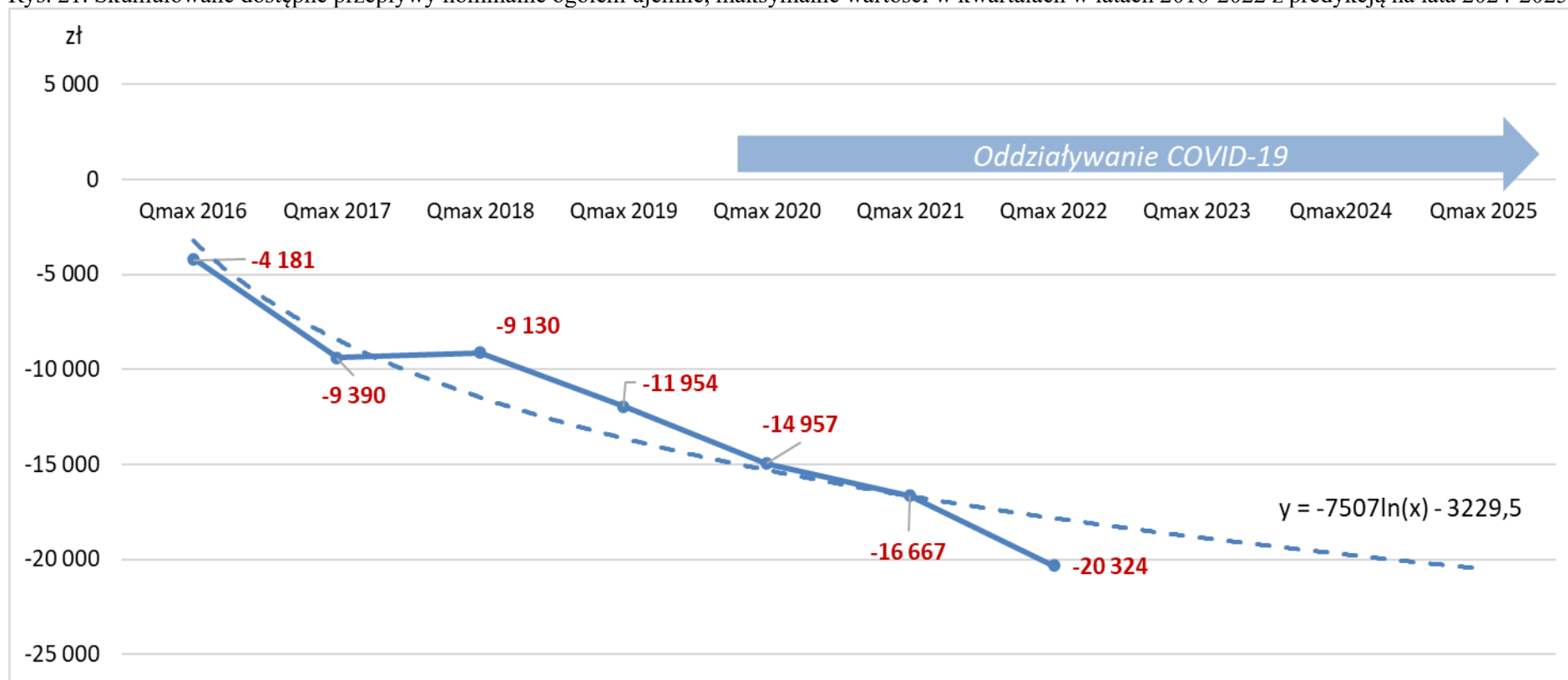
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Skumulowane dostępne przepływy nominalne ogółem ujemne, maksymalne wartości w kwartałach cyklu rolno w latach 2016-2022

SAOG D SKUMU Qmax	Qmax 2016	Qmax 2017	Qmax 2018	Qmax 2019	Qmax 2020	Qmax 2021	Qmax 2022
	-4 181,21	-9 389,99	-9 129,91	-11 953,87	-14 957,48	-16 667,39	-20 324,49

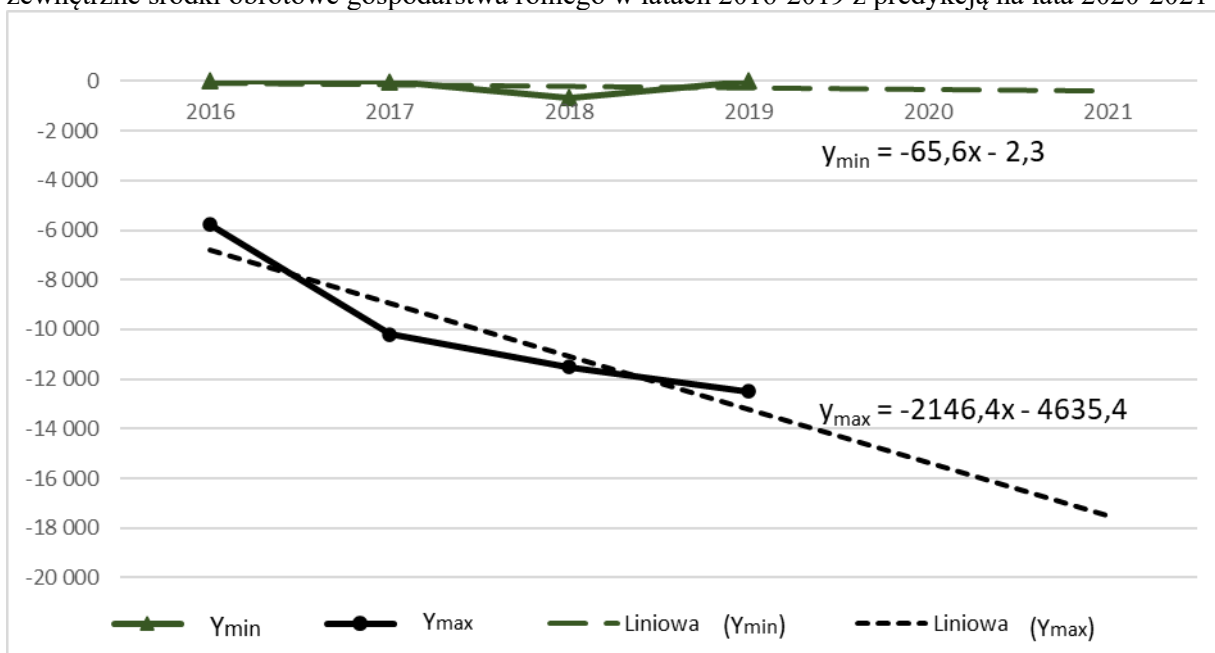
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 21. Skumulowane dostępne przepływy nominalne ogółem ujemne, maksymalne wartości w kwartałach w latach 2016-2022 z predykcją na lata 2024-2025

Źródło: opracowanie własne.

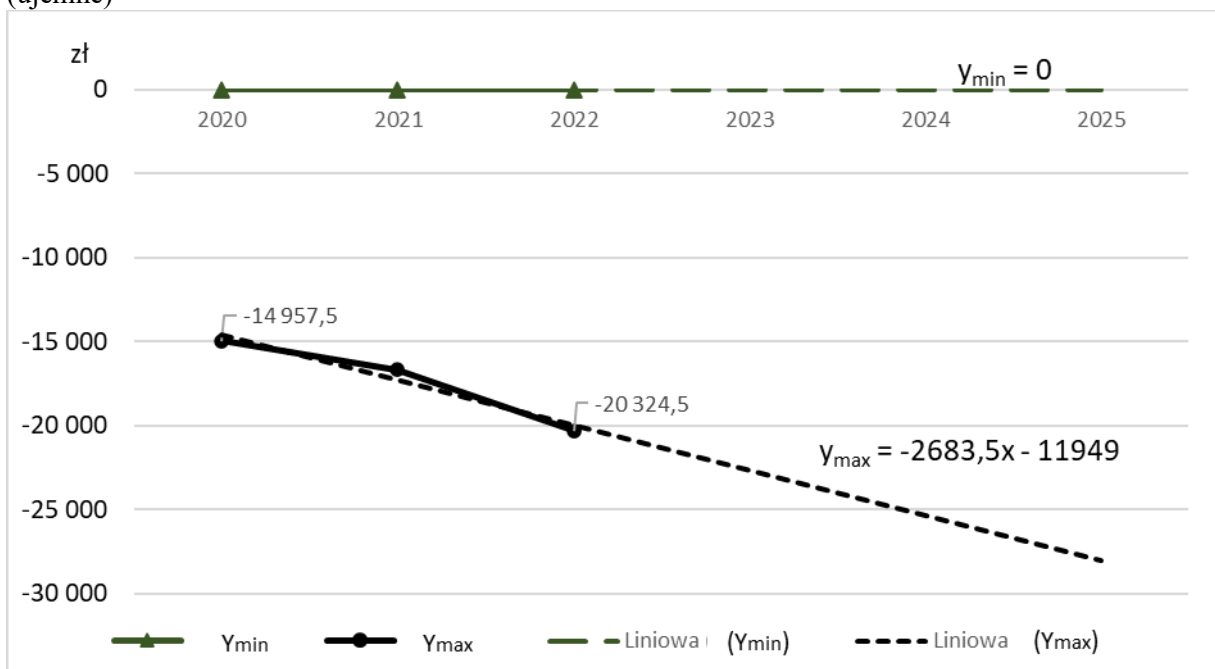
Rys. 22. Trendy minimalnego (Y_{\min}) i maksymalnego (Y_{\max}) kwartalnego zapotrzebowania na zewnętrzne środki obrotowe gospodarstwa rolnego w latach 2016-2019 z predykcją na lata 2020-2021

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 23 przedstawiono kształtowanie się trendów minimalnego i maksymalnego kwartalnego zapotrzebowania na zewnętrzne środki obrotowe gospodarstwa rolnego w latach 2020-2022, z predykcją na lata 2024-2025.

Rys. 23. Trendy minimalnego (Y_{\min}) i maksymalnego (Y_{\max}) kwartalnego zapotrzebowania na zewnętrzne środki obrotowe gospodarstwa rolnego w latach 2020-2022 z predykcją na lata 2024-2025 (ujemne)

Źródło: opracowanie własne.

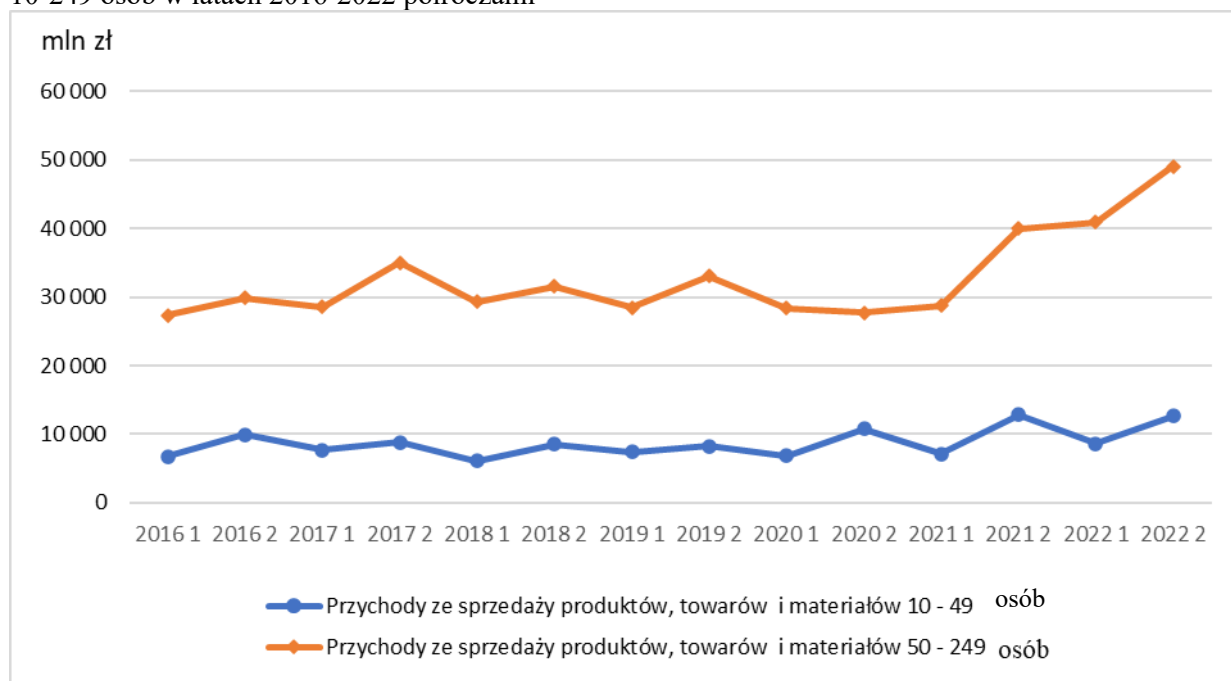
W okresie pandemii tempo zwiększania się maksymalnego kwartalnego zapotrzebowania na zewnętrzne finansowe środki obrotowe w gospodarstwie rolnym wzrosło do 2683,5 zł średniorocznie. W 2022 roku maksymalne kwartalne zapotrzebowanie na finansowe środki

obrotowe w gospodarstwie rolnym osiągnęło poziom 20324,5 zł. Wzrost w okresie pandemii COVID-19 tempa zwiększania się maksymalnego kwartalnego zapotrzebowania na finansowe środki obrotowe, którego nie można zaspokoić własnymi środkami finansowymi, wskazuje na negatywne oddziaływanie pandemii na płynność finansową gospodarstwa rolnego, wymuszając konieczność wsparcia zewnętrznymi środkami obrotowymi. Kształtowanie się trendu i predykcja zwiększenia kwartalnego maksymalnego zapotrzebowania na finansowe środki obrotowe utrzyma się zwłaszcza, że wzmacniać ją mogą czynniki zewnętrzne, tj. inflacja i sytuacja wojenna w ościennym państwie.

4.2. Ocena perspektywy płynności finansowej w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych

Na rys. 24 przedstawiono kształtowanie się wartości przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półroczami.

Rys. 24. Przychody ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półroczami

Źródło: opracowanie własne.

W okresie pandemii COVID-19 rejestrowana metodą memoriałową średnia nominalna wartość przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób zwiększyła się o 24% w odniesieniu do średniej z dwóch lat poprzedzających pandemię. Jednocześnie średni poziom kosztów z całokształtu działalności zmniejszył się o 1%. Można byłoby sądzić na podstawie danych memoriałowych o przychodach i poziomie kosztów, że pandemia COVID-19 nie wpłynęła niekorzystnie na sytuację finansową małych przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób. Natomiast w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu 50-249 osób średnia nominalna wartość przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w okresie pandemii zwiększyła się tylko o 2%, przy zmniejszeniu się średniego poziomu kosztów z działalności o 1%. Zmniejszenie przychodów ze sprzedaży w trzech początkowych półroczach pandemii zostało zniwelowane znacznym ich wzrostem w czwartym półroczu

pandemii. Także w przypadku przedsiębiorstw o zatrudnieniu 50-249 osób, można by sądzić na podstawie danych finansowych rejestrowanych metodą memoriałową, że negatywny wpływ pandemii na sytuację finansową tych przedsiębiorstw był neutralny.

Na potrzebę głębszej analizy wpływu oddziaływania pandemii COVID-19 na sytuację finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego wskazywały wyniki analiz udzielonej pomocy przedsiębiorcom przetwórstwa rolno-spożywczego. Spośród przedsiębiorstw, których dane finansowe gromadzone są w GUS, około 40% potrzebowało pomocy z *Tarczy Finansowej-PFR* w okresie pandemii. Według danych GUS przedsiębiorstwa te miały średnie wyniki finansowe w 2022 roku ponad czterokrotnie niższe od przedsiębiorstw, które nie otrzymały pomocy. Istotnym zagadnieniem związanym z płynnością finansową małych i średnich przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-249 osób są przeterminowane należności, które w znaczący sposób wpływają na płynność szybką (płynność II stopnia według nomenklatury GUS). Przeterminowane należności zmniejszają możliwość terminowego zaspokojenia zapotrzebowania na środki obrotowe przedsiębiorstwa i regulowania własnych zobowiązań.

Zestawienie udziału czynników związanych z należnościami krótkoterminowymi wpływających na płynność szybką przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP przedstawiono w tabeli 5. Na podstawie przeprowadzonych badań odnotowano znaczące spowolnienie obiegu należności w sektorze spożywczym. Należności stale przeterminowane znacznie zwiększyły się w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu 10-249 osób. Udział przedsiębiorstw doświadczających świadomego opóźnienia płatności należności krótkoterminowych przez dłużników zwiększył się z 42% w 2019 roku do 59% w roku 2021. Natomiast udział przedsiębiorstw zmuszanych do akceptowania zbyt długich terminów płatności zwiększył się z 59% w 2019 roku do 77% w roku 2021, aby w 2023 roku zmniejszyć się do 65%.

Znacznie wydłużył się średni czasokres przekroczenia ustalonej daty płatności przez klientów. W przypadku biznesu przekroczenie to zwiększyło się z 5 do 17 dni, a od instytucji rządowych, administracyjnych i samorządowych z 7 do 20 dni. Te opóźnienia utrzymują się, wskazując na trwałość zjawiska, pomimo wprowadzenia obowiązku składania sprawozdań z terminów płatności przez duże przedsiębiorstwa do ministra właściwego dla gospodarki. Prawdopodobnie brak sankcji wobec dużych przedsiębiorstw, które są głównie odpowiedzialne za zmuszanie do stosowania zbyt długich terminów płatności i opóźnienia realizacji zobowiązań wobec MŚP powoduje, że problem się utrzymuje.

Bardzo wysoki jest, w odniesieniu do innych gałęzi przemysłu, udział wartości stale niespłacanych należności, który w przemyśle spożywczym wynosi około 15%, a w okresie pandemii COVID-19 wzrósł do 26%. Oznacza to, że przedsiębiorstwa rolno-spożywcze stale nie otrzymują 15-26% wartości sprzedaży odnotowanej księgowo metodą memoriałową. W rzeczywistości w poszczególnych okresach sprawozdawczych dysponują zatem środkami pieniężnymi z należności mniejszymi, niż gdyby rejestrowano je metodą kasową, jako rzeczywistą wpłatę środków pieniężnych. Jest to paradoks oceny sprawozdawczej rentowności przedsiębiorstwa i jednocześnie źródło rzeczywistego niedostatku środków pieniężnych na regulowanie własnych zobowiązań krótkoterminowych. Stąd w badaniach wykonanych na potrzeby ekspertyzy ocenę płynności finansowej przeprowadzono w odniesieniu do rzeczywistych wartości skorygowanych przepływów pieniężnych z należności krótkoterminowych, wykorzystując wskaźnik płynności szybkiej, który określono jako wskaźnik skorygowanej płynności finansowej przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego.

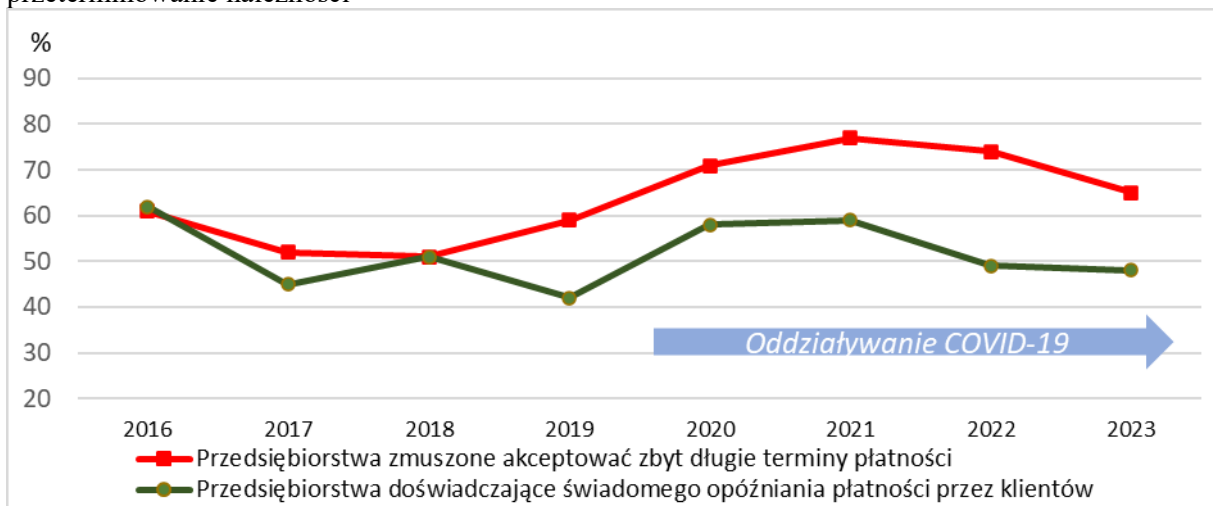
Tabela 5. Wpływ przeterminowanych należności na płynność finansową przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP na tle przedsiębiorstw przemysłowych

Lp.	Jm.	Wyszczególnienie	Symbol	Lata							
				2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	I półrocze 2023
1.	%	Udział przedsiębiorstw przemysłu nie płacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie	NPZ	24	24	26	24	26	28	35	47
2.	%	Udział przedsiębiorstw z przeterminowanymi ponad 60 dni należnościami krótkoterminowymi	PCZ60	24	24	26	24	28	30	29	38
3.	%	Udział wartości stale przeterminowanych należności krótkoterminowych w całości należności krótkoterminowych przedsiębiorstw przemysłowych	WPNK	10	10	10	10	18	11	10	10
4.	%	Udział wartości stale przeterminowanych należnościami krótkoterminowych w całości należności krótkoterminowych przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego	WPNKPS	15	15	15	14	26	16	14	15
5.	%	Przedsiębiorstwa, w których pogłębiająca się różnica między warunkami płatności a czasem ich wypełnienia stanowi realne zagrożenie dla przetrwania lub zrównoważonego rozwoju	WPTP	62	36	33	34	49	61	62	66
6.	dni	Średnia liczba dni przekroczenia ustalonego terminu płatności od biznesu	ODFTP1	6	7	5	5	17	10	17	16
7.	dni	Średnia liczba dni przekroczenia ustalonego terminu płatności od instytucji rządowych, administracyjnych i samorządowych	ODFTP2	6	3	7	7	20	9	21	17
8.	%	Przedsiębiorstwa zmuszone akceptować zbyt długie terminy płatności	PZADTP	61	52	51	59	71	77	74	65
9.	%	Udział przedsiębiorstw deklarujących zwiększenie ryzyk opóźnień w płatnościach należności	DZROP	16	13	14	10	45	49	54	58
10.	%	Przedsiębiorstwa doświadczające świadomego opóźniania płatności przez klientów	DSOPK	62	45	51	42	58	59	49	48

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się wskaźników odnoszących się do stosowanych przez klientów (dłużników) działań ograniczających płynność finansową przedsiębiorstw wierzycieli, poprzez przeterminowanie należności w latach 2016-2023 przedstawiono na rys. 25. W okresie pandemii COVID-19 nastąpiło zwiększenie do 77% udziału przedsiębiorstw, które były zmuszone akceptować zbyt długie terminy płatności. Miało to wpływ na ich przepływy pieniężne i płynność finansową. Skutkiem wydłużenia terminów płatności w umowach oraz świadomego opóźniania płatności przez odbiorców (dłużników) było zakłócenie przepływu strumieni pieniężnych, co utrudniło płynne funkcjonowanie przedsiębiorstw.

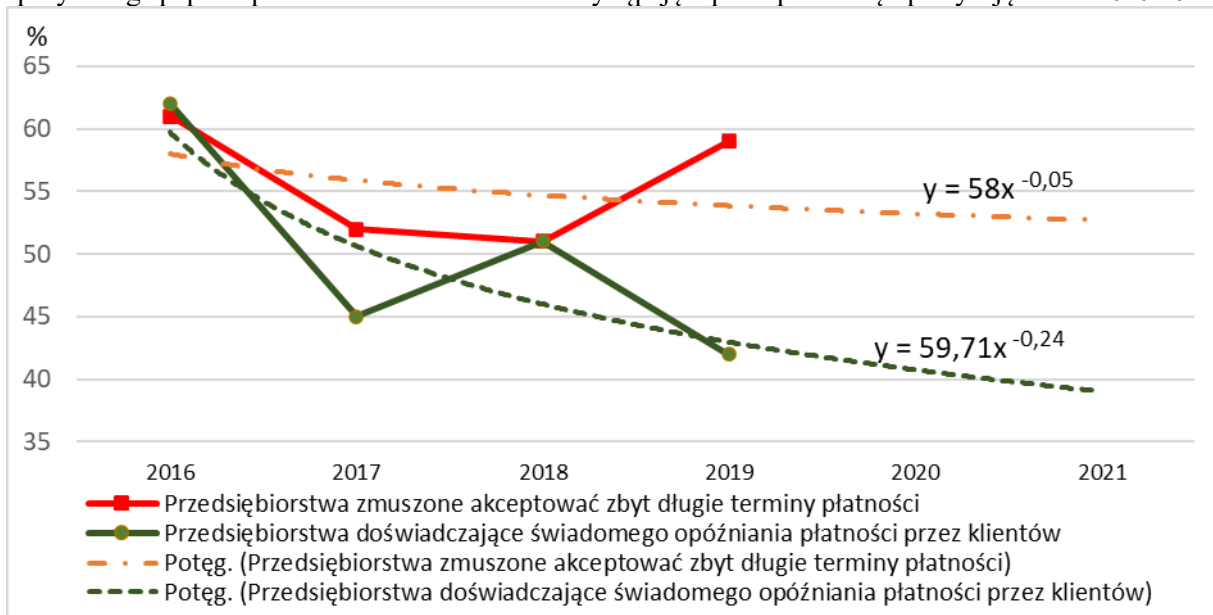
Rys. 25. Świadome działania klientów ograniczające płynność finansową przedsiębiorstw poprzez przeterminowanie należności

Źródło: opracowanie własne.

Występujące trendy świadomych działań klientów ograniczających płynność finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, poprzez przeterminowanie należności w latach 2016-2019 przed pandemią COVID-19 przedstawiono na rys. 26. Trendy na lata 2020-2021 przedstawiono jako odniesienie do okresu pandemii z predykcją na lata 2020-2021.

Rys. 26. Świadome działania klientów ograniczające płynność finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego poprzez przeterminowanie należności występujące przed pandemią z predykcją na lata 2020-2021

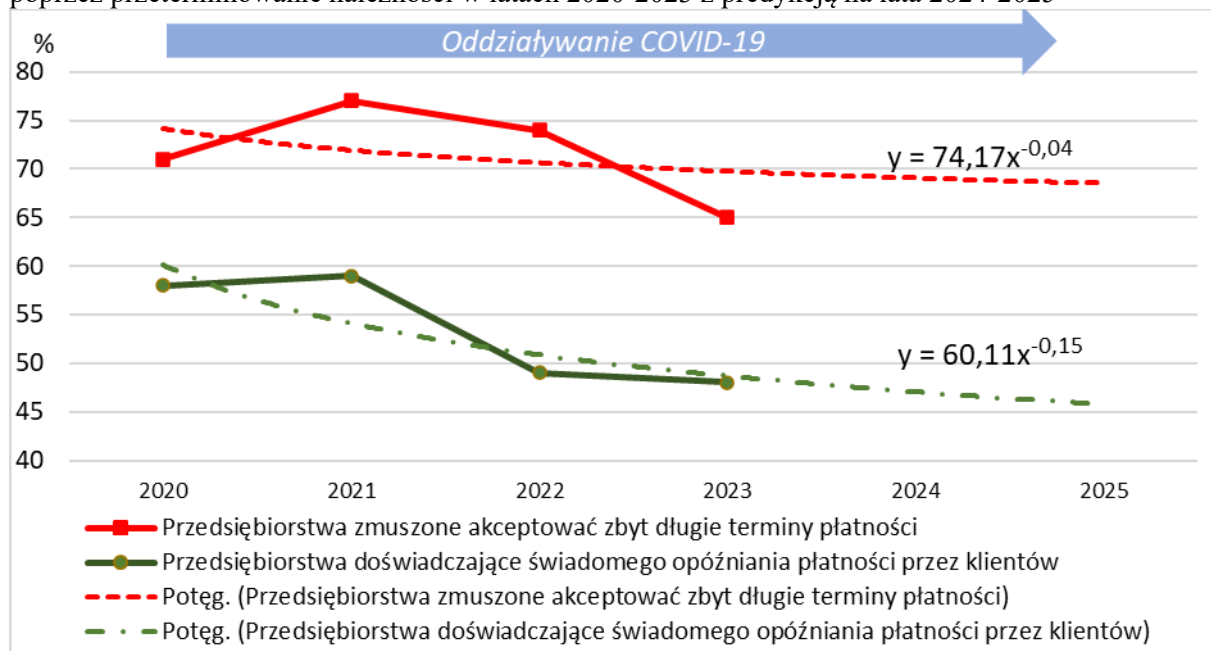

Źródło: opracowanie własne.

Trendy związane z wskaźnikami udziału przedsiębiorstw, w których zarządzający zmuszani są przez odbiorców do akceptowania zbyt długich terminów płatności oraz doświadczających świadomego opóźnienia płatności przez klientów wskazują, że w latach 2016-2019 występowała tendencja spadkowa ich wielkości, której tempo w 2019 roku wyniosło średniorocznie odpowiednio -0,68 pkt% i -2,57 pkt%. Szacowane na podstawie trendów wielkości średnie w 2019 roku, od których zmniejszał się wskaźnik udziału przedsiębiorstw, w których zarządzający zmuszani są przez odbiorców do akceptowania zbyt długich terminów płatności oraz doświadczających świadomego opóźnienia płatności przez klientów, wynosiły odpowiednio 55,1% i 42,8%.

Na rys. 27 przedstawiono trendy świadomego działania klientów ograniczających płynność finansową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP, poprzez przeterminowanie należności w czasie trwania i po pandemii COVID-19 w latach 2020-2022, z predykcją na lata 2024-2025. Wystąpienie COVID-19 wpłynęło na znaczne zwiększenie udziału przedsiębiorstw zmuszanych do akceptowania zbyt długich terminów płatności, z poziomu 59% przed pandemią w roku 2019 do 77% w czasie pandemii w 2021 roku. Natomiast udział przedsiębiorstw doświadczających świadomego opóźnienia przez kontrahentów terminów płatności zwiększył się według danych za lata 2019 i 2021 z 42% do 59%. Szacowany na podstawie trendów przed pandemią COVID-19 i po jej wystąpieniu średnioroczny udział przedsiębiorców przetwórstwa rolno-spożywczego zmuszanych do akceptowania zbyt długich terminów płatności wzrósł z poziomu 53% w roku 2021 do 72,1%. Natomiast średnioroczny udział przedsiębiorstw doświadczających świadomego opóźnienia przez ich odbiorców płatności zobowiązań krótkoterminowych zmienił się z 38,8% do 54,2%. Wskazuje to na negatywny wpływ wystąpienia pandemii COVID-19 na skorygowaną płynność szybką badanych przedsiębiorstw.

Rys. 27. Trendy świadomego działania klientów ograniczające płynność finansową przedsiębiorstw poprzez przeterminowanie należności w latach 2020-2023 z predykcją na lata 2024-2025

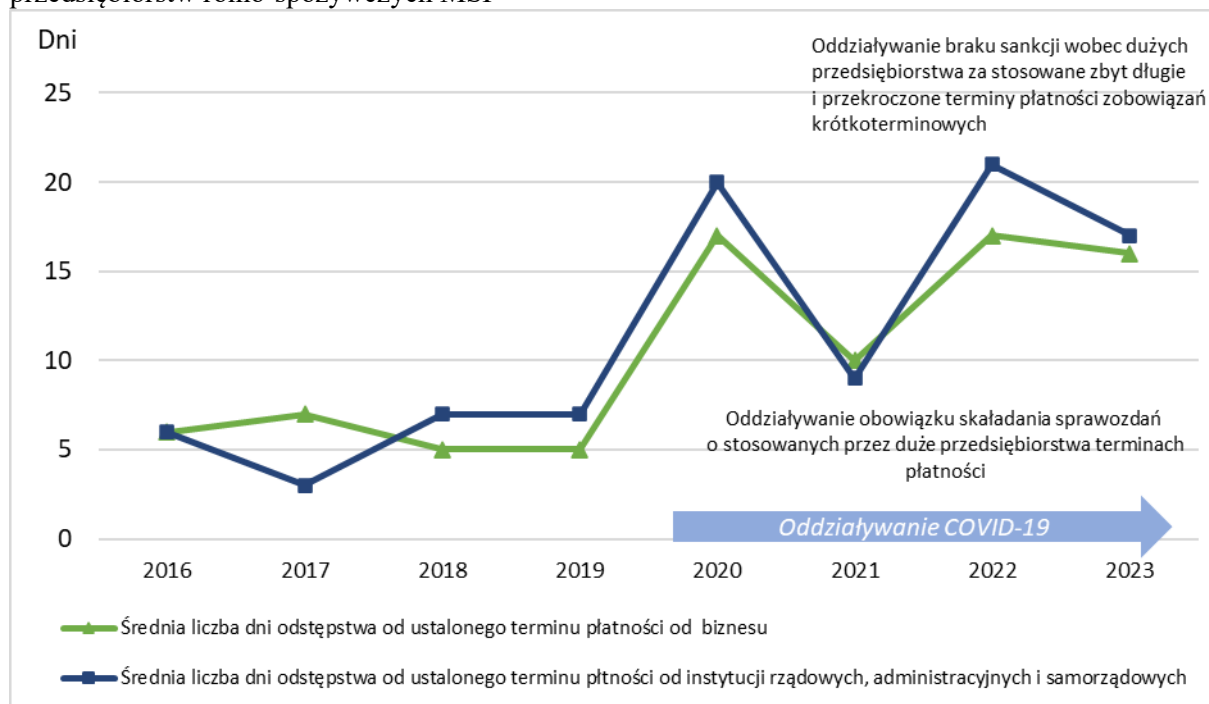
Źródło: opracowanie własne.

Szacowane na lata 2024-2025 wielkości udziału przedsiębiorstw zmuszanych do akceptowania zbyt długich terminów płatności należności krótkoterminowych oraz doświadczających świadomego opóźnienia płatności tych należności przez klientów wskazują,

że wysokie wielkości tych wskaźników i niewielkie tempo ich zmniejszania utrzyma się, negatywnie wpływając na płynność finansową przedsiębiorstw wierzycieli w latach 2024-2025.

Na rys. 28 przedstawiono kształtowanie się średniej liczby dni przekroczenia ustalonego terminu płatności należności krótkoterminowych przedsiębiorstwom rolno-spożywczym MŚP w okresie przed pandemią COVID-19 i po jej wystąpieniu.

Rys. 28. Średnia liczba dni przekroczenia ustalonego terminu płatności należności krótkoterminowych przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP

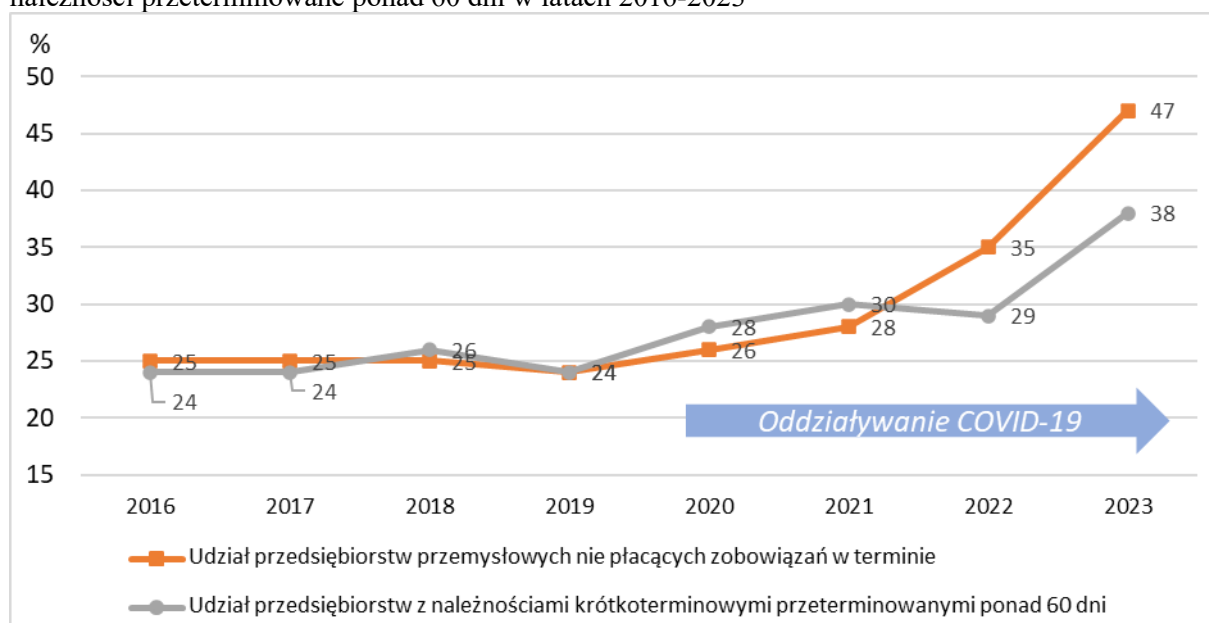

Źródło: opracowanie własne.

W czasie pandemii COVID-19 nastąpiło znaczące wydłużenie czasookresu średniego przekroczenia ustalonego terminu płatności należności krótkoterminowych, z 5-7 dni do 17-20, pozbawiając przedsiębiorstwa wierzycieli środków pieniężnych z niezapłaconych w terminie faktur na około dwa tygodnie. Sytuacja ta oddziaływała negatywnie na skorygowaną płynność finansową przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP. Po jednorocznej poprawie i zmniejszeniu się okresu przekroczenia do około 10 dni, przeterminowanie płatności należności krótkoterminowych zwiększyło się do 17-21 dni. W pierwszym półroczu 2023 roku utrzymywało się na poziomie powyżej 15 dni. Było to następstwem oddziaływania COVID-19. Działania instytucjonalne, polegające na wprowadzeniu obowiązku składania sprawozdań o stosowanych terminach płatności przez duże przedsiębiorstwa w tym konkretnym przypadku okazały się nieskuteczne.

W okresie pandemii zwiększył się udział przedsiębiorstw przemysłowych nie płacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie. Kształtowanie się wskaźnika udziału przedsiębiorstw przemysłu nie płacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie i tych z przeterminowanymi należnościami krótkoterminowymi ponad 60 dni w latach 2016-2023 przedstawiono na rys. 29. W okresie przed pandemią COVID-19 wskaźnik udziału przedsiębiorstw przemysłowych nie płacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie kształtował się średnio na poziomie 25,2%, natomiast wskaźnik udziału przedsiębiorstw przemysłowych z należnościami przeterminowanymi ponad 60 dni wnosił średnio 24,1%. Po wystąpieniu pandemii wskaźniki te zaczęły się zwiększać i osiągnęły w 2023 roku poziom odpowiednio 47% i 38%.

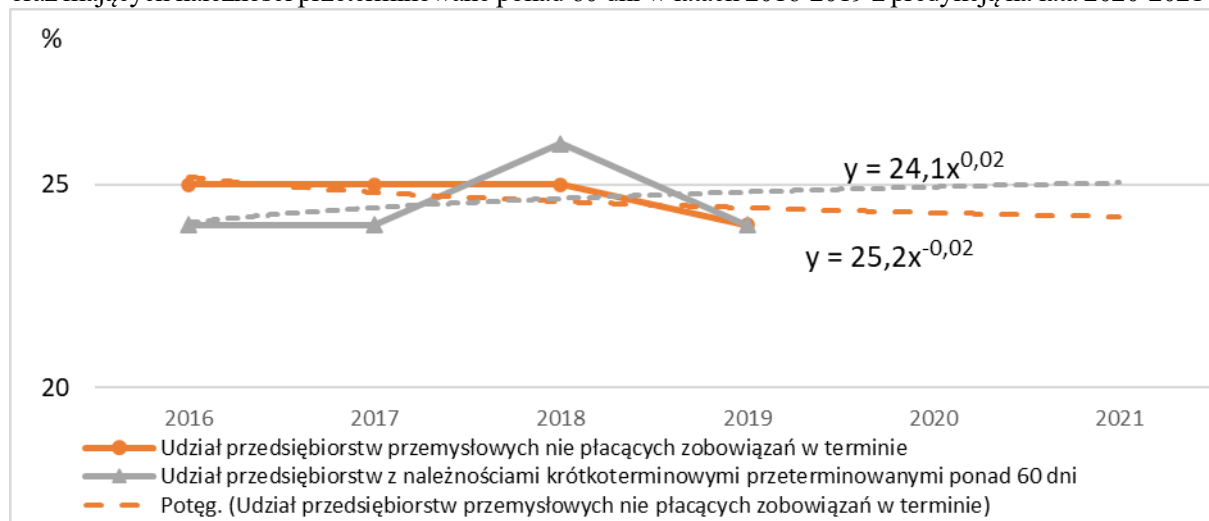
Rys. 29. Udział przedsiębiorstw przemysłu nie płacących zobowiązań w terminie oraz mających należności przeterminowane ponad 60 dni w latach 2016-2023

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się trendów udziału przedsiębiorstw przemysłowych nie płacących zobowiązań w terminie oraz mających należności przeterminowane ponad 60 dni w latach 2016-2025 przedstawiono na rys. 30 i 31.

Rys. 30. Trendy udziału przedsiębiorstw przemysłu nie płacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie oraz mających należności przeterminowane ponad 60 dni w latach 2016-2019 z predykcją na lata 2020-2021

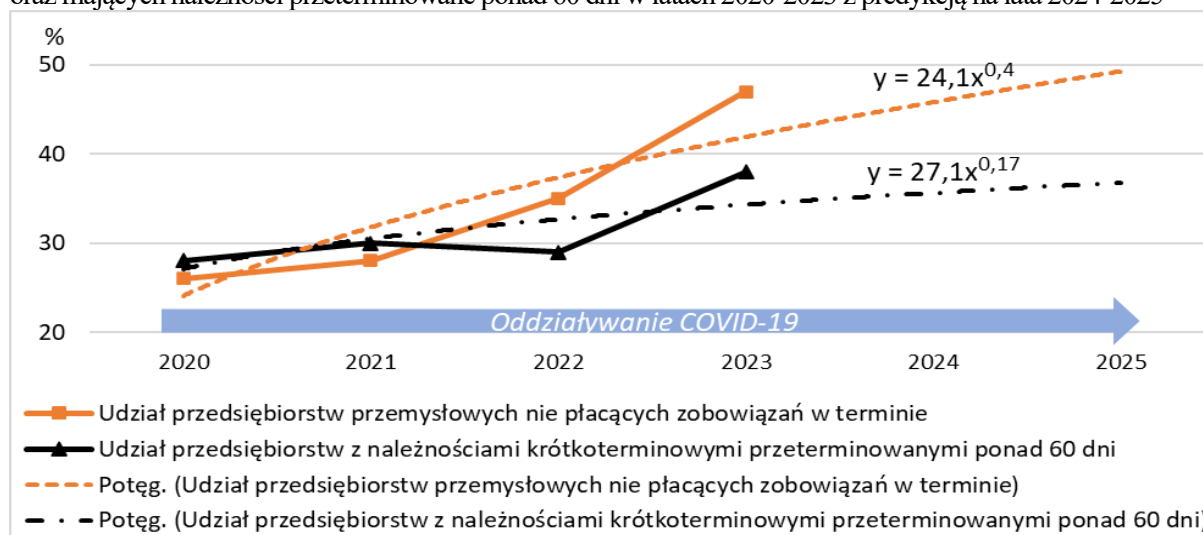

Źródło: opracowanie własne.

Tempo zmniejszania się w 2019 roku udziału przedsiębiorstw przemysłowych niepłacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie szacowane na podstawie trendu wyniosło 0,13 pkt% średniorocznie przy średniej wielkości wskaźnika udziału przedsiębiorstw przemysłowych niepłacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie na poziomie 25,2%, natomiast udział przedsiębiorstw z przeterminowanymi należnościami ponad 60 dni zwiększał się w tempie 0,14 pkt% średniorocznie, od średniej wielkości wynoszącej 24,1%. Sytuacja przedsiębiorstw MŚP przemysłu rolno-spożywczego, chociaż niekorzystna z punktu widzenia przeterminowania należności, była stabilna, w związku z tym możliwe było

planowanie zapotrzebowania na środki obrotowe i utrzymanie trwałości relacji handlowych oraz terminów płatności wobec dostawców przedsiębiorstw MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego.

Rys. 31. Trendy udziału przedsiębiorstw przemysłowych niepłacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie oraz mających należności przeterminowane ponad 60 dni w latach 2020-2023 z predykcją na lata 2024-2025

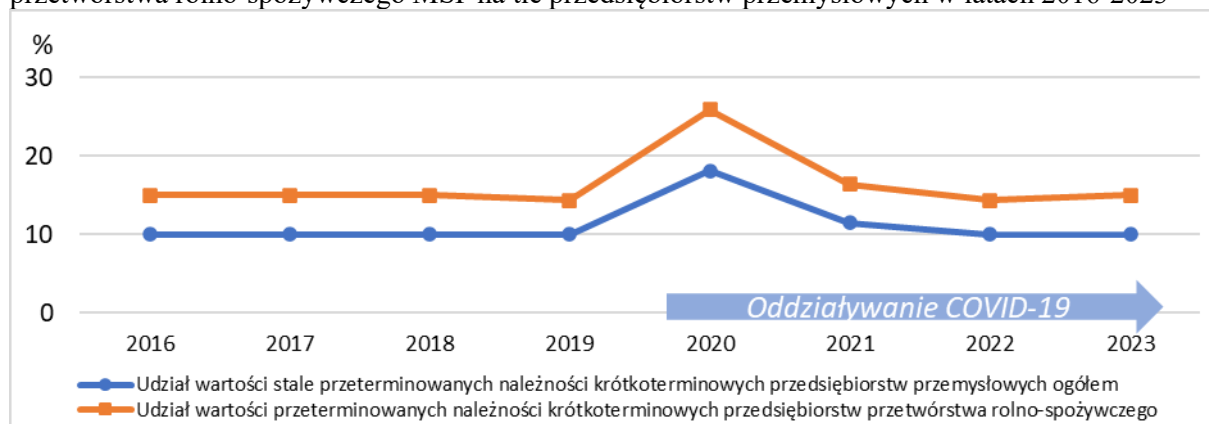
Źródło: opracowanie własne.

W okresie pandemii COVID-19 zwiększył się średni udział przedsiębiorstw niepłacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie z 24% w 2019 roku do 35% w 2022 roku, natomiast udział jednostek gospodarczych z przeterminowanymi należnościami ponad 60 dni zwiększył się odpowiednio z 24% do 29%. W okresie pandemii COVID-19 bardzo zwiększyło się tempo wzrostu udziału przedsiębiorstw niepłacących zobowiązań krótkoterminowych w terminie. Udział ten, z szacowanego na 2021 rok według trendu przed COVID-19 poziomu -0,09 pkt% zwiększył się do 6,35 pkt%. Pandemia miała również wpływ na tempo zmian wielkości udziału przedsiębiorstw z zobowiązaniami krótkoterminowymi przeterminowanymi ponad 60 dni. Tempo to z szacowanego na podstawie trendu przedpandemicznego poziomu 0,09 pkt%, zwiększyło się do poziomu 2,74 pkt% według trendu z okresu pandemii COVID-19. Według szacunków tendencje te utrzymają się także w następnych latach. Może to mieć wpływ na zmniejszenie zaufania w relacjach handlowych i ograniczanie kredytu kupieckiego lub odmawianie odroczonej terminów płatności przedsiębiorstwom MŚP, które nie płacą zobowiązań krótkoterminowych w terminie.

Udział wartości stale przeterminowanych należności krótkoterminowych przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego na tle przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2016-2023 przedstawiono na rys. 32. W pierwszym roku pandemii COVID-19 znacząco zwiększył się udział wartości stale niespłaconych należności krótkoterminowych przedsiębiorstw MŚP przemysłu rolno-spożywczego, ze średniej na poziomie około 15% do 26%. Oznacza to, że w tych przedsiębiorstwach rzeczywiste strumienie pieniężne w 2020 roku z należności krótkoterminowych były o 26% niższe. O ten udział wartości niespłaconych należności krótkoterminowych zmniejszona została płynność szybka przedsiębiorstw rolno-spożywczych. W następnych latach udział wartości stale niespłaconych przeterminowanych należności krótkoterminowych w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych powrócił do średniej na poziomie około 15%. Oznacza to, że przychody ze sprzedaży rejestrowane metodą kasową są stale mniejsze średnio o 15% od tych rejestrowanych metodą memoriałową. Ma to

zasadnicze znaczenie dla oceny płynności II stopnia (szybkiej) przedsiębiorstw MŚP rolno-spożywczych i zapotrzebowania na kredyt obrotowy.

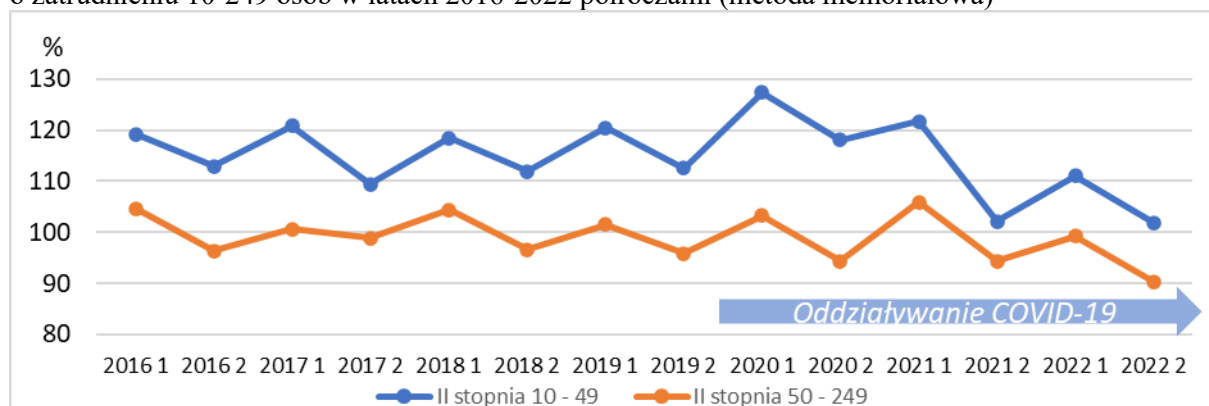
Rys. 32. Udział wartości stale przeterminowanych należności krótkoterminowych przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP na tle przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2016-2023

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się płynności II stopnia przedsiębiorstw MŚP rolno-spożywczych o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półrociami (metoda memoriałowa) przedstawiono na rys. 33.

Rys. 33. Wskaźnik płynności II stopnia przedsiębiorstw MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półrociami (metoda memoriałowa)

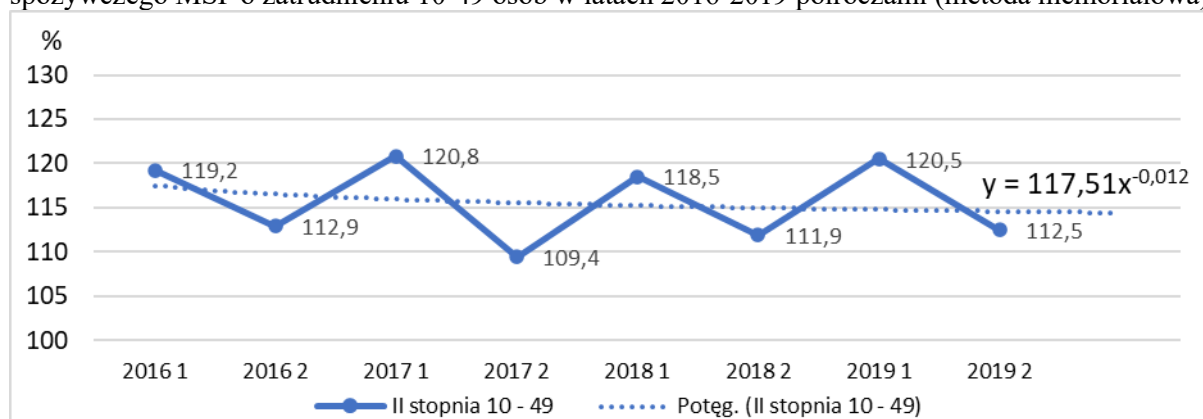

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik płynności II stopnia (szybkiej) przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-49 osób zwiększył się w okresie pandemii COVID-19 od średniej z przed pandemią, wynoszącej 115,5%, do 127,3% w pierwszym półroczu 2020 roku, aby następnie zmniejszać się do 101,9% w drugim półroczu 2022 roku. W przedsiębiorstwach o liczbie zatrudnionych 50-249 osób średnia wielkość wskaźnika płynności II stopnia przed pandemią wynosiła 99,9%. Wskaźnik ten zwiększył się w trzecim półroczu pandemii (pierwsze półrocze 2021 roku) do poziomu 105,9%, a następnie obniżał się do wielkości 90,3% w drugim półroczu 2022 roku. W okresie pandemii nastąpiła zmiana trendów płynności II stopnia w obu grupach przedsiębiorstw rolno-spożywczych MŚP. Zaznaczyć należy, że grupa przedsiębiorstw o zatrudnieniu 50-249 osób już przed pandemią miała niekorzystnie ukształtowany poziom płynności II stopnia, ze średnią poniżej 100%. Oznacza to, że już wówczas występowały okresy, w których przedsiębiorstwa te mogły nie być zdolne do płacenia niektórych zobowiązań krótkoterminowych.

Kształtowanie się trendów płynności II stopnia w latach 2016-2025 przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-49 osób w związku z oddziaływaniem COVID-19 przedstawiono na rys. 34.

Rys. 34. Trend wielkości wskaźnika płynności II stopnia (y) przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2016-2019 półrociami (metoda memoriałowa)

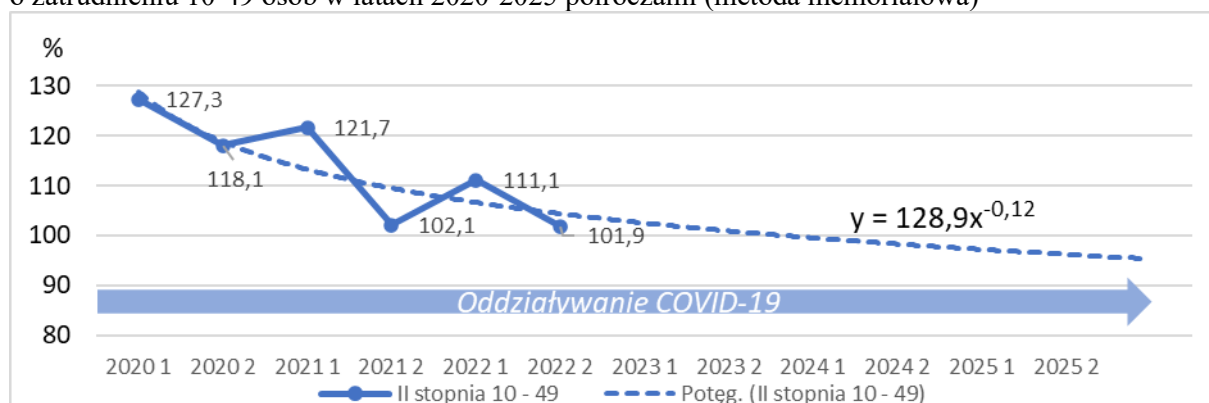

Źródło: opracowanie własne.

W okresie przed pandemią COVID-19, w latach 2016-2019 płynność II stopnia przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-49 osób w drugim półroczu 2019 roku zmniejszała się w tempie 0,17 pkt% średnio na półrocze, od wielkości 114,6%. Przy niewielkim tempie zmniejszania się płynności II stopnia w tej grupie przedsiębiorstw można przyjąć, że w okresie przedpandemicznym płynność ta miała charakter stały.

Na rys. 35 przedstawiono trend wielkości wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2020-2022 z predykcją na lata 2024-2025 półrociami (metoda memoriałowa). Pandemia COVID-19 wpłynęła na zmianę trendu płynności II stopnia przedsiębiorstw rolno-spożywczych o zatrudnieniu 10-49 osób, ze stabilnego do malejącego, w którym płynność tej grupy przedsiębiorstw zmniejszała się w drugim półroczu 2020 roku w tempie 7,1 pkt% średnio na półrocze. Przebieg trendu płynności II stopnia wskazuje, że w następstwie COVID-19 ta grupa przedsiębiorstw może stale być niezdolna do opłacania krótkoterminowych zobowiązań od 2023 roku i w latach następnych.

Rys. 35. Trend wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2020-2025 półrociami (metoda memoriałowa)

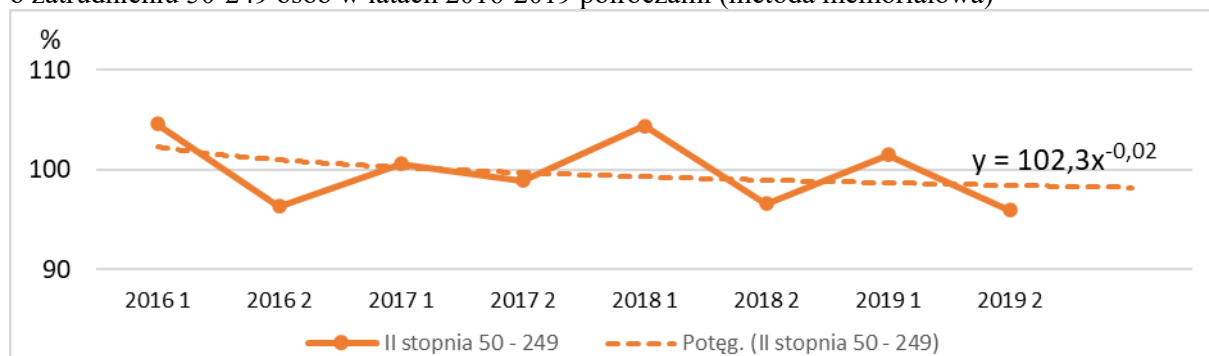

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 36 i 37 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika i trendu wskaźnika płynności II stopnia, przedsiębiorstw o zatrudnieniu 50-249 osób w okresie przed pandemią i po jej wystąpieniu. W latach 2016-2019 płynności II stopnia w tej grupie przedsiębiorstw zmniejszała się przed wystąpieniem pandemii w tempie 0,22 pkt% w drugim półroczu 2019 roku, od wielkości średniej tego wskaźnika na poziomie 98,5% (rys. 36). Kształtowanie się średniego

poziomu płynności II stopnia poniżej 100% wskazywało, że już przed pandemią sytuacja tej grupy przedsiębiorstw była niekorzystna z punktu widzenia finansowej płynności II stopnia.

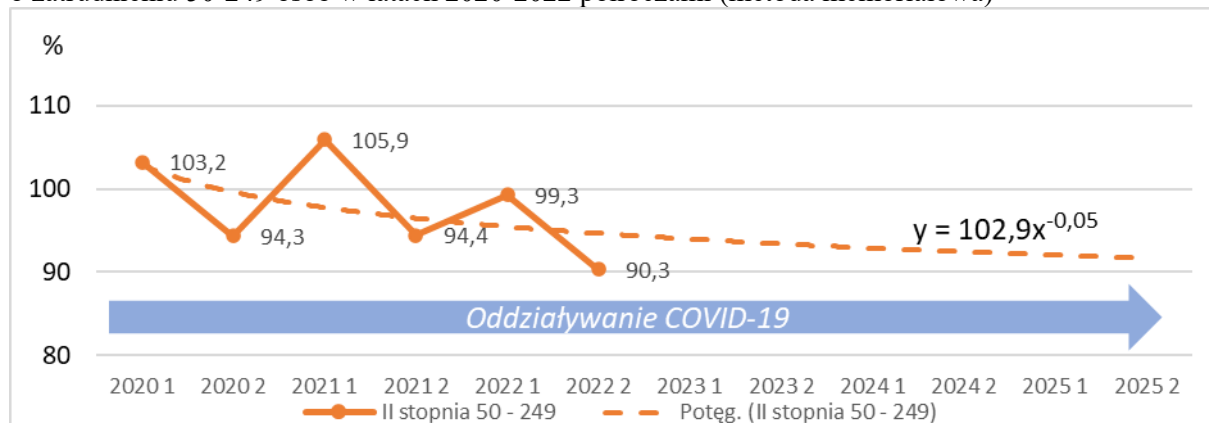
Rys. 36. Trend wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP o zatrudnieniu 50-249 osób w latach 2016-2019 półrociami (metoda memoriałowa)

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie kształtowania się trendu wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób w latach 2020-2025 półrociami, określonego według danych finansowych z GUS rejestrowanych metodą memoriałowa, stwierdzono, że trend ten wskazuje, iż po wystąpieniu pandemii COVID-19 w latach 2020-2022, tempo zmniejszania się wskaźnika płynności II stopnia zwiększyło się w drugim półroczu pandemii średnio do poziomu -2,29 pkt%, z -0,22 pkt% przed pandemią. Pomimo osiągnięcia przez wskaźnik płynności II stopnia w pierwszym i trzecim półroczu pandemii średnich wielkości na poziomie odpowiednio 103,2% i 105,9%, już w drugim roku pandemii trend wskaźnika płynności II stopnia kształtował się poniżej 100% i systematycznie obniżał się wraz z upływem czasu. Skutki wystąpienia pandemii COVID-19 utrwalają negatywną tendencję kształtowania się finansowej płynności II stopnia w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych o zatrudnieniu 50-249 osób, także na lata 2024-2025. Wielkość wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, szacowana trendem na lata 2024-2025 może osiągnąć poziom średni odpowiednio 92,5% i 91,8%. Wskazuje to na negatywny wpływ w latach 2024-2025 oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową przedsiębiorstw MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób, obliczoną na podstawie danych rejestrowanych metodą memoriałową. Przedsiębiorstwa te bez pomocy zewnętrznej mogą mieć trudności w zapewnieniu własnych środków finansowych o odpowiedniej wartości na bieżącą działalność i regulowanie zobowiązań krótkoterminowych.

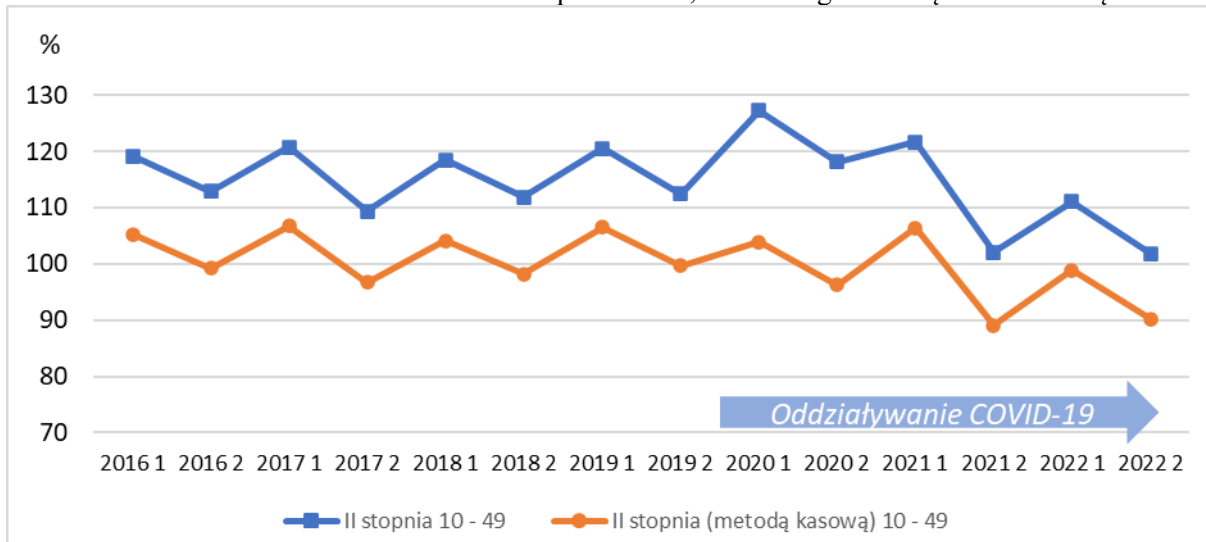
Rys. 37. Trend wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób w latach 2020-2022 półrociami (metoda memoriałowa)

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 38 przedstawiono porównanie kształtowania się współczynnika finansowej płynności II stopnia w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2016-2022 półrociami, obliczonego metodą memoriałową i kasową (rzeczywiste wpływy z należności krótkoterminowych).

Rys. 38. Porównanie wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2016-2022 półrociami, obliczonego metodą memoriałową i kasową

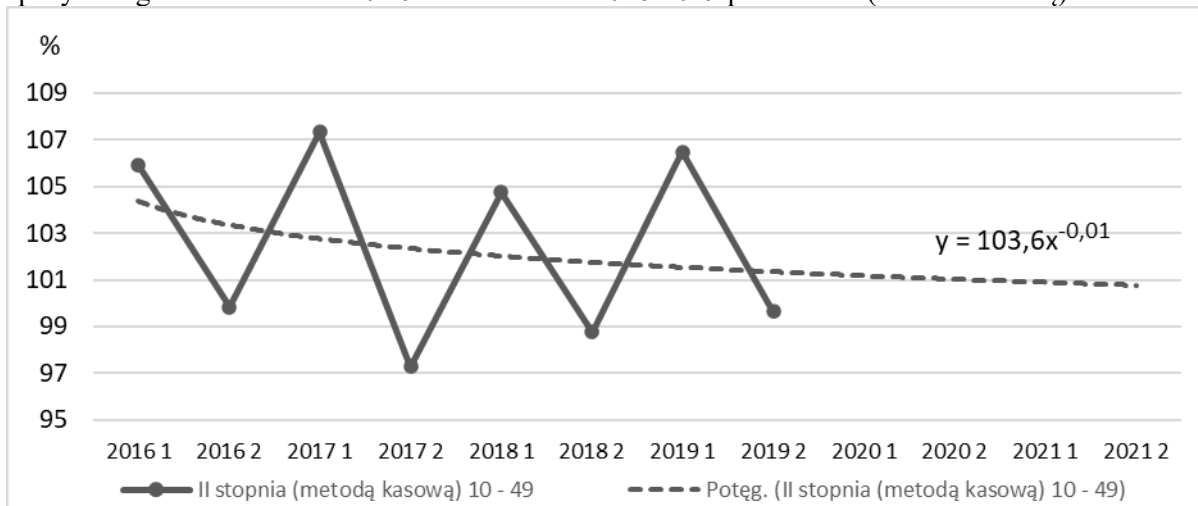

Źródło: opracowanie własne.

Po uwzględnieniu w przepływach braku środków pieniężnych ze stale niespłaconych należności krótkoterminowych w latach 2016-2022, rzeczywisty wskaźnik płynności II stopnia kształtował się poniżej 100%. Szczególne obniżenie wielkości tego wskaźnika nastąpiło w pierwszym roku pandemii, osiągając jedynie poziom 89%. W następstwie COVID-19 rzeczywisty wskaźnik płynności II stopnia, określony metodą kasową w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 10-49 osób, od drugiego półrocza 2020 roku kształtował się trwale poniżej 100 %.

Trendy kształtowania się wskaźnika płynności II stopnia obliczonego metodą kasową przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2016-2025 półrociami przedstawiono na rys. 39 i 40.

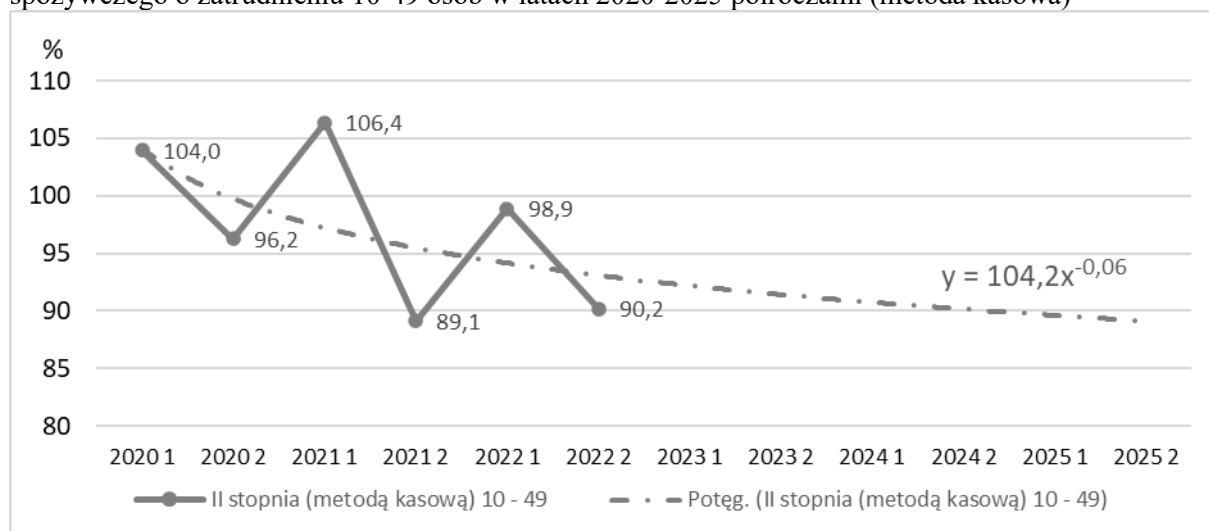
Rys. 39. Trend wielkości wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2016-2019 półrociami (metoda kasowa)

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik płynności II stopnia w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 10-49 osób w latach 2016-2019 półrociami obliczony metodą kasową zmniejszał się w drugim półroczu 2019 roku w tempie 0,02 pkt% średnio na półrocze od szacowanej trendem średniej wielkości tego wskaźnika na poziomie 90,6 %. Kształtowanie się rzeczywistego wskaźnika płynności II stopnia na poziomie około 90 % może wskazywać na zapotrzebowanie tych przedsiębiorstw na kredyty obrotowe.

Rys. 40. Trend wielkości wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-49 osób w latach 2020-2025 półrociami (metoda kasowa)

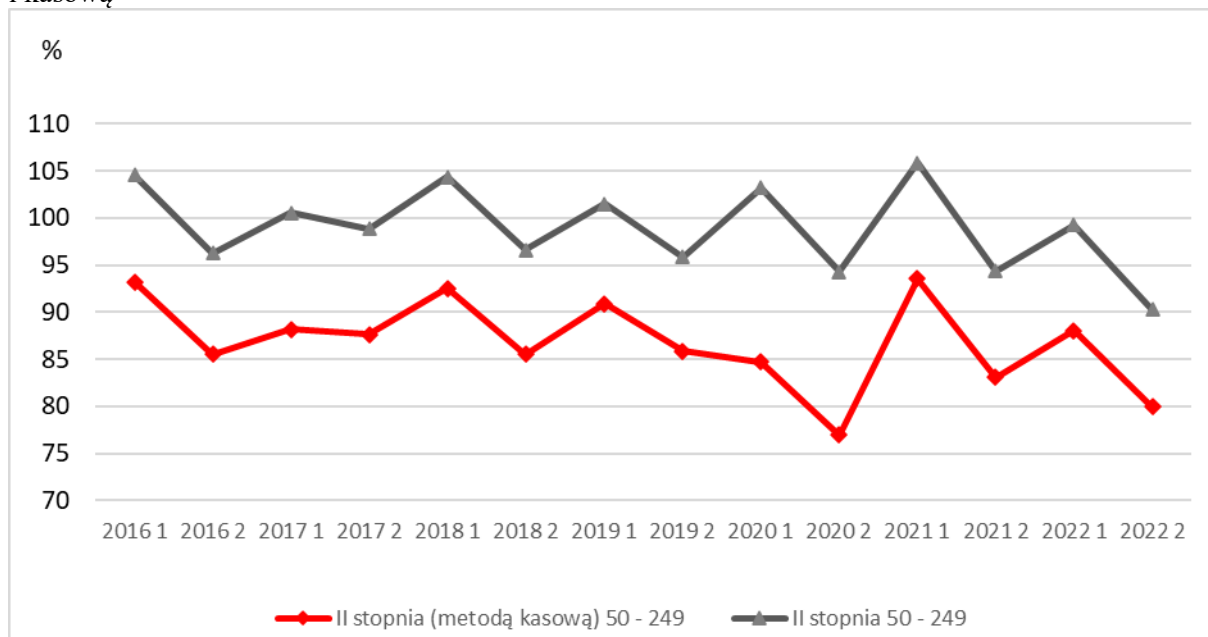
Źródło: opracowanie własne.

W okresie pandemii COVID-19 tempo zmniejszania się skorygowanej płynności II stopnia, określonej na podstawie danych rejestrowanych metodą kasową zwiększyło się z - 0,02 pkt% do -3,14 pkt% drugim półroczu 2020 roku średnio na półrocze. Zmniejszanie, które przed pandemią w drugim półroczu 2019 roku następowało od średniej wielkości wskaźnika płynności II stopnia na poziomie 101%, to po wystąpieniu pandemii szacowany średni poziom, od którego następował zmniejszanie tego wskaźnika wynosił 99,7%. Wystąpiła tendencja, która może doprowadzić w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych o zatrudnieniu 10-49 osób do zmniejszenia skorygowanej płynności II stopnia poniżej 90% w 2025 roku. Oddziaływanie pandemii COVID-19 w latach 2024-25 może wpłynąć na zwiększenie zapotrzebowania przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10-49 osób na zewnętrzne wsparcie finansowania środków obrotowych przedsiębiorstwa.

Na rys. 41 przedstawiono porównanie wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50 - 249 osób w latach 2016-2022 półrociami określonego metodą memoriałową i kasową.

Płynność II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 50-249 w latach 2016-2022 półrociami określonego metodą memoriałową była niska, na poziomie średnim około 99,9%. Określenie jej z wykorzystaniem danych szacowanych metodą kasową, z uwzględnieniem stale niezapłaconych należności krótkoterminowych wskazuje, że poziom skorygowanej płynności przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób kształtował się poniżej 92%, a w wyniku pandemii COVID-19 w drugim półroczu 2020 roku zmniejszył się do około 77%. Wskazuje to na pogłębienie niekorzystnej dla tej grupy przedsiębiorstw sytuacji w zakresie płynności II stopnia (szybkiej) i możliwości zagrożenia trwania na rynku oraz regulowania zobowiązań krótkoterminowych.

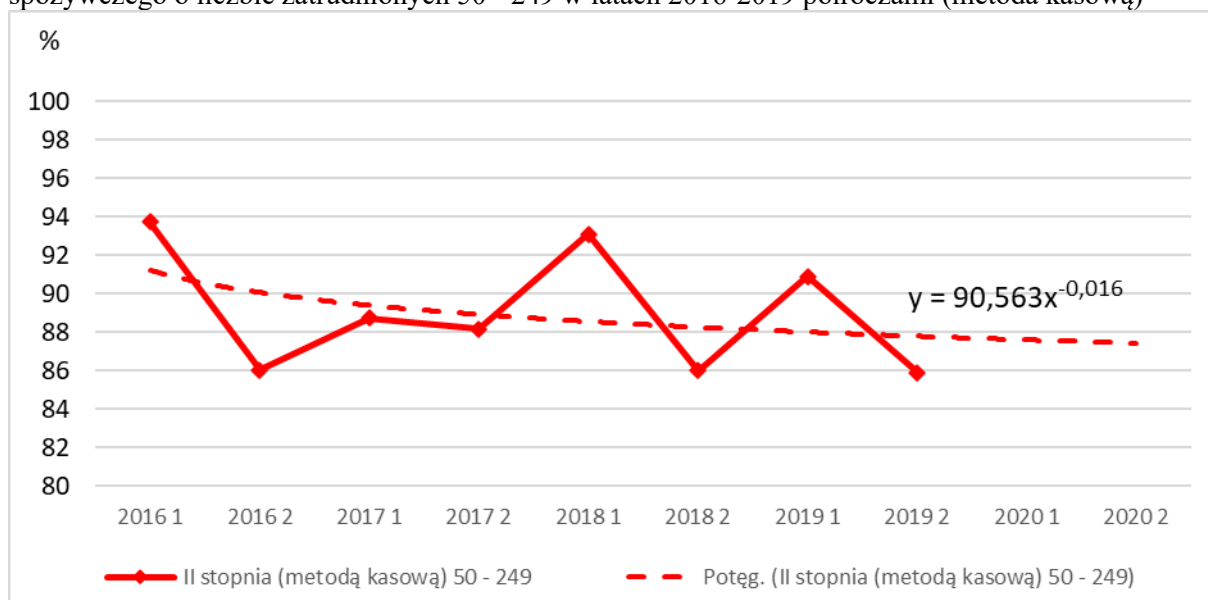
Rys. 41. Porównanie wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób w latach 2016-2022 półrociami, określonego metodą memoriałową i kasową

Źródło: opracowanie własne.

Trendy kształtowania się wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 50-249 w latach 2016-2019 półrociami określonych szacunkowo danymi metody kasowej przedstawiono na rys. 42 i 43.

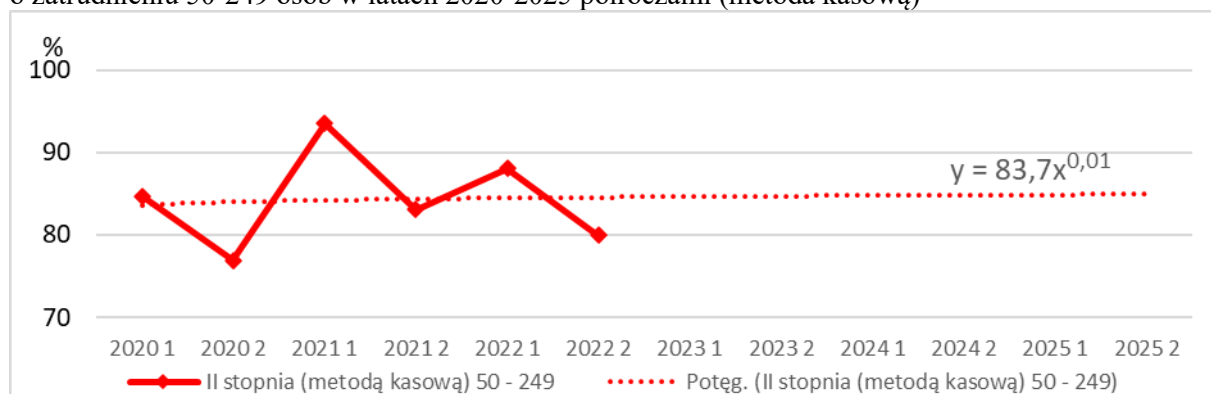
Rys. 42. Trend wielkości wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 50 - 249 w latach 2016-2019 półrociami (metoda kasową)

Źródło: opracowanie własne.

W latach 2016-2019 rzeczywisty wskaźnik finansowej płynności II stopnia kształtował się w drugim półroczu 2019 roku na poziomie średnim 87,6 % i miał tendencję zmniejszania się o 0,02 pkt% średnio na półrocze. Stale niezapłacone, przeterminowane należności krótkoterminowe mogły mieć negatywny wpływ na płynność finansową II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 50-249 osób.

Rys. 43. Trend wskaźnika płynności II stopnia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o zatrudnieniu 50-249 osób w latach 2020-2025 półrociami (metoda kasowa)

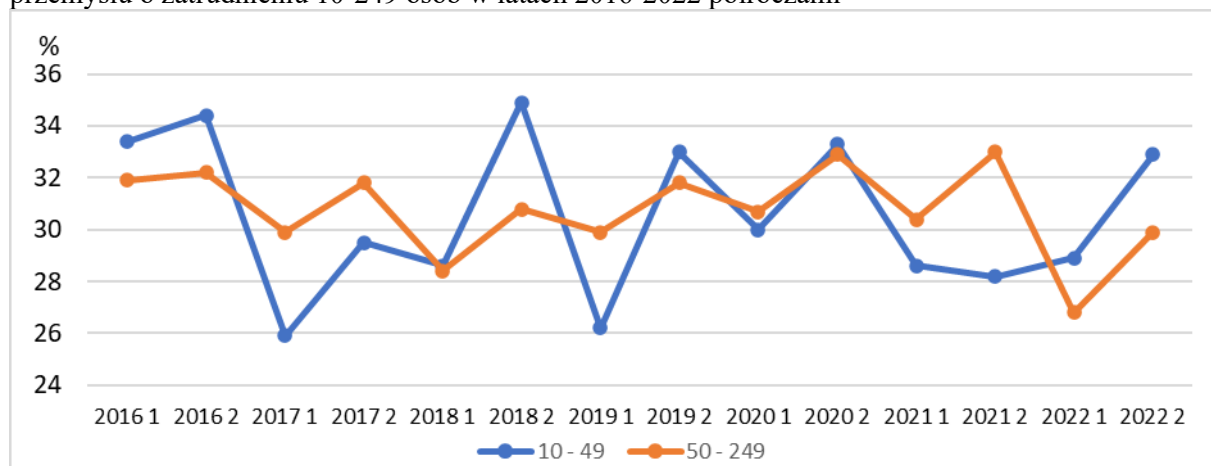

Źródło: opracowanie własne.

Oddziaływanie pandemii na płynność II stopnia w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego o liczbie zatrudnionych 50-249 w latach 2020-2025 półrociami (metoda kasowa) uwidoczniło się w dużym zmniejszeniu finansowej płynności II stopnia, z 87,6% w drugim półroczu 2019 roku do 77% w drugim półroczu roku 2020. Tak niewielka rzeczywista płynność II stopnia wskazuje na niekorzystną sytuację z punktu widzenia funkcjonowania tej grupy przedsiębiorstw w przyszłości, gdyż może uniemożliwić bieżące regulowanie zobowiązań krótkoterminowych. Tendencja malejącego poziomu rzeczywistego wskaźnika finansowej płynności II stopnia o 0,02 pkt% średnio półrocznie, od wielkości średniej 87,6% przed pandemią zmieniła się na wzrostową o 0,26 pkt% od znacznie niższej wartości średniej, wynoszącej 84%. Jako skutek oddziaływania COVID-19 na płynność II stopnia tak niski poziom tego wskaźnika jest szczególnie niekorzystny zwłaszcza, że tempo zwiększania się wskaźnika nie umożliwi przekroczenia poziomu 100 % w przewidywanej przyszłości. Skutki pandemii będą oddziaływały także w latach 2024-2025 na przedsiębiorstwa rolno-spożywcze o zatrudnionych 50-249 osobach.

Na rys. 44 przedstawiono udział kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych przedsiębiorstw przemysłu o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półrociami.

Rys. 44. Udział kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych przedsiębiorstw przemysłu o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 półrociami

Źródło: opracowanie własne.

Udział kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego o zatrudnieniu 10-249 osób w latach 2016-2022 kształtował się

od 26% do 35%. Udział ten zmalał do około 28% w 2021 roku i w pierwszym półroczu 2022 roku w przedsiębiorstwach o liczbie zatrudnionych 10-49 osób. Natomiast w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu 50-249 osób odnotowano zmniejszenie udziału kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych przedsiębiorstw, do poziomu około 26% tylko w pierwszym półroczu 2022 roku. To zmniejszenie może być wynikiem korzystania z dotacji z *Tarczy Finansowej-PFR*. Natomiast zwiększenie udziału kredytów bankowych w zobowiązaniach krótkoterminowych przedsiębiorstw do 30-33% w drugim półroczu 2022 roku może być efektem prowadzonych działań pomocowych, udzielanych małym i średnim przedsiębiorcom, działającym w sektorze przedsiębiorstw rolno-spożywczych w ramach portfelowej linii gwarancyjnej FGR - gwarancji spłaty kredytów oraz dofinansowania w formie dopłat do oprocentowania kredytów obrotowych objętych gwarancjami.

5. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

W ekspertyzie określono wpływ oddziaływania pandemii COVID-19 na płynność finansową gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, wraz z projekcją tendencji na lata 2024-2025. Poza samym spojrzeniem na wskaźnikowe parametry oceny płynności finansowej, przeprowadzono także analizy dotyczące elementów szczegółowych, które są związane z płynnością finansową, tj. dotyczące zobowiązań krótkoterminowych, zapasów należności i środków pieniężnych. Z punktu widzenia zarządczego można jednak przypuszczać, że jednostka gospodarcza, charakteryzująca się wyższą płynnością finansową ma większe możliwości rozwoju, a przez to i uzyskiwania wyższego poziomu efektywności produkcji. Należy mieć także na uwadze pewną specyfikę gospodarstw rolniczych, w przypadku których kategoria dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zawiera jeszcze w sobie wynagrodzenie rolnika i jego rodziny. W związku z tym konieczny jest transfer strumieni pieniężnych z gospodarstwa rolnego do rodziny rolnika, ale na takim poziomie, żeby nie ograniczyć możliwości rozwojowych prowadzonej działalności gospodarczej. Jednocześnie należy mieć na względzie, że rolnik transferuje środki pieniężne na potrzeby rodziny, mając na uwadze zapewnienie rodzinie akceptowalnego standardu życia. Istotnym elementem ekspertyzy była ocena płynności finansowej i efektywności prowadzonej działalności w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego w trzech odcinkach czasowych, tj. przed wybuchem pandemii COVID-19 (lata 2016-2019), w trakcie trwania tej pandemii (lata 2020-2022) oraz predykcji możliwej sytuacji w tym zakresie w latach 2023-2025, z wykorzystaniem stosownych funkcji trendu. Trzeba mieć także na uwadze pewne powiązanie negatywnych tendencji w związku z wybuchem wojny w Ukrainie. Nadmienić jednak należy, że predykcja przyszłościowa kształtowania się płynności finansowej była obliczana poczynając od 2020 roku, tj. od momentu wybuchu pandemii COVID-19. Zatem pewne trendy w obliczanych parametrach zostały już uchwycone wcześniej, zanim dodatkowo mógł nałożyć się skutek wybuchu wojny w Ukrainie, ale ten element nie był objęty zakresem ekspertyzy.

Na podstawie przyjętych celów, założonych do weryfikacji hipotez badawczych oraz przeprowadzonych analiz sformułowano następujące wnioski:

1. Produkcja rolnicza charakteryzuje się złożonością powiązań operacyjnych i w zależności od typu prowadzonej działalności, sytuacja ekonomiczno-finansowa gospodarstw rolnych może być zróżnicowana. Należy mieć na uwadze, że gospodarstwa rolnicze wytwarzają produkty zaspakajające podstawowe potrzeby społeczeństwa, w przypadku których bardzo ważne są dochodowe możliwości zakupu produktów żywnościowych. Dlatego też podejmowanie działań na rynku, stabilizujących poziom cen skupu produktów żywnościowych powinno być jednym z zasadniczych celów decydentów. Należy mieć na

uwadze także kwestie ekonomiczne i finansowe producentów rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, które realizują cele w części także społeczne. W związku z tym działania podejmowane w kierunku utrzymania lub poprawy płynności finansowej i efektywności funkcjonowania należy uznać za zasadne i celowe, zwłaszcza w okresach kryzysowych, do których należy zaliczyć pandemię COVID-19.

2. Wsparcie w ramach FGR, w szczególności wprowadzenie kredytu obrotowego z dopłatą do oprocentowania, stało się jednym z ważniejszych działań instytucjonalnych, umożliwiających właścicielom gospodarstw rolnych oraz zarządzającym przedsiębiorstwami przetwórstwa rolno-spożywczego zapewnienie płynności finansowej. Gwarancje kredytowe udzielane przez BGK w ramach FGR są często jedyną szansą uzyskania dodatkowego źródła finansowania przez rolników i przedsiębiorców z MŚP. Dodając do tego również kwestie częściowej spłaty odsetek proponowanej w ramach FGR, powoduje, że oferta w tym zakresie jest atrakcyjna i w coraz większym stopniu wykorzystywana. Widoczny jest dynamiczny wzrost liczby składanych wniosków w ramach tej formy wsparcia prowadzonej działalności, a przez to i kwot kredytów objętych gwarancjami, jak również łącznych kwot udzielanych przez banki kredytów. Przyczynia się to do poprawy płynności finansowej jednostek prowadzących działalność w rolnictwie i w przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego MŚP, a wykorzystywanie kapitału obcego może przyczyniać się do uzyskania korzystnego efektu dźwigni finansowej, podwyższającej efektywność wykorzystania kapitału własnego. Jest to szczególnie istotne w okresach kryzysowych, do których należy pandemia COVID-19, której negatywne skutki w warstwie ekonomicznej nie zostały zniwelowane do dnia dzisiejszego. Należy mieć na uwadze, że skutki te będą miały swoją negatywną kontynuację także w kolejnych latach dlatego, że w przypadku działalności w rolnictwie nie ma skutecznych narzędzi szybkiego wychodzenia z kryzysu i w związku z tym trzeba dłuższego czasu, żeby powrócić do stanu względnej równowagi gospodarczej sprzed pandemii COVID-19. Jedną z przyczyn potrzeby dłuższego czasu na zniwelowanie niekorzystnych skutków pandemii COVID-19 w tym sektorze jest sezonowość i relatywnie długi obrót kapitału.
3. Jedną z zasadniczych kwestii określania sytuacji finansowej jednostek gospodarczych jest utrzymanie płynności finansowej. Badania wykazały, że dotychczasowe standardy wielkości wskaźników w tym zakresie, powstałe pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia i eksponowane potem przez stosunkowo długi okres czasu nie spełniły użytecznych oczekiwań decyzyjnych w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP. Także w kwestiach wynikowych interpretacja uzyskiwanych efektów finansowych stała się stosunkowo dyskusyjna. W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego należy mieć na uwadze, że zawarte w tej kategorii wynikowej wynagrodzenie za pracę w gospodarstwie rolnika i jego rodziny ma wpływ na wielkość i interpretację ekonomiczną wskaźników płynności finansowej. Według danych i metodyki systemu FADN, wskaźniki ROE i ROA gospodarstw rolnych, obliczone z uwzględnieniem wyceny tej kategorii kosztów pracy przyjmują wielkości ujemne. Należy mieć jednak na uwadze, że istotne są rzeczywiste przepływy strumieni pieniężnych w gospodarstwie rolnym oraz ich transfer do rolnika i jego rodziny. W związku z tym niedokonywanie korekt obliczeń wskaźników płynności finansowej z tego obszaru prowadzi do błędnych wniosków, odbiegających od faktycznego stanu w tym zakresie. W przypadku przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP znaczącym problemem w ocenie osiągniętych wyników finansowych jest formuła ich obliczania w rachunkowości według zasady memoriałowej. Sprawia to, że w przypadku np. braku regulacji należności przez dłużnika jednostka gospodarcza generuje kategorię przychodów ze sprzedaży, a przez to i wyniku finansowego, natomiast nie ma ruchu strumieni pieniężnych. W efekcie stosunkowo często występują niedobory środków pieniężnych na prowadzenie efektywnej działalności gospodarczej oraz zagrażające

kontynuowaniu działalności, prowadzące do bankructw jednostek gospodarczych, pomimo wykazywania zysku netto. W kontekście faktycznej oceny płynności finansowej i efektywności prowadzonej działalności przez jednostki gospodarcze, wskazane jest wykorzystywanie wskaźników i mierników, które w sposób rzeczywisty umożliwią pomiar tego obszaru. Jest to istotne zwłaszcza wtedy, gdy wymagane jest uzasadnienie wsparcia finansowego jednostek gospodarczych, które poddane były negatywnemu wpływowi pandemii COVID-19 i nadal ten niekorzystny wpływ jest i będzie odczuwalny w najbliższej przyszłości, tj. w latach 2024-2025 i prawdopodobnie w kolejnych latach. W związku z tym powstaje problem wychwycenia rzeczywistego stanu w zakresie płynności finansowej i efektywności prowadzonej działalności w tych typach działalności. Należy unikać iluzyjnej sytuacji, w której według niezwerifikowanych badawczo i zarządczo tzw. wielkości standardowych wskaźników płynności finansowej, podawanych stosunkowo powszechnie w literaturze z zakresu finansów, wszystko jest niby dobrze. Problem w tym, że jednostka rolnicza nie ma często środków pieniężnych na akceptowalny poziom życia rolnika i jego rodziny, jak również na rozwój gospodarstwa rolnego, a przedsiębiorstwo przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP ma duży problem ze spłatą zobowiązań handlowych, jak również tych wobec budżetu państwa.

4. Jednym z istotnych obszarów funkcjonowania gospodarstw rolnych jest prowadzenie rzeczowej działalności inwestycyjnej, która może być finansowana kapitałem własnym i obcym, które mają na ogół rzeczywistą formę strumieni przepływów pieniężnych. Stwierdzono pogorszenie skali/wartości realizowanych w gospodarstwach rolnych inwestycji rzeczowych w stosunku do wpłat z tytułu prowadzonej działalności operacyjnej oraz dodawanych do tej działalności wpłat z tytułu działalności inwestycyjnej, a następnie finansowej od roku 2020, tj. od momentu wystąpienia pandemii COVID-19. Skala realizowanej rzeczowej działalności inwestycyjnej jest ściśle związana z kwestiami płynności finansowej i efektywności prowadzonej działalności i w dużym stopniu jest od nich uzależniona. Jednym z zasadniczych elementów odzwierciedlających rzeczowe możliwości inwestycyjne jest skala otrzymywanych wpłat z trzech obszarów działalności gospodarstw rolnych. Malejąca tendencja tych relacji od okresu wybuchu pandemii COVID-19 do roku 2022 oraz stwierdzone utrzymanie tej tendencji w latach 2024-2025, uzasadnia w pełni kontynuowanie z FGR wsparcia gospodarstw rolnych w postaci gwarancji do kredytów obrotowych z dopłatą do odsetek w celu poprawy ich płynności finansowej. W przeciwnym przypadku może nastąpić dekapitalizacja majątku trwałego, co w dłuższej perspektywie może przyczynić się do problemów z utrzymaniem odpowiedniego poziomu efektywności, jak również płynności finansowej gospodarstw rolnych. Należy podkreślić, że relacja wartości rzeczowych inwestycji do wpłat z trzech obszarów działalności jest odzwierciedleniem przepływu rzeczywistych strumieni przepływów środków pieniężnych, zatem nie występuje w tym przypadku pewna względność oceny sytuacji w tym zakresie. Przepływ środków pieniężnych w tej sytuacji ma jednoznaczne ujęcie bezwzględne, tj. bezpośrednio nawiązujące do ujęcia kasowego.
5. W przypadku realizacji inwestycji rzeczowych można ocenić potencjalne strumienie finansowe przeznaczone na ten cel, pochodzące z produkcji ogółem, dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, jak również pośrednio ze środków pieniężnych przekazanych z gospodarstwa rolnego na rodzinę rolnika. W odniesieniu do wszystkich tych trzech kategorii finansowych od roku 2020 następowało pogarszanie się sytuacji, tj. wielkość tych relacji ulegała stopniowemu zmniejszeniu, w tym także w ramach predykcji na lata 2024-2025. W kategorii wynikowej z prowadzonej działalności, jaką jest dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, obliczany według zasady memoriałowej, ale z punktem wyjścia od wartości produkcji ogółem, określenie faktycznych możliwości finansowania inwestycji rzeczowych jest utrudnione. Dotyczy to także relacji wartości tych inwestycji do poziomu

produkcji ogółem, która jest raczej odzwierciedleniem potencjalnych możliwości w tym zakresie. Trzeba także podkreślić, że w okresie od roku 2020, tj. od momentu stwierdzenia pandemii COVID-19, nastąpiło wydatne zwiększenie tendencji malejącej tego wskaźnika, co może oznaczać, że właściciele gospodarstw rolnych nie wykazywali chęci rezygnacji z przekazywania części środków pieniężnych na cele rodziny, aby zwiększyć skalę rzeczowej działalności inwestycyjnej. We wszystkich trzech przypadkach analizowanych relacji można stwierdzić, że rozważając potencjalne źródła i przesłanki finansowania inwestycji rzeczowych, w aspekcie szeroko pojętej płynności finansowej, sytuacja w gospodarstwach rolnych od momentu wybuchu pandemii COVID-19 uległa pogorszeniu, a na podstawie analizy funkcji trendu, będzie ulegała dalszemu pogorszeniu także w latach 2024-2025.

6. Na podstawie obliczeń klasycznych wskaźników płynności finansowej w gospodarstwach rolnych, odnotowuje się na ogół wysokie ich wielkości. Ale to stwierdzenie powinno być skorygowane, z uwzględnieniem powiązania strumieni pieniężnych w gospodarstwie rolnym oraz tych przekazanych do rodziny rolnika oraz pewnej specyfiki pozycji majątkowo-kapitałowych, które kategorię płynności finansowej w tych jednostkach tworzą. W przypadku skorygowanej szybkiej płynności finansowej odnotowano niekorzystną sytuację, gdyż wielkości tego wskaźnika kształtowały się w analizowanym okresie na poziomie ujemnym, co oznacza, że wartość dyspozycyjnego majątku obrotowego jest niższa, niż suma wartości zapasów oraz przekazanych do rodziny rolnika środków pieniężnych. Zatem z punktu widzenia możliwości regulacji zobowiązań krótkoterminowych w gospodarstwach tych wystąpił deficyt możliwości w wykorzystaniu w tym zakresie aktywów obrotowych. Sytuacja od roku 2020 uległa znacznemu pogorszeniu, głównie w wyniku konieczności funkcjonowania w pandemii COVID-19. Aby poprawić sytuację, właściciele gospodarstw rolnych powinni ograniczyć skalę wydatków pieniężnych na rodzinę, co z punktu widzenia ich interesów nie jest korzystne, gdyż obniżyłoby poziom życia i pogłębiło dyskomfort z korzyści prowadzenia gospodarstwa rolnego. Potencjalne wymuszenie takiego postępowania jest jednym z efektów funkcjonowania w okresie pandemii COVID-19, a predykcja przyszłościowa wykazała, że niekorzystna sytuacja będzie kontynuowana także w latach 2024-2025. W przypadku skorygowanego wskaźnika natychmiastowej płynności finansowej, nawiązującego bezpośrednio do przepływów pieniężnych ogółem z gospodarstwa rolnego i kwot przekazanych do rodziny rolnika, w stosunku do koniecznych do uregulowania zobowiązań krótkoterminowych, sytuacja była także niekorzystna. W roku rozpoczęcia się pandemii COVID-19, w stosunku do roku poprzedniego, nastąpiło obniżenie się wielkości tego wskaźnika do poziomu ujemnego, z kontynuacją wielkości do 2021 roku. W roku kolejnym nastąpiła lekka poprawa w poziomie tego wskaźnika, ale nadal dyspozycyjny pieniądz operacyjny wystarczy na pokrycie jedynie 34% kwoty koniecznych do zapłacenia zobowiązań krótkoterminowych. W związku z tym dalsze wsparcie z FGR jest także wskazane w tym obszarze funkcjonowania gospodarstw rolnych.
7. Z punktu widzenia oceny płynności finansowej powinno się zwrócić także uwagę na strumienie pieniężne w gospodarstwie rolnym w ujęciu krótkoterminowym, np. kwartalnym. Podejście takie jest uzasadnione znaczącym stopniem sezonowości produkcji rolnej, co wymaga podejmowania działań w celu zapobieżenia sytuacji braku środków pieniężnych w okresach krótkoterminowych. Ocena tego obszaru w gospodarstwach rolnych, po skorygowaniu przepływów pieniężnych ogółem o niezbędne wydatki na rodzinę rolnika wykazała, że do roku 2019 skumulowane ujemne przepływy pieniężne były każdego roku najwyższe na koniec trzeciego kwartału. Natomiast od roku wystąpienia pandemii COVID-19 nastąpiło niekorzystne przyspieszenie kumulacji ujemnych przepływów pieniężnych już na koniec drugiego kwartału danego roku w latach 2020-2022. Oznacza to, że poziom

pieniężnych niedoborów z prowadzonej działalności stawiał przed właścicielami gospodarstw rolnych znacznie wyższe wymagania, gdyż tworzył się znaczący niedobór finansowy, np. przed kolejnymi zbiorami w przypadku produkcji roślinnej. Należy mieć na uwadze także to, że kwoty skumulowanych przepływów ujemnych na koniec drugiego kwartału były wyższe, niż kwoty na koniec trzecich kwartałów w latach sprzed wystąpienia pandemii COVID-19. Na podstawie przeprowadzonych analiz można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że sytuacja taka utrzyma się także w okresie lat 2023-2025. Oznacza to, że w okresie pandemii COVID-19 zwiększył się znacznie wymóg posiadania wyższych stanów początkowych gotówki na początek każdego kwartału, aby pokrywać szybszą koncentrację potrzeb pieniężnych gospodarstwa rolnego i rodziny rolnika. Jednym ze sposobów poprawy sytuacji w tym zakresie jest otrzymywanie dotacji przez gospodarstwa rolne. Problem w tym, że poziom dotacji w relacji do wartości produkcji ogółem od roku wybuchu pandemii COVID-19 uległ zasadniczemu obniżeniu, co jeszcze pogarsza sytuację w gospodarstwach rolnych. Sytuację pogarsza także fakt, że potencjalne źródło środków pieniężnych, tj. sprzedaż zapasów produktów gotowych (ewentualnie także materiałów), a w efekcie zmniejszenie ich stanów, także nie miało miejsca. O ile do roku 2019 średnioroczny wzrost stanu zapasów wynosił 3,6%, to od roku wybuchu pandemii COVID-19 parametr ten zwiększył się do 17,6%. Zatem w aspekcie poprawy sytuacji w obszarze przepływu strumieni pieniężnych w ujęciu krótkoterminowym nastąpiło pogorszenie sytuacji. Można stwierdzić, że również w aspekcie skorygowanej finansowej płynności pieniężnej sytuacja nie była korzystna.

8. Ocena płynności finansowej przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego MŚP wykazała, że stosowana powszechnie metoda memoriałowa ewidencji danych finansowych przedsiębiorstw a zwłaszcza ich przychodów, w odniesieniu do tej grupy przedsiębiorstw, stwarza złudne wrażenie, że zwiększające się przychody rejestrowane tą metodą, gwarantują poprawę finansowej płynności przedsiębiorstwa. W okresie występowania pandemii COVID-19 w MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego odnotowano reakcję wzrostową przychodów ze sprzedaży od roku 2021. Można odnieść wrażenie na podstawie tych informacji, że okres pandemii COVID-19 był neutralny lub korzystny w zakresie przychodów ze sprzedaży. Jednak według badań rzeczywiste strumienie pieniężne ze sprzedaży są znacznie mniejsze w MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego, gdyż występują zatory płatnicze przeterminowanych stale niezapłaconych należności krótkoterminowych. Należności krótkoterminowe rejestrowane metodą kasową korygują wartość należności krótkoterminowych o kwotę przeterminowanych należności krótkoterminowych, które dłużnicy utrzymują w stanie stale niezapłaconych. Stwierdzono, że rzeczywistą sytuację płynności finansowej MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego należy badać wskaźnikiem skorygowanej płynności szybkiej (wskaźnikiem skorygowanej płynności II stopnia GUS), wykorzystującym przychody ze sprzedaży rejestrowane według metody kasowej, które skorygowane są o przeterminowane stale niezapłacone należności krótkoterminowe.
- 9 Wystąpienie pandemii COVID-19 spowodowało w 2020 roku w MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego znaczne zwiększenie, do poziomu około 26% wartości należności krótkoterminowych stale przeterminowanych i niezapłaconych tym przedsiębiorstwom. Zatrzymanie przepływu do MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego środków pieniężnych w tej skali spowodowało znaczne zmniejszenie ich finansowej płynności. Wprawdzie do 2022 roku poziom stale niezapłaconych należności krótkoterminowych powrócił do wielkości średniej 15%, ale w MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego nastąpiło trwałe pogorszenie dostępności własnych środków pieniężnych na prowadzenie działalności gospodarczej. Predykcja na lata 2024-2025 wykazała, że nadal będzie występować konieczność zapewnienia pomocy w utrzymaniu skorygowanej płynności finansowej MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego.

10. Odnotowano widoczny od 2020 roku wzrost udziału przedsiębiorstw MŚP zmuszonych akceptować zbyt długie terminy płatności należności krótkoterminowych. Udział ten nie uległ zasadniczej poprawie do 2023 roku. Zbliżone zależności wystąpiły w przypadku przedsiębiorstw doświadczających świadomego opóźniania płatności przez klientów. W pierwszym roku pandemii COVID-19 nastąpił skokowy wzrost średniej liczby dni przekroczenia ustalonego terminu płatności, który w zakresie tendencji utrzymywał się na wysokim poziomie także w latach kolejnych. Podkreślenia wymaga także fakt stopniowego zwiększania się udziału przedsiębiorstw z przeterminowanymi należnościami powyżej 60 dni. Pandemia COVID-19 wzmocniła negatywne oddziaływanie wymienionych czynników na płynność finansową MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego. Predykcja tego oddziaływania na lata 2024-2025 wykazała, że tendencje negatywnego wpływ pandemii na płynność finansową MŚP będzie oddziaływała nadal.
11. Od drugiego półrocza 2020 roku według danych GUS stwierdzono tendencję malejącą wielkości wskaźnika płynności II stopnia (płynność szybka), z utrzymaniem tego trendu w latach kolejnych, jak również w ramach predykcji na lata 2024-2025. W zakresie wielkości tego wskaźnika, korzystniejsza sytuacja była w przedsiębiorstwach spożywczych o zatrudnieniu 10-49 osób w stosunku do tych jednostek, w których pracowało 50-249 osób. W tej drugiej grupie przedsiębiorstw wystąpią także w latach 2024-2025 duże trudności z zapewnieniem środków finansowych na realizację bieżącej działalności. W przypadku tego wskaźnika obliczanego z wykorzystaniem metody kasowej w grupie przedsiębiorstw spożywczych o liczbie zatrudnionych 10-49 osób od pierwszego roku pandemii COVID-19 nastąpiło znaczące obniżenie wielkości, z jednoczesnym wzrostem tempa w tym zakresie, z projekcją wielkości tego wskaźnika poniżej 90% w 2025 roku. W przypadku drugiej grupy przedsiębiorstw wskaźnik płynności II stopnia określony metodą kasową miał znacząco niższy poziom w stosunku do tych o zatrudnieniu na poziomie 10-49 osób. Przed pandemią COVID-19 występowała tendencja malejąca wielkości tego wskaźnika, natomiast od momentu stwierdzenia pandemii wystąpiła tendencja rosnąca, ale od znacznie niższej wielkości średniej tego wskaźnika, przy czym przekroczenie wielkości powyżej 100% w latach 2024-2025 nie jest możliwe. W zakresie oceny płynności finansowej problemem w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego są powstałe w okresie pandemii COVID-19 krótkoterminowe należności przeterminowane, które obniżają płynność finansową II do dnia dzisiejszego, z trendem kontynuacji w latach 2024-2025.

Reasumując, na bazie przeprowadzonych analiz można jednoznacznie stwierdzić, że nadal jest widoczny negatywny wpływ pandemii COVID-19 na poziom płynności finansowej gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego (MŚP), z predykcją utrzymania tej sytuacji w latach 2024-2025. Wpływ ten dotyczy także poszczególnych pozycji majątkowo-kapitałowych, związanych z płynnością finansową. Widoczne jest także obniżenie efektywności prowadzonej działalności przez te jednostki, w tym także z predykcją tej sytuacji na lata 2024-2025. Zatem uzasadnione jest przedłużenie wsparcia dla gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego (MŚP) pakietu zmian wprowadzonych w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 w postaci kredytów obrotowych z dopłatą do odsetek udzielanych w celu poprawy płynności finansowej z Funduszu Gwarancji Rolnych na lata 2024-2025 finansowanych z PROW 2014-2020. Wymienione jednostki nadal nie nadrobiły negatywnej sytuacji w obszarach płynności finansowej i efektywności prowadzonej działalności, które powstały w momencie wybuchu i kontynuacji pandemii COVID-19.

6. Spis literatury

Bielawska A., 1993: *Podatek dochodowy w sterowaniu działalnością inwestycyjną małych i średnich przedsiębiorstw*, Rozprawy i Studia, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 21–33. ISSN 0860-2751.

Bieniasz A., Gołaś Z., 2008: Płynność finansowa gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 3(9), s. 41-52. ISSN 1899-5772.

Dankiewicz R. A., 2018: Wpływ przeterminowanych należności na kondycję polskich przedsiębiorstw – analiza branżowa. *Annales Universitatis Mariae Curie - Skłodowska Lublin – Polonia*, Vol. LII, 1 SECTIO H. Lublin. DOI:10.17951/h.2018.52.1.39.

Franc-Dąbrowska J., 2013: Płynność finansowa w przedsiębiorstwach rolniczych – specyfika, czy klasyka? *Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Roczniki Naukowe*, tom XV, zeszyt 6, s. 83-89.

Hartmann Schenkel A., 2003: *Risiko – Management bei Klein – und Mittelunternehmen (KMU) Leistungangebot der Assekuranz im Netzwerk*, Dissertation der Universität St. Gallen, Bamberg.

Stolarski R. R., 2023: *Oddziaływanie zmian w poziomie i strukturze kosztów operacyjnych na efektywność kosztową przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem dra hab. Mirosława Wasilewskiego, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa.

Wasilewski M., Stolarski R.R., 2018: *Determinanty i tendencje zmian efektywności ekonomicznej Colian S.A. na tle ogółu przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce*. [w:] *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego* *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 123 (2018), s. 101–115. DOI 10.22630/EIOGZ.2018.123.25.

Wasilewski M., Wasilewska A., 2022: *Powiązania między kapitałem własnym a sytuacją finansową przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego*, manuskrypt.

Źródła online:

European Payment Report 2016 INTRUM. Pobrane 12.06.2023r. z:
<https://www.intrum.com/media/2633/epr2016.pdf>

European Payment Report 2017 INTRUM. Pobrane 2023-06-12 z:
<https://www.intrum.com/media/2634/epr2017.pdf>

European Payment Report 2018 INTRUM Pobrane 2023-06-12 z:
<https://www.intrum.com/media/3762/european-payment-report-2018.pdf>

European Payment Report 2019 INTRUM. Pobrane 2023-06-12 z:
<https://www.intrum.com/media/5755/intrum-epr-2019.pdf>

European Payment Report 2020 INTRUM. Pobrane z:
https://www.intrum.com/media/8918/european-payment-report-2020_final.pdf

EPR 2020 Special Edition Covid-19 White Paper. INTRUM. Pobrane 04.06.2023 z:
https://www.intrum.com/media/8279/epr-2020-special-edition-white-paper_final.pdf

European Payment Report 2021 INTRUM, Pobrane 2023-06-12 z:
<https://www.intrum.com/media/gqtmzfbt/intrum-epr-2021.pdf>

European Payment Report 2022 INTRUM. Pobrane 2023-06-12 z:
<https://www.intrum.com/media/50bjgmow/epr-2022-mainreport.pdf>

European Payment Report 2023 INTRUM. Pobrane 2023-07-07 z:
<https://www.intrum.com/publications/european-payment-report/european-payment-report-2023/>

Instrukcja FADN *Jak rozumieć zawartość indywidualnego raportu gospodarstwa rolnego* wersja 2016. Pobrane 04.06.2023 z https://fadn.pl/wp-content/uploads/2017/04/Jak-rozumiec-zawartosc-publikacji-Raport-Indywidualny-wersja-2016_PUBLIKACJA.pdf.

Komunikat BGK z dnia 30.08.2023. Pobrane 10.07.2023 z: <https://www.bgk.pl/male-i-srednie-przedsiębiorstwa/zabezpieczenie-finansowania/gwarancja-dla-sektora-rolnego/>

Raport 2017 Payment Threats and Fraud Trends Report, EPC214-17, Version 1.0 4 December 2017, European Payments Council, Brussels. Pobrane 06.07.2023 z:

https://www.europeanpaymentscouncil.eu/sites/default/files/kb/file/2017-12/EPC214-17v1.0%202017%20Payment%20Threats%20and%20Fraud%20Trends%20Report_1.pdf.

Raportu Banku Gospodarstwa Krajowego pt. Efekty programu gwarancji de minimis – raport z badania 2022, opublikowany przez Bank Gospodarstwa Krajowego Departament Badań i Analiz we wrześniu 2022 r. Pobrano 23.03.2023 z:

https://www.bgk.pl/files/public/Pliki/Analizy_ekonomiczne/Efekty_programow_gwarancji_de_minimis_i_COSME_-_raport_z_badania_2021.pdf.

Notatka: Prawie miliard złotych dla sektora rolnego – rolnicy korzystają z gwarancji BGK. Pobrane 23.03.2023r. z: <https://www.bgk.pl/aktualnosc/prawie-miliard-zlotych-dla-sektora-rolnego-rolnicy-korzystaja-z-gwarancji-bgk/>

Raport *Przeterminowane należności w polskim sektorze spożywczym* (Euler Hermes, 2019). Pobrane 04.06.2023 z:

https://www.eulerhermes.com/content/dam/onemarketing/euh/eulerhermes_com/pl_pl/news-and-insights/2019/raport-przeterminowane-naleznosci-w-polskim-sektorze-spozywczym.pdf

Przemysł spożywczy w Polsce. Ogólnopolski Raport Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor o zadłużeniu firm z sektora produkcji artykułów spożywczych. Wydanie pierwsze 2020. Pobrane 04.06.2023 r. z: <https://media.bik.pl/publikacje/read/488713/przemysl-spozywczy-w-polsce-co-dwunasta-firma-ma-problemy-z-wyplacalnoscia-raport-big-infomonitor-o-zadluzeniu-branzy-spozywczej>.

Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, Nr 04/19 (październik 2019 r.). Pobrane 04.06.2023 r. z: <https://nbp.pl/publikacje/cykliczne-materialy-analityczne-nbp/szybki-monitoring>.

Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, Nr 04/20 październik 2019 r.). Pobrane 04.06.2023 r. z: <https://nbp.pl/publikacje/cykliczne-materialy-analityczne-nbp/szybki-monitoring>.

Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw Nr 04/21 (październik 2021 r.). Pobrane 04.06.2023 r. z: <https://nbp.pl/publikacje/cykliczne-materialy-analityczne-nbp/szybki-monitoring>.

Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, Nr 04/22 (październik 2022 r.). Pobrane 04.06.2023 r. z: <https://nbp.pl/publikacje/cykliczne-materialy-analityczne-nbp/szybki-monitoring>.

Zalecenie Komisji Europejskiej 2003/361/WE z 6.05.2003 r. Pobrane 27.05.2022 z: <https://www.ksse.com.pl/files/page/akty-prawne/przepisy-unijne/zalecenie-komisji-2003.pdf>

Mirosław Wasilewski

Robert Roman Stolarski